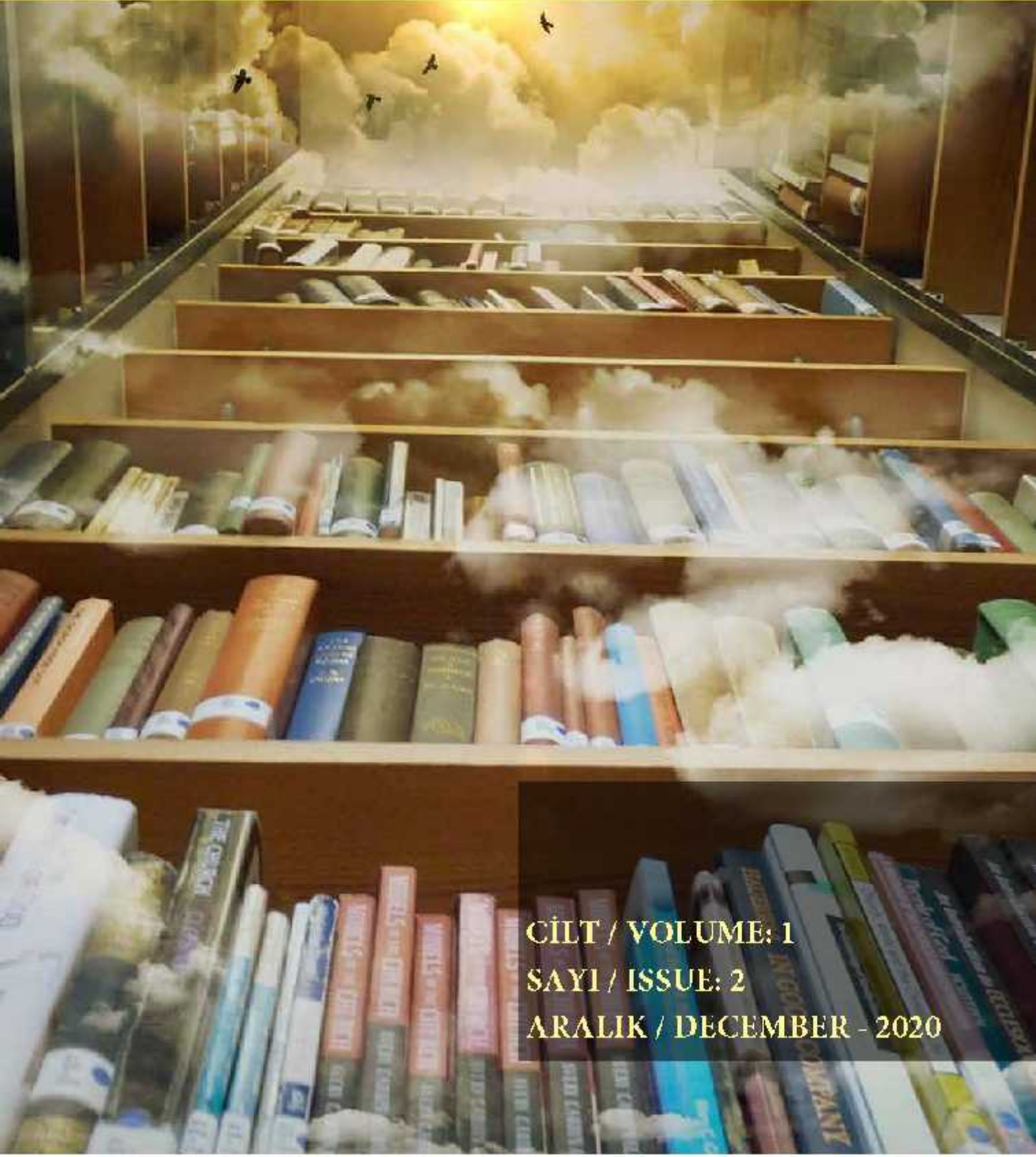

ANİEVRA AKADEMİ

SOCIAL
SCIENCES

ISSN 2717-784X

CİLT / VOLUME: 1

SAYI / ISSUE: 2

ARALIK / DECEMBER - 2020

BİLİMSEL - HAKEMLİ DERGİ - YILDA 2 SAYI

CİLT 1/ SAYI 2/ ARALIK 2020

SORUMLU EDITÖR VE İMTİYAZ SAHİBİ

Dr. Öğr. Üyesi Halil Özcan ÖZDEMİR / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

EDITÖR YARDIMCISI VE TEKNİK SORUMLU

Hakan KILIÇ / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsnü KAPU / Kafkas Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Şükrü AKDOĞAN / Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin İPEK / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşegül ASUMAN AKDOĞAN / Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Emir ERDEN / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammad ASHFAQ / University of Agriculture Faisalabad
Prof. Dr. Murat AKIN / Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Adem ÇAYLAK / Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA / Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Asfaq Ahmad CHATHA / University of Agriculture Faisalabad
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU / Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Can Tansel TUĞCU / Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Alpaslan YÜCE / Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KARACA / Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN / Kırşehir Ahi Evran

Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe CİNGÖZ / Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Korhan KARACAOĞLU / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu KAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Murat TOKSARI / Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU / Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Asghar ALİ / University of Agriculture Faisalabad
Dr. Başar ALTUNTAŞ / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Abdul GHAFOR / University of Agriculture Faisalabad

YAYIN KURULU

Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Öğr. Gör. Ömür TOKER - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Öğr. Gör. Alpaslan ÖNGEL - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Öğr. Gör. Mustafa UĞURLU - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Dergimiz *ASOS İndeks*, *Google Scholar*, *Scientific Indexing Services*, *OpenAire* ve *Cite Factor Academic Scientific Journals* tarafından indekslenmektedir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Siyasal Propaganda ve Sosyal Medya

İrem DOĞAN 1-13

ABD Sağlık Sistemi ve Türkiye Sağlık Sistemi ile Karşılaştırılması

Hasan UĞURLU, Hanife ARSLAN 15-31

Hukuk İktisat İlişkisi

Ömür TOKER 33-52

The Representation of Cultures in English Language Textbooks: A Comparison of Three Textbooks Used in Turkey

Mustafa UĞURLU, Songül TAŞ 54-67

Covid-19 Salgını Sürecinde Kısıtlamaların ve Endişelerin Tüketici Davranışına Etkileri

Serhan KESKİN 69-82

The Secret Aspects of Democracy and the Case of Ethiopia

Ali Hussien YİMER 84-107

Western Travellers and the Image of Ottoman, Turks and Orient in Their Accounts

Zühal GÖKBEL 109-120

İran-Suudi Arabistan İlişkileri ve Arap Baharı

Hakan KILIÇ 122-129

SİYASAL PROPAGANDA VE SOSYAL MEDYA**POLITICAL PROPAGANDA AND SOCIAL MEDIA****İrem DOĞAN¹**

Makale Geliş: 05.06.2020

Makale Kabul: 12.06.2020

ÖZ

Medya siyaset ilişkisi geçmişten günümüze önemli tartışma konularından biri olmuştur. Siyasetin halkın ortak görüşüne olan ihtiyacı, medyanın ise iki yönlü ve etkileşim gücünün olması siyasiler için medyayı önemli bir konuma getirmiştir. Etkili iletişim içinde yer etmeye başlayan sosyal medya siyasi meselelerin, adayların, siyasi partilerin vaatleri, çalışmaları, tanıtımları için de kullanılan bir mecra haline gelmiştir. Geleneksel medyanın aksine seçmenle iki yönlü ve etkileşimli bir iletişim kurmayı, hem yazılı hem görsel unsurlarla bilgilendirme yapmayı sağlayan sosyal medyanın siyasal kampanya vb. süreçlerde etkisi görülmektedir. Sosyal medya sadece siyasiler açısından değil seçmen açısından da her türlü destek ve eleştiri için zemin hazırlamakta, adayın içerik üretimini şekillendirmektedir. Bu bağlamda bir siyasi propaganda aracı olarak ve güncel olayların şekillenmesinde bir etkileşim aracı olarak sosyal medya ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Siyasal Propaganda, Seçim Kampanyası, Twitter.

ABSTRACT

The relationship between media and politics has been an important topic of discussion from past to present. The need of politics for the common opinion of the people and the fact that the media has two-way and interactive power of the people made the media an important position for the politicians. Social media, which started to take place in effective communication, has become a medium used for the promises, works and publicity of political issues, candidates and political parties. Contrary to traditional media, the social media which provides two-way and interactive communication with the voters and informs with both written and visual elements is the political campaign and so on. It is seen in the process impact. Social media provides the basis for all kinds of support and criticism not only for politicians but also for voters and shapes the content production of the candidate. In this context, social media will be discussed as a means of political propaganda and as a means of interaction in shaping current events.

Key Words: Social Media, Political Propaganda, Election Campaign, Twitter.

¹ iirem.dogann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6528-2764

1. Giriş

Günümüzde dünyadaki hızlı teknolojik gelişmeler, ekonomik ve siyasi düzendeki değişimler insanoğlunu bambaşka bir noktaya taşımaktadır. Bu süreçte geçmişte kullanılan kavramlar önemini kaybetmekte yeni kavramlar hayatımıza girmeye başlamaktadır. Bu noktada sosyal medya uzaklık yakınlık, özel kamusal gibi kategorik ayrımları yavaş yavaş yok etmektedir. Sosyal medya sayesinde ‘mesafeli yakınlık’ mümkün kılınmıştır. Günümüzde insanoğlu bu durumu avantaja çevirmektedir. Kendini anlatma, duygu düşünceleri aktarmada çaba harcarken ikna sürecinde siyaset önemli rol oynamıştır. Tam da bu noktada propagandanın siyasi süreçlerde önemli etkisi olmaktadır. Teknolojinin hızla ilerlediği dünyada yeni propaganda yöntemleri gelişmektedir. Bu çalışmada günümüzde oldukça önem kazanan sosyal medyanın propaganda ve diğer siyasi süreçler üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada genellikle ikincil kaynakların analizi şeklinde ilerlenmiştir.

Bu konuda öncelikli olarak propaganda ve genel kapsamına ilişkin bilgiler daha sonra ise propagandanın sosyal medya kullanımıyla olan ilişkisi ve sosyal medyanın güncel siyasi olaylarda kamuoyu yaratma gücüne olan etkisi üzerinde durulacaktır.

2. Siyasal propaganda

“Propaganda bir kitlenin düşüncesini, davranışını şekillendirmek için kullanılan önceden planlanmış mesajların tümüdür.” Propaganda en etkili mesajı kullanmaya çalışır. Geçmişten günümüze birçok propaganda faaliyetleri yürütülmüş olsa da bu anlamda ilk örgütlü yapı Protestan Reform Hareketlerine Müdahale için önem amacıyla 22 Haziran'da kurulmuş olan Sacra Congregatio Christiana Nomini Propaganda; ya da bilinen adıyla Sacra Congregatio de Propaganda Fidedir. Katolik kilisesinin propaganda aracı olarak kullanılan yapı dini inanç sistemini yaygınlaştırmak ve güçlendirmek amacıyla kurulmuştur (Qualter, 1980).

Propagandanın politikaya dâhil olma serüveni ise 19. Yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkması ve sonrasında sanayi devrimiyle birlikte ticaret için kullanılan yöntemlerle gelişmiş olup, I. Dünya Savaşı ile askeri ve siyasi açıdan kullanılmasına dayanmaktadır.

Propaganda genel anlayışa göre iktidarı elde etmek için kullanılan araç olmasının yanında baskı gruplarının, siyaset dışı oluşumların amaçları doğrultusunda yönlendirmek için kullanılan yöntem görevini de görmektedir. Temel amacı öğretiyi, düşüncüyü yaymak, benimsetmek olan propagandanın uygulanış alanı da günden güne çeşitlenmektedir. Bu bağlamda kampanyalar, broşürler, pankartlar, kamuoyu vb. yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler daha çok klasik

dönem propaganda araçları olarak nitelendirilmektedir. Bunlar genelde birincil ilişkilerle yüz yüze gerçekleştirilen yöntemlerdir (Aziz, 2007).

Öte yandan teknolojiye yaşanan gelişmeler, kitle iletişim kullanımındaki artış klasik yöntemleri geride bırakmıştır. Televizyonlarda canlı olarak yapılan propagandalar yeterli kalmayıp günümüze yaklaştıkça internet teknolojilerinin de kullanımının artmasıyla yeni propaganda araçları ortaya çıkmıştır. Diğer yöntemlere kıyasla daha çabuk dönüşüm sağlayan sosyal medya bu konuda etkin rol oynamıştır.

3. Kamuoyu oluşturmada sosyal medya

Günümüzde geleneksel medya toplumun beklentisini karşılamada, siyasal bilgi akışı sağlamada yetersiz kalmıştır. Hem gündemlerini kendileri belirlemeleri açısından hem de maliyet vb. sebeplerle sosyal medyaya kıyasla geride kalmaya başlamıştır. Enformasyon toplumu olarak da adlandırabileceğimiz günümüz toplumunda sosyal medya gerek siyasilerin gerekse seçmenlerin çift yönlü iletişimine imkân yaratmaktadır. Hem ulusal çapta hem yerel anlamda sosyal medyanın kullanımının artması hedeflerin, vaatlerin internet aracılığıyla yapıldığı görülmektedir.

Yakın tarih ele alındığında internetin hedef kitle üzerindeki etkisinin çok net görüldüğü birçok örnek bulunmaktadır. Ortadoğu’da diktatörlüğe karşı bir direniş olarak başlayan Arap Baharı Twitter, Facebook, Youtube, Instagram gibi sosyal mecralarda olayları hedef kitleye kısa bir sürede duyurma, kamuoyu yaratmada etkili olmuştur (Köseoğlu ve Al, 2013).

2011 yılı başlarında Ortadoğu’yu ve Kuzey Afrika’yı etkisi altına alan Arap Baharının kitlesel bir etkiye sahip olabilmesi sosyal medyanın gücünü göstermektedir.

Bu mecraların paylaşım alanı olarak kullanılması yaşanan bu başkaldırıyı “sosyal medya devrimi” gibi tanımlamalarla anılmasına neden olmuştur.

Sadece bu bağlamda ele alınan konularda değil özellikle kadın, çocuk ve doğayı koruma gibi konularda da sosyal medya örgütlenme sağlamıştır. Bu konunun en güçlü örneklerinden biri de 2018 yılında bir plazanın 20’inci katından atılarak hayatını kaybeden Şule Çet’in davasıdır. Ölüm sebebi kayıtlara ‘intihar’ olarak geçecekken sosyal medyada oluşturulan farkındalık sayesinde genç kızın patronları tarafından itilerek camdan düştüğü iddiası gündeme taşınmıştır. Şule Çet’in ağabeyi tarafından yapılan Twitter paylaşımları sonucu olayın duyulmasıyla birlikte daha önce iki kere gözaltına alınıp serbest bırakılan sanıklar olayın sosyal medyada duyulmasından sonra yeniden tutuklanmışlardır. Uzun süren dava sürecinin sonunda sanıklar

müebbet ve 18 yıl 9 ay hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Benzer bir örnek olarak Kırıkkale’de Emine Bulut’un çocuğunun yanında öldürülmesi görüntülerinin sosyal medyada yayılması toplumun her kesiminin tepkisini alarak kitlesel bir başkaldırıya sebep olmuştur. Olay benzer şekilde zanlının müebbet hapis cezası almasıyla sonuçlanmıştır.

Ayrıca sosyal medyada uzun süreler gündem yaratmış Kaz Dağları’na yapılan müdahalelere olan tepki ve Gümüşhane’deki Dipsiz Göl’deki kazılar için yaratılan tepkiler sosyal medyanın kamuoyu oluşturmadaki gücünü yansıtan örneklerden birkaçıdır.

Sosyal medyanın politik amaçlı olarak kullanımına verilebilecek en güzel örneklerden bir başkası da Gezi Parkı Olaylarıdır. Mevcut hükümetin politikalarına başkaldıran muhalif bir kitle taksimde yapılması planlanan alışveriş merkezini hareket noktası olarak sosyal medya üzerinden organize olup ülke genelinde bir eylem başlatmıştır (Özdemir, 2015). Bu eylemler sosyal medyanın talep belirlemede ve eğilimleri anlamada önemli bir platform olduğunu kanıtlamıştır.

4. Seçim kampanyaları ve sosyal medya kullanımı

Politik kapsamlı sosyal hareketlerin yanında sosyal medyanın doğrudan seçmen ve kampanyayı yürüten arasında kullanımı günümüzde çok rastlanılan uygulama haline gelmiştir. Sosyal medyanın siyasetin bir parçası haline gelmesinin önemli bir nedeni ise siyasilerin bu mecraları aktif olarak kullanmalarındır. Çoğu siyasi partilerin aktif sosyal medya hesapları bulunmakta, halkla ilişkiler bağlamında yürütülen çalışmaları şeffaflık kapsamında bu hesaplardan paylaşmaktadırlar.

Sosyal medya halka kendi içeriklerini yaratmada imkân tanımakta ve yorum yapma özgürlüğünü sağlamaktadır. Twitter, Facebook gibi siteler metinsel olduğundan kişilerarası sosyal bağlantılar kurmada yardımcı olmaktadır. Geleneksel yöntemlere kıyasla daha interaktif olduğundan kullanıcıyı ön plana çıkarmaktadır.

Dolayısıyla seçimlerin öznesini oluşturan seçmen de bu aşamada siyasal etkileşim açısından içeriğe katkıda bulunabilmektedir (Hanson, Haridakis, Cunningham, Sharma ve Ponder, 2010). Sosyal medyanın kullanımıyla birlikte yalnızca siyasiler değil seçmen de avantajlı konuma gelmiştir. Bu sayede seçmenle bürokrasi arasındaki uçurum azalmış olmaktadır. Fikir beyan edebilen, yönetime dâhil olabilen aktif vatandaşlar haline gelen seçmen katılımcı demokrasi oluşması aşamasında önemli rol oynamaktadır (Köseoğlu ve Al, 2013).

Sosyal medyanın seçim kampanyalarında adaylar tarafından propaganda aracı olarak etkili bir şekilde kullanılmasının ilk örneklerinden birisi 2008 yılında ABD’de yapılan başkanlık seçimi olmuştur. O dönemde Facebook daha çok siyasi ve sosyal bir etkileşim aracı olarak kullanılmıştır. Sonraki seçimlerde sosyal medyadaki etkinliğini daha da artıran Obama Twitter kullanımıyla etkin hale gelmiştir. 2008 yılında tüm adaylar sosyal medyada etkinlik göstermişlerdir. Daha çok Facebook üzerinden destekçi kazanmışlardır.

Tablo 1: ABD başkanlık seçimleri 3 Kasım 2008 tarihli sosyal medya verileri

	Barack Obama	John McCain
Facebook Destekçi Sayısı	2, 379, 102	620,359
MySpace Arkadaş Sayısı	833,161	217,811
YouTube’da Paylaşılan Video	1792	329
Twitter Takipçi Sayısı	112,474	4,603

Kaynak1 <http://web-strategist.com/blog/2008/11/03/snapshot-of-presidential-candidate-social-networkingstats-nov-2-2008/>

Verilere bakıldığında Demokrat adayların arasında sosyal medyayı en etkin kullanan adayın Obama olduğu; Cumhuriyetçi adaylar arasında ise John McCain’in diğer rakibini geçtiği görülmektedir.

Tablo 2: ABD başkanlık seçimleri 23 Kasım 2012 tarihli sosyal medya verileri

	Barack Obama	MittRomney
Facebook Beğenenler	31, 250, 798	10, 475, 150
YouTube Videoları Görüntülenme Sayısı	253, 407, 036	27, 528, 384
Twitter Takipçi Sayısı	21, 254, 754	1, 559, 035

Kaynak 2 <https://www.socialmediatoday.com/mlewis1/977296/politics-gets-social-160-jaw-dropping-facts-about-2012->

2012 seçimlerine bakıldığında ise hem 2008’de hem 2012’de sosyal medyayı en etkin kullan Obama’nın galip geldiği görülür.

Seçim kampanyasında kullanılması açısından yıllar ilerledikçe baskınlığı artan sosyal medya unsurlarının kendi algoritmasında da değişikliğe gittiği görülmektedir. Facebook’un bünyesinde bulunan alt başlıkların arasında spor takımları, ünlüler vb. başlıkların yanında politikacıların da eklenmesi sosyal medyanın bu amaçla kullanılmasını küresel boyuta taşımıştır (Akyol, 2015).

Sosyal medyanın seçim kampanyalarında ne kadar önemli olabileceğinin bir diğer örneği ise 2013 yılındaki İtalya genel seçimlerinde komedyen Beppe Grillo’nun elde ettiği başarıdır. 2009 yılında Facebook üzerinden hayata geçirdiği 5 Yıldız Hareketi ile siyaset sahnesine atılmıştır. Grillo blog ağları oluşturarak sosyal medyanın da katkılarıyla fikirlerinin hızlı şekilde yayılmasını sağlamıştır. Seçim dönemi boyunca televizyon programlarına katılmayıp, röportaj vermeden yüksek bir oy oranı alması sosyal medyanın propaganda üzerindeki önemli etkinin kanıtıdır.

Türkiye açısından incelendiğinde ise geçmiş yıllara kıyasla 2011 genel seçimlerinde liderlerin ve partilerin sosyal medya kullanımında yoğunlaşma görülmüştür.

Tablo 3: Partilerin 2011 genel seçimlerine göre Facebook, Twitter, Youtube ve Google plus’tan oluşan sosyal medya platformlarındaki resmi hesapları

Parti	Hesap Sayısı	Parti	Hesap Sayısı
AKP	1	HEPAR	2
CHP	3	DSP	0
MHP	1	DP	0
SP	4	TKP	2
BBP	2	LDP	2

Kaynak 3 (Akyol, 2015)

Sosyal medyada en çok etkinlik gösteren partinin Saadet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi olduğu görülmektedir.

Ayrıca Türkiye’de 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de sosyal medya kullanımı gözle görülür propagandalara sahne olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan ve Ekmeleddin İhsanoğlu’nun Facebook’taki paylaşımları sürece yön vermiştir. Adayların yaptığı paylaşımların biçimleri değişse de kullanım oranları geçmiş yıllara kıyasla yükselmiştir.

Tablo 4: Adayların paylaştıkları ileti biçimleri

Aday	İleti Biçimi			Toplam
	Metin	Fotoğraf	Video	
R. Tayyip ERDOĞAN	6 100,0%	83 55,7%	4 9,5%	93 47,2%
Ekmeleddin İHSANOĞLU	0 ,0%	66 44,3%	38 90,5%	104 52,8%
Toplam	6 100,0%	149 100,0%	42 100,0%	197 100,0%

Kaynak 4 (Akyol, 2015)

Ayrıca liderler sadece Türkiye bazında kalmayıp yabancı dil içerikli paylaşımlarda da bulunmuştur.

Kaynak 5 (Akyol, 2015)

Bu paylaşımlar adayların yurtdışı seçmeni için daha iyi tanınmasında açısından önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

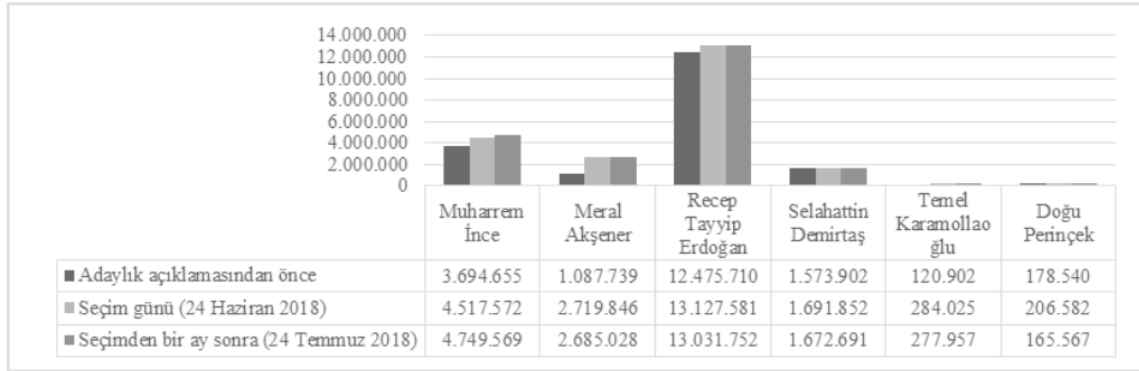
Günümüze doğru yaklaştığımızda ise 2016 ABD Başkanlık Seçimlerine bakıldığında Donald Trump'ın Hillary Clinton'a kıyasla Twitter'ı daha aktif kullanıldığı görülmektedir. Tweet ve mention sayıları kıyaslandığında fark gözler önüne serilmektedir. Ayrıca Donald Trump'ın sosyal medyada kullandığı dilin hem ana akım medyada hem de yeni medyada gündem belirlemede etkili olduğu bilinmektedir.

Bu durumda yeni medyanın geleneksel medya üzerinde bile gündem belirleyebilme, akışını etkileme gibi dominant yolda ilerlediğinin bir başka kanıtı sayılabilir.

Türkiye’de siyasilerin sosyal medyayı kullanım biçimleri ve sıklığı günümüzde dikkat çeken bir konu haline gelmiştir. Bu noktada yapılan çalışmalara göre Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumunda adayların sosyal medya özellikle de Twitter kullanımı dikkat çekmiştir. Siyasilerin vaat edilen sistemi tanıtırken “evet” ve “hayır” kampanyalarını yürüten liderlerin ve partilerin sosyal medyada kullandıkları dil dikkat çekmiştir (Özkan, 2017).

Adayların yeni medyayı aktif kullanması bu mecralarda iyi propaganda yapan adayların oranlarında fark yaratacağını düşünmeleri onları sosyal medyaya teşvik ettiğini net olarak gördüğümüz bir başka siyasi ise Meral Akşener’dir. Yine Cumhurbaşkanlığı seçimleri ele alındığında adaylar arasında takipçi sayısını en çok artıranın Meral Akşener olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Adayların takipçi sayıları

Kaynak 6 (Sütçü, 2019)

Liderlerin seçim kampanyalarında sosyal medyaya gün geçtikçe önem verdiklerini gördüğümüz Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bu alana yönelik pek çok çalışma da bulunmaktadır. Sosyal medya kampanyaların seçim öncesi en çok yoğunlaştığı iletişim mecralarının başında geliyor olması bu çalışmaları hızlandırmaktadır.

Adayların bu alandaki ekipleri genelde genç ve yaratıcı yüzler olmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan’ın cumhurbaşkanlığının destekçi olarak tanınan Taha Ün’ün ifadelerine göre Erdoğan’ın sosyal medyada çalışanların ve gönüllü olanların sayısı yaklaşık 7-8 bin kişi bulunmaktadır. Bu hızlı yapılanmayı sosyal medyayı hızla okumayla başaran destekçilerin dediklerine göre Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Genel Merkezinde bir ekip bulunmaktadır. Genel merkezle bağlı olan Türkiye’nin 81 ilinde bulunan birer tane sosyal medya sorumluları vardır.

Bu illerdeki sorumlulara bağı olan her ilçede de birer tane daha sosyal medya sorumluları bulunmaktadır. Her ilçeye bağı mahalle teşkilatlarında da ilçelere bağı sorumlular görev almaktadır. Böylelikle yaklaşık 7-8 bin kişilik bir kadro oluşturulmuştur (Kasapoğlu, 2014).

Öte yandan 2014 yılı seçimlerindeki “çatı aday” Ekmeleddin İhsanoğlu açısından bakıldığında ise temel hedefi olarak sosyal medyada kendisini tanıtarak işe başlaması gerekmektedir. Sosyal medya sayesinde seçmen kendisini kısa sürede tanıma şansı yakalamıştır. Ekmeleddin İhsanoğlu’nun sosyal medya kampanyalarını yürüten Burak Peker’in ifadelerine göre ise İhsanoğlu’nun 60’a yakın gönüllü çalışanı; 35’e yakın da tam zamanlı çalışanı bulunmaktaydı (Kasapoğlu, 2014).

Tüm bu veriler ve söylemler göz önüne alındığında adayların sosyal medya faaliyetleri için ayrı bir ekip oluşturması, bunlara özel olarak gönüllü çalışan bulundurmaları seçimlerin internet üzerinden de yürütüldüğünün ve adayların da çalışmalarında sosyal medyayı göz ardı edemeyeceği duruma geldiğini açıkça göstermektedir.

5. Seçim kampanyalarında sosyal medya kullanımının avantajları ve dezavantajları

Günümüzde sosyal medyanın geleneksel medyaya kıyasla daha sık kullanılmaya başlanmasında temel sebeplerden biri de daha önce de bahsedildiği gibi maliyet faktörüdür. Geleneksel olarak tercih edilen yöntemlere kıyasla sosyal medya çok daha az maliyetle çok büyük kitlelere ulaşabilme fırsatı yaratmıştır. Geleneksel yöntemlerde ülke geneline, geniş kitlelere hitap etmek için daha fazla çaba sarf edip önemli bütçeler ayırmak gerekmektedir. Ancak sosyal medyayla birlikte toplumun herhangi bir kesiminden vatandaşa bile ulaşma imkânı bulunmuş olup eski yöntemlere nazaran ucuz bir yöntem olarak görülmeye başlanmıştır. Ayrıca eski yöntemlerde ulaşılabilinen seçmen sayısı günümüz yöntemlerine kıyasla çok daha azdır.

Sosyal medyayla birlikte mitingde bile ulaşılamayan kitlelere internet aracılığıyla ulaşım sağlanmıştır. Bu sayede ulaşılan geniş kitlelere miting, broşür vs. gibi kaybolmaya, unutulmaya müsait olmaktan kurtulup saklanılabilir, uzun vadede hatırlanma imkânı sağlayacak bir propaganda sunulmasına zemin hazırlanmıştır.

Bunlara ek olarak yeni medyanın propaganda ve siyasi hayat üzerindeki en önemli etkisi demokratikleşme üzerinde görülmektedir.

Sosyal medya sayesinde demokrasilerde bir eşik olan katılım sorununa çözüm getirildiği görülmüştür. Sosyal medya sayesinde şikâyet, öneri, istek vb. birçok konuda doğrudan ilgililere

ulaşabilmek hem halkın yönetime katılımını artırmıştır hem de demokratikleşme açısından önemli bir adım haline gelmiştir. Bu durumun en çok çözüm getirdiği alanlardan biri ise yerel yönetimler olmuştur. Halk sosyal medya üzerinden doğrudan doğruya yaşadıkları yerin belediye başkanlarına ulaşabilmekte taleplerine bildirme şansını yakalamaktadır. Bu anlamda uzun süren bürokrasi adımlarına takılmadan hızlıca yol alınmaktadır. Belediyelerin çalışmalarını yürütürken yaptıkları sosyal medya paylaşımları gülümseten Tweetlere de sebep olmuştur.

Kaynak 7 (TRT HABER, 2019)

Belediyelerin sosyal medya üzerinden yaptığı bu atışma siyasetin halka daha eğlenceli yansıtılmasına ve daha önce de bahsedildiği gibi iki yönlü ve etkileşimli bir iletişimle bürokratik duvarların aşılmasının en güzel örneklerdendir.

Sosyal medyanın siyasi süreçlerde avantaj sağlamasının yanında neden olduğu birkaç dezavantajlı durumlar da oluşabilmektedir. Hızlı ve çok sayıda bilgiye ulaşmamızı sağlayan bu yeni yöntemler aynı zamanda bir dezenformasyona da sebep olmaktadır. Elde edilen bilgilerin

doğruluğunun olup olmadığı kitlelerce araştırılmadan kabul edilmesi yanlış yönelimlere sebebiyet vermektedir. Sosyal medya üzerinden oluşturulan bu bilgi kirliliği halkın kafasının karışmasına ve yabancılaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca günümüzde sosyal medya genelde sadece belirli bir yaş aralığına hitap etmektedir. Bu süreçte halkın her kesimine hala ulaşamıyor olması belirli bir seçmen kitlesinin dışlanıyor olmasına sebeptir.

Şimdiye kadar değindiğimiz siyasal gelişmelere ek olarak reklamcılık teknikleri de siyasette etkin şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Uğur ve Özdemir, 2009). Genel anlamda siyasal pazarlama, siyasal alışveriş (değişim) sürecinin kolaylaştırılması şeklinde tanımlanmaktadır. Pazarlama teknikleriyle adayları sadece propagandayla değil aynı zamanda kullanılan tekniklerle de seçime hazırlamaktadır.

Yerel seçimlerden bir örnek incelenmesi gerekirse Kırşehir ili Kaman ilçesinde 2009 yılı yerel seçimleri öncesinde başkan adaylarının yaptığı anketle oy toplamak için hangi yöntemlerin kullanılacağı, bölgesel kalkınma adına yapılacak faaliyetlerin içeriği gibi soruların cevapları incelenmiştir (Uğur ve Özdemir, 2009). Bu çalışmada da görülmektedir ki; günümüz bilgi dünyasında sosyal medya tek başına etkin rol oynamakla kalmayıp, aynı zamanda yerel seçimlerde dâhi etkisi görülen reklamcılık tekniklerinin de siyaset üzerinde önemli bir rolü vardır. Burada adaylar halkla iletişime geçip iki yollu etkili bir iletişim kurmuş aynı zamanda pazarlama ve diğer iletişim tekniklerini kullanarak yerelde de siyasal iletişimin önemini göstermişlerdir.

6. Sonuç ve Yorum

Dünyadaki teknolojik gelişmeler, bilginin hızla yayılması etkileşimli bir iletişim sağlamıştır. Bunun bir sonucu olarak sosyal medyanın hayatımıza girmesi dünyada ve Türkiye’de milyonlarca kullanıcıya ulaşmamıza imkân oluşturmuştur. İnternet ve sosyal ağlar günlük yaşantımızda büyük yer etmeye başlayarak hayatımızı, tercihlerimizi, fikirlerimizi şekillendirir olmuştur. Bunun en büyük yansımaları politika üzerinde görülmeye başlanmıştır. Yeni medyayla birlikte bireyin daha merkezi bir konuma gelmesi politika açısından da yararlı olmuştur. Sosyal medya özellikle şeffaflık, sosyal örgütlenme, siyasi katılımın artması gibi konularda belirleyici bir rol üstlenmiştir. Siyasi propaganda açısından da etkili bir iletişime, düşük maliyetlerle daha geniş kitlelere hitap etmesine olanak sağlamıştır.

ABD Başkanlık seçimlerinde Obama ile artan sosyal medya kullanımı onu izleyen süreçte Trump ve diğer adayların, Grillo gibi daha birçok dünya liderinin sosyal medyayı etkileşimli kullanımı dünya çapında da sosyal medyanın siyasi süreçlerde kullanımına örnek

oluşturmaktadır. Özellikle Obama'nın kampanyası gençler üzerinden bir örgütlenme sağlayarak aktif bir propagandaya dönüşmüştür.

Siyasi bir örgütlenmeye de olanak sağlayan sosyal medyanın gücü Arap Baharı gibi öncelikle minimal bir boyutta Tunus'ta başladıktan sonra sosyal medyanın gücüyle Twitter Facebook Youtube gibi mecralara da yayılmıştır. Bu isyanın kısa zamanda büyük bir harekete dönüşmesiyle Cezayir, Mısır, Libya, Bahreyn, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerde de etkili olmuştur.

Türkiye'ye bakıldığında ise günümüze doğru yaklaşıldığında cumhurbaşkanlığı seçimleri başta olmak üzere genel seçimlerde ve sonrasında pek çok siyasi propagandada sosyal medya etkili rol üstlenmiştir.

En güncel olarak ise büyük bir yarışa sahne olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde adayların yarışına sosyal medya üzerinden de pek çok destek, örgütlenme vb. sağlanarak aktif bir propaganda yarışı oluşturulmuştur.

Gelecekte internetin ne gibi mecralarda kullanılacağı bilinmese de günümüzdeki etkisi küçümsenemeyecek boyuta ulaşmıştır. Bu teknolojik dönüşüm sayesinde seçim kampanyalarının sosyal medya merkezli yürütülmesi çağımızın gereklilikleri sonucu gün geçtikçe daha da önem kazanacağını gözler önüne sermektedir.

7. Kaynakça

- Akyol, M. (2015). Seçim Kampanyalarında Sosyal Medya Kullanımı: Facebook ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 98-114.
- Aziz, A. (2007). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hanson, G. Harikadis, P. M. Cunningham, A. W. Sharma, R. ve Ponder, J. D. (2010). The 2008 Presidential Campaign: Political Cynicism in the Age of Facebook, MySpace, and YouTube. *Mass Communication and Society*, 584-607.
- Kasapoğlu, Ç. (2014, 08 07). *BBC*. [bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140806_sosyalmedya_secim](https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140806_sosyalmedya_secim) adresinden alındı
- Köseoğlu, H. ve Al.H. (2013). Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 103-125.
- Özdemir, İ. (2015). *İçişleri*. <https://www.icisleri.gov.tr/>: <https://www.icisleri.gov.tr/arem/propaganda-araci-olarak-sosyal-medya> adresinden alındı

- Özkan, U. B. (2017). T.C. Cumhurbaşkanı İle Siyasi Parti Liderlerinin Resmi Twitter Hesaplarının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumu Kapsamında Nitel Analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmaları Dergisi*.
- Qualter, D. T. (1980). Propaganda teorisi ve propagandanın gelişimi. *Waterloo Üniversitesi*, 255-256.
- Sütçü, H. T. (2019). Türkiye'de Sosyal Medya Üzerinden Propaganda Yapmak: 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi Örneği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 61-89.
- TRT HABER. (2019, 12 06). trthaber.com : <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/belediyelerin-sosyal-medyada-kar-ve-soguk-hava-atismasi-444927.html> adresinden alındı
- Uğur L. O., Özdemir, H. Ö (2009). Bölgesel Siyasi Pazarlama ve Bölgesel Kalkınma: 2009 Kaman Yerel Seçimleri Araştırma Örneği . *E-Journal of New World Sciences Academy*, 4(3), 257-276.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SAĞLIK SİSTEMİ İLE TÜRKİYE SAĞLIK SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**THE COMPARISON OF AMERICAN AND TURKISH HEALTHCARE SYSTEMS**Hasan UĞURLU¹, Hanife ARSLAN²

Makale Geliş: 20.06.2020

Makale Kabul: 30.06.2020

ÖZ

Bu çalışma ikincil verilerden yararlanılarak hazırlanmış bir araştırma makalesidir. Amacı; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Türkiye'nin sağlık göstergelerine ilişkin istatistiksel verilerin karşılaştırılması ve yorumlanması yoluyla, sağlık sistemine ilişkin faydalı tavsiyelerde bulunmaktır. ABD'ye ilişkin sağlık verilerinin yanında coğrafi, demografik ve ticari veriler de yer almaktadır. Bu çalışmayla Amerika Birleşik Devletleri sağlık sistemi incelenmiş ve elde edilen göstergelerle söz konusu iki ülkenin karşılaştırılması yapılmıştır. Temel sağlık göstergeleri, toplam hekim ve hemşire sayıları, hastane yatak sayıları, medikal teknoloji, gıda tüketim verileri ve bağışıklama (aşılama) oranları gibi farklı konulara ilişkin sağlık verileri tablolar yardımıyla karşılaştırılmıştır. Türkiye ve ABD'nin, sağlık sistemi olarak farklı yapılarda olduğu görülmektedir. Genel olarak ABD'ye ait veriler gelişmiş bir ekonomiye işaret etmektedir ancak tüm halkı kapsayan bir sağlık sistemi yoktur. Serbest Pazar tipi sağlık sistemi (özel teşebbüs) ağır basmaktadır. Türkiye ise refah yönelimli sağlık sistemi içerisinde değerlendirilmektedir. Temel sağlık göstergeleri kıyaslandığında ABD'nin daha iyi durumda olduğu söylenebilir. Türkiye her ne kadar koruyucu sağlık hizmetleri alanında iyi durumda olsa da halk sağlığına ilişkin çalışmaların titizlikle sürdürülmesi sağlıklı bir neslin yetişebilmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: finansman, sağlık hizmetleri, sağlık sigortası, sağlık sistemi.

ABSTRACT

This study is a research article conducted by using secondary data. It aims to make suggestions related to the Turkish and American healthcare systems through the comparison and interpretation of statistical data. Besides the data regarding the US healthcare, geographic, demographic and commercial data were also provided. The present study examined the US healthcare system and compared it with the Turkish healthcare system with the help of certain indicators. Comparisons were made related to the basic health indicators, total numbers of doctors and nurses, the amount of hospital beds, medical technology, food consumption and immunization (vaccination) rates. It was seen that Turkey and the US have different structures in their healthcare systems. The findings linked with the US point to a developed economy in general, but the healthcare system does not cover all citizens. The Free Market type healthcare system (private enterprise) predominates there. Turkey, on the other hand, is considered in the welfare-oriented healthcare system. It can be said that the US healthcare system is better in terms of basic health indicators. Although Turkey is good in the field of preventive health services, maintaining meticulous research on the public health is important to be able to raise a healthy generation.

Key Words: financing, health services, health insurance, healthcare system.

¹ Yozgat Bozok Üniversitesi, hsngrl44@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3932-0442

² Yozgat Bozok Üniversitesi, hanifearslan4343@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1277-7138

1. GİRİŞ

Sağlık sistemi; sağlığın korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi süreçlerinde yer alan kişiler, eylemler ve faaliyetler ile ilgilenir. Sadece sağlık bakanlığının ya da sağlıkla ilgili bakanlıkların değil pek çok sektör ve yapının bir arada çalışmasını gerektirir (World Health Organisation, 2000). Sağlık sistemleri temelde sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi, bireylerin sağlık ihtiyaçlarının giderilmesi ve hastalık/sağlık nedeniyle oluşacak maliyetlere karşı finansal koruma sağlanması amacıyla uygulanırlar (Uğurluoğlu & Çelik, 2005). Bu sistemler; uyguladıkları politikalar ve uygulandıkları ülkelerin ekonomik seviyesi dikkate alınarak şu dört grupta incelenir (Sargutan, 2005):

- Özel Teşebbüs /Serbest Pazar Tipi
- Refah Yönelimli Tip
- Kapsayıcı / Bütüncü / Tekçil Hizmet Tipi
- Sosyalist / Merkezi Planlama Tipi

Bu makale kapsamında ele alınan ABD’de Özel Teşebbüs /Serbest Pazar Tipi Sağlık Sistemi (bireysel ve doğrudan ödemeler ve/veya isteğe bağlı sigortalılık) uygulanırken Türkiye’de Refah Yönelimli Sağlık Sistemi (zorunlu hastalık sigortası ve sağlık sosyal sigortası) uygulanmaktadır (Sargutan, 2005). Söz konusu iki ülke, bu doğrultuda, sağlık sisteminin bileşenleri (insangücü, finansman, hizmet sunumu, tıbbi teknoloji vb.) de dikkate alınarak karşılaştırılmıştır.

Bir ülke kendi sağlık durumunu değerlendirebilmek için başka bir ülkeye daha ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden sağlık göstergelerinin karşılaştırılması ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma Amerika ve Türkiye sağlık göstergelerini karşılaştırdığı için önemli olup ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İstatistiki veriler her yıl güncellendiği için son verilerle yapılmış bir çalışmaya rastlanmaması bu çalışmanın önemi artırmaktadır.

2. ÜLKE TANITIMI

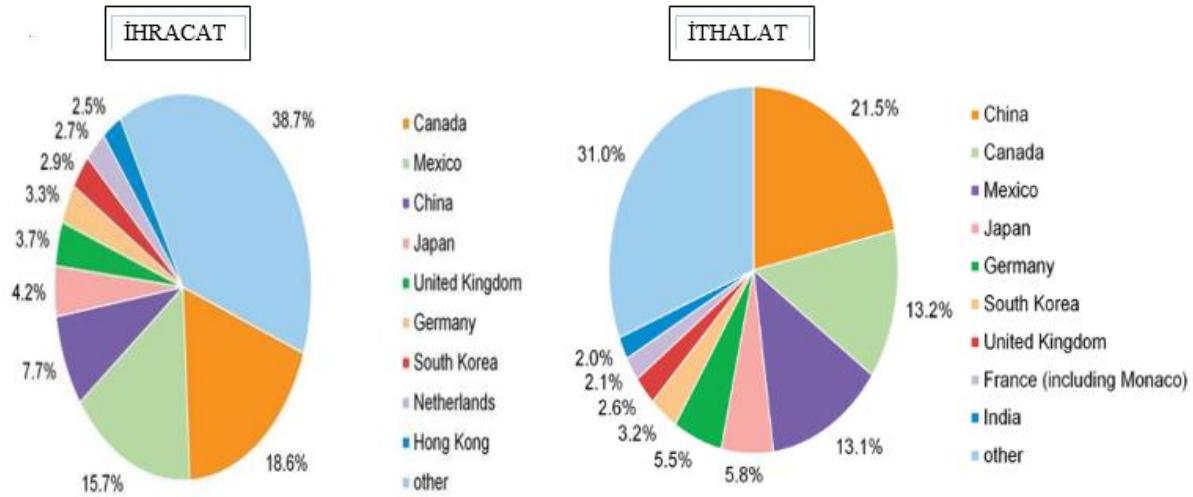
Amerika Birleşik Devletleri 9.834.000 km² yüzölçümüne sahiptir. Başkenti Washington D.C. olan Amerika Birleşik Devletleri, Batıda Büyük Okyanus ile doğuda Atlas Okyanusu’nun arasında bulunan federal bir anayasal cumhuriyettir. Kanada’nın güneyinde yer alan Amerika Birleşik Devletleri, güneyde Meksika ile komşudur (Encyclopaedia Britannica, 2020).

327.167.434 milyon insanın yaşadığı Amerika nüfusu etnik olarak çok çeşitlidir. Etnik yapının bu kadar çeşitli olmasında göçlerin etkisi büyüktür. Etnik çeşitliliğin fazla olması dini çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. 50 eyaletten oluşan Amerika’da her eyaletin kendi anayasası, bir valisi, bir yasama meclisi ve bir yargı organı vardır (Encyclopaedia Britannica, 2020).

Amerika Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSMH) bakımından ekonomik gücü en yüksek olan devlettir. 2017 yılı verilerine göre 19,39 trilyon ABD Doları, kişi başına milli gelir düzeyi 60.200 ABD Dolarıdır (The World Bank, 2019). Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip olan ithalat ve ihracatın toplam değeri GSMH’nin onda birine eşittir. Kanada, Çin, Meksika, Japonya, Almanya, İngiltere ve Güney Kore başlıca ticaret ortaklarıdır (Şekil 1-2). Ofis

makinaları, kimyasal ürünler, motorlu taşıtlar, uçaklar ve bilimsel ekipmanlar başlıca ihracat ürünleri iken; başlıca ithalat ürünleri petrol ve yakıt ürünlerini, makine ve nakliye ekipmanlarını kapsamaktadır (Encyclopaedia Britannica, 2020).

Şekil 1: ABD İhracat ve İthalat Yaptığı Ülkeler (2015)

Kaynak: Encyclopaedia Britannica, 2020

3. AMERİKAN SAĞLIK SİSTEMİ

1787 yılında kurulan Philadelphia Doktorlar Koleji, Amerika'nın en eski profesyonel tıbbi organizasyonlarından biridir (The College of Physicians of Philadelphia, 2020).

Philadelphia'da 1821 yılında ilk Eczacılık Koleji kurulmuştur. 1850'li yıllardan itibaren yaklaşık 50 yıl boyunca kolera, tüberküloz gibi enfeksiyon hastalıkları en önemli sağlık problemleri olmuştur. 1900'lu yılların başlarında bulaşıcı hastalıklar büyük çapta kontrol altına alınmıştır. 1910 tarihli Flexner Raporu Amerika'da tıp eğitiminin doğasını değiştirmiştir. Bu rapor tescilli okulların kapatılması, tıp eğitiminde standartların oluşturulması, modern bilgiyi ve ilerlemeyi destekleyen eğitim anlayışı gibi sonuçları beraberinde getirmiştir (US National Library of Medicine, 2011).

1929 yılı itibariyle hizmet veren Blue Cross Blue Shield (BCBS) şirketleri üyelerine sağlık hizmetlerinden yararlanma açısından kolaylıklar sağlamıştır. Medicare ve Medicaid kapsamında verilen hizmetlerin başlangıcı sayılabilecek hizmetleri sunmaktadır (Blue Cross Blue Shield, 2020).

ABD sigorta kapsamı incelendiğinde çocukların bu hizmetlerden yetişkinlere oranla daha fazla yararlandığı görülmektedir. Bu bağlamda en büyük pay özel sigorta şirketlerine ait iken ikinci sırada medicaid yer almaktadır. En küçük pay ise sigortasızlara aittir. 2018 yılı verilerine göre

çocukların %54.7'si özel sigorta, %36'sı medicaid, %5.2'si sigortasız grup içinde yer almaktadır (Health, United States, 2018, s. 24-25).

2007 yılında sağlık harcamalarının en büyük kalemi olan hastane maliyetleri %36.1'lik paya sahip iken 2017 yılında bu rakamın %38.6'ya yükseldiği görülmektedir. Halen en büyük harcama kalemi hastane maliyetleridir (Health, United States, 2018, s. 23).

1965 yılından itibaren medicare ve medicaid yasalaşmış ve finansman kaynağı olarak kamusal fonlardan yararlanılmıştır. Artan sağlık hizmetleri maliyetini kontrol altına almak için 1970'li yıllardan itibaren Sağlık Bakım Organizasyonları (HMO), Tercihli Hizmet Organizasyonları (PPO) ve Hekim Hastane Organizasyonları (PHO) gibi sağlık yönetim sistemleri uygulanmaya başlanmıştır (Sargutan, 2006, s. 190).

3.1. Genel Sağlık Durumu

Amerika'nın genel sağlık durumu incelendiğinde birçok farklı değişkenden etkilendiği görülmektedir. Buna bağlı olarak ABD sağlık harcamalarına diğer OECD ülkelerinden daha fazla pay ayırmaktadır. Yapılan harcamalara rağmen sigara, alkol, obezite ve hava kirliliği gibi bazı risk faktörleri mevcuttur. Sigara kullananların sayısı %10.5 ile OECD ortalamasının altında iken; alkol kullanım oranı OECD ülkeleriyle aynıdır. Obezite oranlarına bakıldığında çocukların %43'ünün, yetişkinlerin ise %71'inin obez olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak diyabet oranı %10.8 ile OECD ülkeleri arasında en yüksek üçüncü ülkedir (OECD Reports, 2019).

Hekim ve hemşire sayılarına bakıldığında 1.000 kişi başına düşen hekim sayısının 2.6 ile OECD ülkelerine oranla düşük; hemşire sayısının ise 11.7 ile OECD ülkelerine oranla yüksek olduğu görülebilir (OECD Reports, 2019).

2018 yılı verilerine bakıldığında nüfusun %11.8'i (38 milyondan fazla) yoksulluk sınırının altındadır. Ülkenin güneyi %13.6 ile en yoksul kesimi oluştururken onu sırasıyla; Kuzey Doğu bölgesi %10.3, Orta Batı %10.4 ve Batı %11.2 ile takip etmektedir (Semega, Kollar, Creamer, & Mohanty, 2019, s. 12-13).

2018 yılı Dünya Bankası verilerine göre bebek ölüm oranı ‰5.6 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi son yıllarda azalma eğilimdedir. OECD 2017 verilerine göre ABD için 78.6 yıl olarak belirlenen bu rakam OECD ortalamasının (80.7) altındadır (OECD, 2019, s. 69:81).

Dünya Bankası verilerine göre Amerika'da son yıllarda artış gözlenen ölüm oranları 2017 yılında ‰8.5 (2.813.503 kişi) olarak hesaplanmıştır. Doğum oranları hesaplamalarında ise bu rakam ‰11.8 ile düşüş eğilimdedir. Kalp hastalıkları ve kanser sebebiyle ölümler Amerika'da önde gelen ölüm sebepleridir. AIDS sebebiyle meydana gelen ölümler son yıllarda azalma eğilimi göstermiş ve 2017 yılında 100.000 kişide 1.9 olarak hesaplanmıştır (The World Bank, 2019).

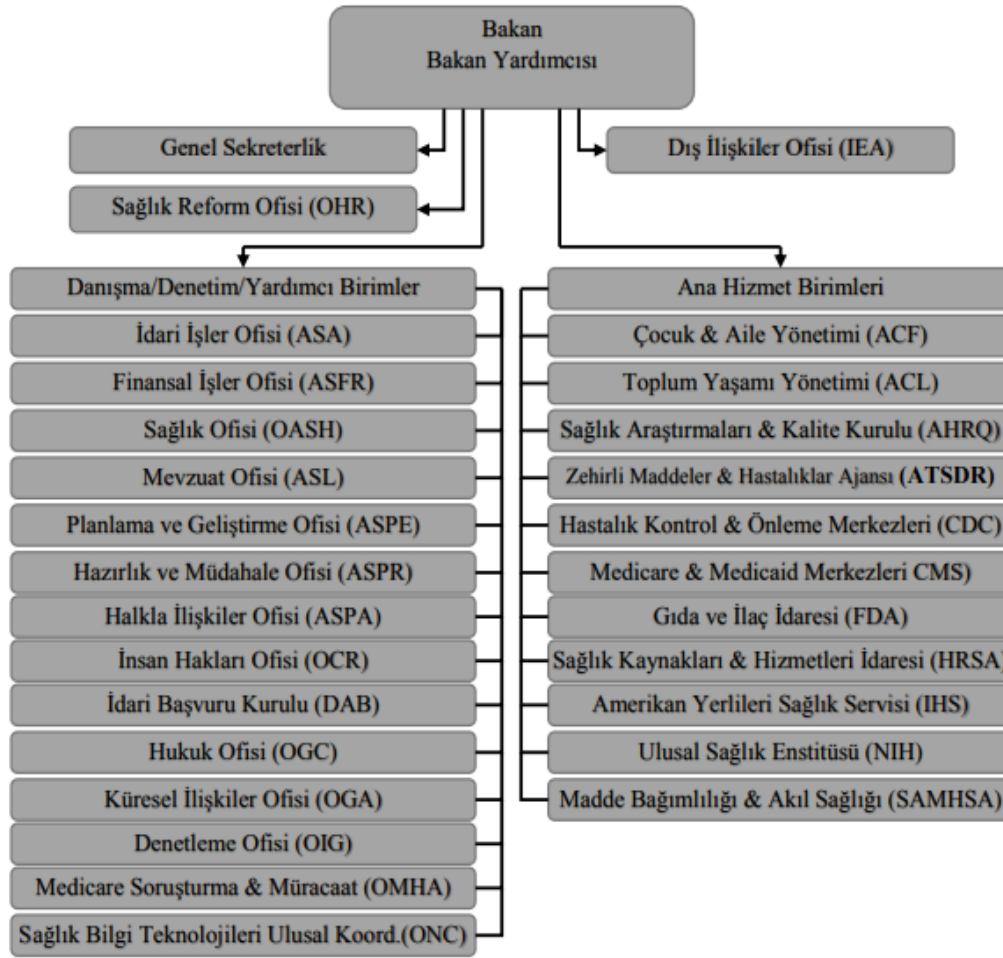
3.2. Sağlık Sisteminin Yapısı

Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bölümü (HHS), misyon olarak tüm Amerikalıların sağlığını ve refahını korumayı ve artırmayı hedefler (U.S. Department of Health & Human Services, 2020). HHS harcamaları tüm harcamaların yaklaşık %25'i kadardır. 2019 yılı için bu harcamalar 1.230.614 dolar olarak hesaplanmıştır. Yapılan bu harcamaların %53'ü Medicare, %32'si Medicaid, %8'i isteğe bağlı harcamalar, %3'ü diğer zorunlu programlar, %3'ü çocuk hakları

programları ve %1'lik kısmı ise yoksul aileler için geçici yardımları kapsamaktadır (U.S. Department of Health & Human Services, 2020).

Medicaid yoksul yetişkinler, hamileler, çocuklar, engelli ve yaşlıları kapsayan sağlık sigorta programıdır. Medicare ise engellileri ve yaşlıları sigorta kapsamına alan programdır. 2018 yılı verilerine göre Medicaid 57.819.000 kişiye sigorta hizmeti sunarken; Medicare 57.720.000 kişiye sağlık sigortası sağlamaktadır. Yaklaşık 116 milyon kişi Medicaid ve Medicare tarafından korunmaktadır (United States Census Bureau, 2020).

Şekil 2: ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı

Kaynak: U.S. Department of Health & Human Services, 2020.

ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı'na bağlı ana hizmet birimleri; Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri, Çocuk ve Aile Yönetimi, Madde Bağımlılığı ve Akıl Sağlığı, Ulusal Sağlık Enstitüsü, Sağlık Kaynakları ve Hizmetleri İdaresi, Medicare ve Medicaid Hizmet Servisleri, Sağlık Hizmeti Araştırma ve Kalite Kurulu, Gıda ve İlaç Yönetimi, Medicaid ve Medicare Geliştirme Merkezi, Hasta Merkezli Sonuçlar Araştırma Enstitüsü gibi alanları kapsamaktadır (U.S. Department of Health & Human Services, 2020).

Çocuk ve Aile Yönetimi (ACF); birçok eğitim ve destekleyici program aracılığıyla ailelerin ve çocukların ekonomik ve sosyal refahını sağlar. Sağlık Araştırmaları ve Kalite Kurulu (AHRQ); sağlık hizmetlerinin daha kaliteli, daha güvenli ve daha erişilebilir hale getirilmesi için

araştırmaları yürütür. Bu araştırmalar sonucunda elde edilen verileri diğer kuruluşların kullanımına sunar (U.S. Department of Health & Human Services, 2020).

Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC); halk sağlığı hizmetlerinin bir parçasıdır. Amerika’da faaliyet yürüten bu merkez hastalıkların önlenmesi ve güvenlik tedbirlerinin alınması yoluyla halk sağlığını koruma görevini üstlenir. Gıda ve İlaç İdaresi (FDA); gıdaların güvenli, saf ve sağlıklı sunulması faaliyetlerinden sorumludur. İlaçların ve tıbbi cihazların güvenliğini sağlayarak halk sağlığını korumakla yükümlüdür (U.S. Department of Health & Human Services, 2020).

3.3. Sağlık Hizmetlerinin Sunumu

3.3.1. Birincil Sağlık Hizmetleri

ABD sağlık sistemi sevk zincirinin uygulanmadığı karmaşık bir yapıya sahiptir. Birincil sağlık hizmetleri Halk Sağlığı adı altında verilmektedir. Bu hizmetler ruh sağlığı ve fiziksel sağlığı birlikte ele alır. ABD’de birinci basamak sağlık hizmetleri aile hekimleri, çocuk hekimleri, genel pratisyenler ve kadın hastalıkları hekimleri tarafından verilmektedir. Gezici sağlık hizmetleri hekim olmayan sağlık personeli tarafından verilmektedir. Bu hizmetler kapsamında ayaktan bakım hizmetleri, laboratuvar hizmetleri ve gezici cerrahi hizmetler sunulmaktadır. Hekimlerin çoğu kendi özel muayenehanesine sahiptir. Bu hekimler sağlık sisteminde merkezi bir rol oynamaktadır (Sargutan, 2006).

Halk sağlığı hizmetleri; sağlık statüsünü yükseltmek, hastalıkları önleyici çalışmalarda bulunmak, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak, sağlık personeli yetiştirmek ve halkı bilinçlendirmek için oluşturulmuş, toplumun tümünü ilgilendiren hizmetlerdir (Sargutan, 2006).

3.3.2. İkincil Sağlık Hizmetleri

İkincil sağlık hizmetleri sürekli bakım ve kronik bakım için tedavi hizmetlerini sunmaktadır. Gezici sağlık hizmetleri birinci basamak sağlık hizmetlerinde genellikle basit vakalara, hekim olmayan sağlık personeli tarafından hizmet verilirken, ikincil sağlık hizmetlerinde daha ciddi vakalar için bu hizmetler, uzman hekim tarafından sunulmaktadır.

3.3.3. Üçüncül Sağlık Hizmetleri

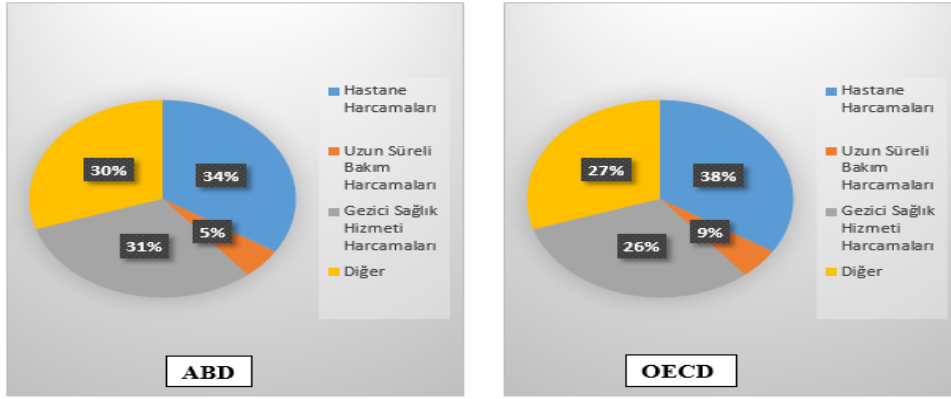
Üçüncül sağlık hizmetleri yüksek teknoloji ve uzmanlaşmaya dayalı, kompleks bir yapıya sahiptir. Çocuk hastaneleri, psikiyatri hastaneleri, rehabilitasyon hastaneleri, üniversite hastaneleri gibi yatan hastalar için tedavi hizmeti sunan sağlık kurumlarıdır. Bunun yanı sıra AIDS tedavi merkezleri, radyasyon terapi merkezleri gibi belli bir alana yönelik uzmanlaşma gerektiren özel dal hastaneleri de üçüncül sağlık hizmetlerini sunmaktadır. 2017 yılında 1000 kişiye düşen hastane yatağı 2,8’dir. OECD ortalaması 4,7’dir (OECD, 2019).

3.4. Sağlık Sisteminin Finansmanı

Sağlık hizmeti kuruluşlarının finansmanı, masrafları karşılayan özel-kamu sistemleri aracılığıyla olmaktadır (Sargutan, 2006). Toplam kaynak payı olarak kamu kaynaklarından yapılan sağlık harcamaları 2017 yılı verilerine göre ABD’de %50 olarak hesaplanırken; OECD ortalaması %71 olarak bulunmuştur (OECD, 2019, s. 159). Dünya Bankası 1960-2018 verileri incelendiğinde ABD’nin sağlık harcamalarında sürekli bir artış gözlenmektedir (The World Bank, 2019). Şekil 4’e göre sağlık harcamalarındaki en büyük pay hastane harcamalarına aittir.

OECD için hastane harcamaları %38’lik bir dilimi oluştururken ABD %34 ile OECD ortalamasının altındadır.

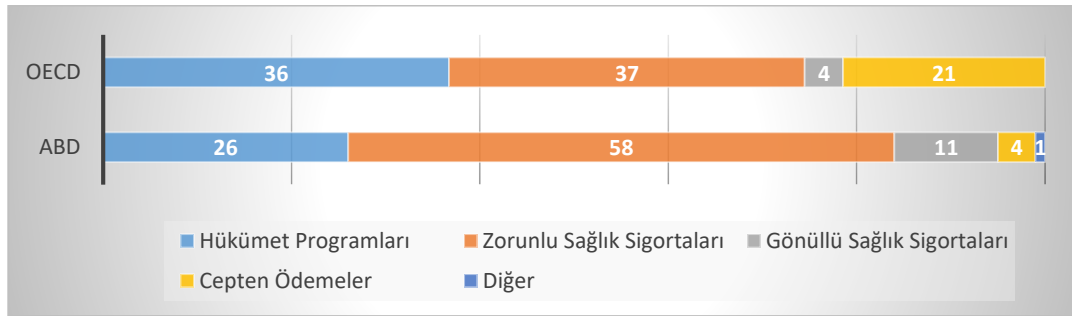
Şekil 3: Sağlayıcı Tarafından Yapılan Sağlık Harcamalarının ABD ve OECD Yüzdeleri

Kaynak: OECD, 2019, s. 163

ABD’de özel sağlık sigortası şirketleri tarafından yapılan tüm harcamalar zorunlu sağlık sigortası kapsamında ele alınır. Şekil 5 incelendiğinde Amerika’da finansman türüne göre sağlık harcamalarında en büyük pay %58 ile zorunlu sağlık sigortaları iken; OECD ülkelerinde zorunlu sağlık sigortası ile hükümet programları arasında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir.

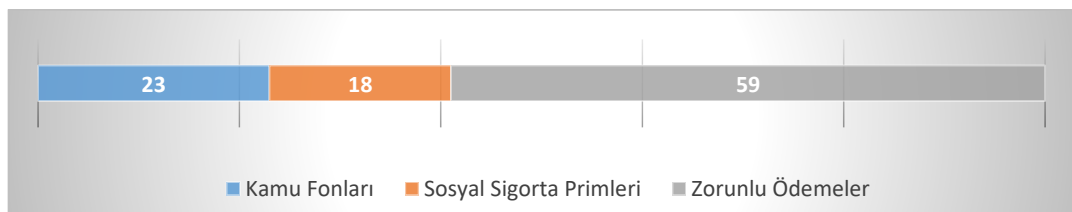
Şekil 4: Finansman Türüne Göre Sağlık Harcamaları

Kaynak: OECD, 2019, s. 157

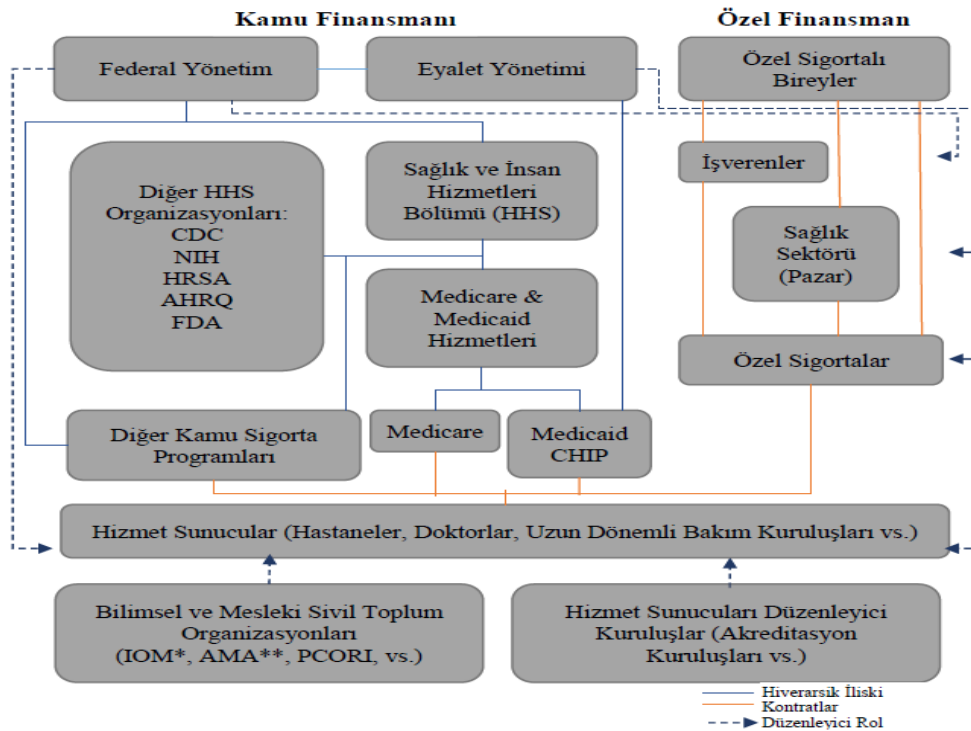
Amerika’da zorunlu sağlık sigortasını finanse eden en büyük kaynak zorunlu ödemelerdir (Şekil 6).

Şekil 5: ABD'de Zorunlu Sağlık Sigortası Finansman Kaynakları (2017)

Kaynak: OECD, 2019, s. 15

Şekil 6: ABD Sağlık Sistemi

Kaynak: Mossialos, Djordjevic, Osborn & Sarnak, 2017, s. 177

Sağlık sisteminde fonlar bireyler ve devlet tarafından sağlanmaktadır. Bireyler; vergiler, primler ve cepten ödemeler yoluyla sosyal güvenlik kapsamındaki hizmetlerden yararlanmaktadır. Devlet Medicare ve Medicaid programları için vergi yoluyla fon sağlar. Ayrıca kamu çalışanları primleri ve vergi sübvansiyonları kamu sağlık hizmetleri için fon kaynağıdır. Özel sigorta şirketlerinin topladığı primler sağlık hizmetleri için kullanılan fon kaynaklarından. Ayrıca sağlık hizmeti sunucuları verdikleri hizmet karşılığında sosyal güvenlik hizmetlerinden faydalanmaktadır (Sargutan, 2006).

Amerika'nın sağlık sigorta sistemi kompleks bir yapıya sahip olup, özel sigortaların kamuya göre daha fazla olması yönüyle dünyada tektir. ABD'de hizmet veren en önemli kamu sağlık sigortası programları Medicaid ve Medicare'dir.

Medicare programı 65 yaş ve üzeri kişileri, engellileri ve son dönemlerde de kronik böbrek yetmezliği hastalarını kapsamaktadır. Bu programda, 2017 yılı itibariyle 58 milyondan fazla insana 705,9 milyar dolar harcama yapılmıştır. Bu para Medicare Güven Fonlarından sağlanmaktadır. Medicare sağlık planı iki şekilde sunulmaktadır. A Bölümü kapsamında (Hastane sigortası) evde sağlık hizmetleri, yataklı tedavi hizmetleri ve hemşirelik hizmetleri gibi hizmetler yer alırken B Bölümü kapsamında (Tıbbi sigorta) koruyucu sağlık hizmetleri, ayaktan tedavi hizmetleri ve bazı hekimlik hizmetleri sunulmaktadır. D Bölümü ise ilaç hizmetlerini kapsamaktadır. Uzun süreli bakım, birçok diş bakımı, gözlük reçetelemeye yönelik göz muayeneleri, kozmetik cerrahi ve akupunktur gibi hizmetler Medicare kapsamında yer almaz (Medicare, 2020).

Medicaid programları milyonlarca yoksul aileye, çocuğa, hamile kadına, çocuksuz yetişkinlere, yaşlılara ve engelli insanlara hizmet etmektedir. Medicaid gelirleri ve kaynakları sağlık hizmetlerine ödeme yapmaya yetersiz olan her yaştan insan için bir devlet sigorta

programı olarak tanımlanmaktadır. Medicaid, 2017'de 74 milyon düşük gelirli ve engelli kişiye ücretsiz sağlık sigortası sağlayan en büyük fon kaynağıdır. Medicaid reçete edilmiş ilaçları da içeren kapsamlı yardımlar sağlamaktadır (Medicaid, 2020).

Medicare ve Medicaid arasındaki temel farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar (Sargutan, Amerika Birleşik Devletleri Sağlık Sistemi, 2006):

- Medicaid kapsama alanı bakımından Medicare'e göre daha geniş bir kitleye hitap eden sosyal refah programıdır.
- Bazı gruplar hem Medicaid hem de Medicare programı kapsamındaki hizmetlerden faydalanabilirler. Bu kapsamdaki hizmetlerden yararlananlar Vasıflı Medicare Faydalanıcı Programı (QMB) ve Asgari Gelir Medicare Faydalanıcı Programı olmak üzere iki ayrı programın kapsamı altındadır.

Gazi İlişkileri Bölümü (VA) yürüttüğü bir programla devletin Gazi Hastaneleri tarafından verilen ve vergilerle finanse edilen ücretsiz sağlık hizmetlerini sunmaktadır (U.S Department of Veterans Affairs, 2019).

Özel sigorta programları Amerikalılar için en kapsamlı finansman kaynağıdır. Bu programlar sağlık sigorta sisteminin yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Özel sağlık sigortaları hizmet başına ödeme planları (Fee for Service) ve yönetilen bakım planları (Managed Care) olmak üzere iki şekilde hizmet vermektedir.

Sağlık Bakım Organizasyonları (HMO) maliyeti düşük ve dar kapsamlı hizmetleri içerir ve belirli sunuculardan alınabilir. Genellikle kendi hastanelerine sahip kuruluşlardır. Muayene birinci basamak sağlık hizmeti veren kurumlardan sevk yoluyla gerçekleştirilir. Tercihli Hizmet Organizasyonları (PPO) maliyeti daha yüksek faaliyetleri, anlaşmalar yoluyla ve bağımsız çalışanlarla yürütmektedir. Ödenen prim tutarı Tercihli Hizmet Organizasyonlarında Sağlık Bakım Organizasyonlarına göre daha fazladır. Hekim-Hastane Organizasyonları (PHO) ise bir grup hekim ve bir hastanenin sözleşme yoluyla anlaşması sonucunda oluşturulan organizasyonlardır. Tek bir kuruluşun sigortalı abonelerine yönelik hizmet sunarlar (Health Care, 2020).

Amerikalıların belirli bir kısmı yaş, meslek ve gelir gibi kriterlerden dolayı sigorta kapsamı dışında kalmaktadır. Sağlık sigortası kapsamı dışında kalan nüfus ABD Sayım Bürosu 2019 verilerine göre %10 olarak bulunmuştur (United States Census Bureau, 2020).

Amerika'da sağlık hizmetlerine yapılan harcamalar diğer ülkelere bakıldığında en büyük paya sahiptir. Mevcut programlar tüm kesimi kapsamadığı için tüm topluma hitap eden bir sigorta sisteminden bahsetmek mümkün değildir.

Sağlık hizmetleri çok kompleks bir yapıya sahiptir. Bu durum profesyonel sağlık yöneticilerine olan ihtiyacı artırmıştır. Sağlık kuruluşları önceden doktorlar tarafından yönetilirken son zamanlarda bu görevi uzman sağlık yöneticileri üstlenmektedir. Sağlık yöneticileri sağlık kurumlarında muhasebe ve finansal yönetim, insan kaynakları yönetimi ve stratejik planlama gibi faaliyetlerden sorumludur.

ABD’de hekimler sağlık sisteminin merkezini oluşturmaktadır. Sağlık hizmeti alıcılarının ilk başvurdukları yer hekimlerin özel muayenehaneleridir. OECD (2019) verilerine göre hekim sayılarına bakıldığında; 1.000 kişi başına düşen hekim sayısının 2.6 olduğu belirlenmiştir (OECD, 2019).

4. ABD VE TÜRKİYE SAĞLIK SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 1: ABD ve Türkiye Göstergelerinin Karşılaştırılması

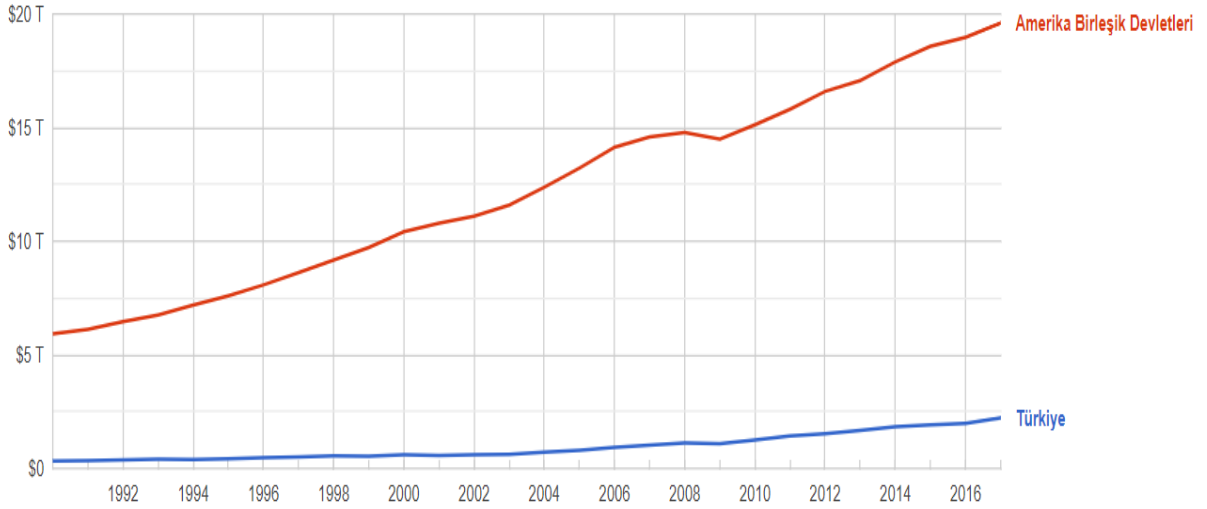
Gösterge	ABD	Türkiye
Toplam Nüfus (2018)	327.167.434	81.404.211
65 Yaş ve Üzeri Nüfus	52.431.193	7.040.797
15-64 Yaş Arası Nüfus	213.850.797	55.257.504
0-14 Yaş Arası Nüfus	67.005.738	19.108.910
Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (2017)	Kadın	81,2
	Erkek	76,1
Doğum Oranı (1.000 kişi başına / 2017)	11,8	16,264
Doğurganlık Oranı (2018)	1,7655	2,081
Toplam Ölüm Oranı (2017)	8,5	5,394
Kadın Ölüm Oranı (1.000 kişi başına / 2016)	81,934	70,13
Erkek Ölüm Oranı (1.000 kişi başına / 2016)	138,25	137,763
Bebek Ölüm Oranı (1.000 kişi başına / 2018)	5,6	9,1
Yenidoğan Ölüm Oranı (1.000 kişi başına / 2018)	3,5	5,5
5 Yaş Altı Ölüm Oranı (1.000 kişi başına / 2018)	6,5	10,6
GSMH İçerisinde Cari Sağlık Harcamalarının Yüzdesi (2017)	17,06	4,22

Kaynak: OECD Statistics, 2020; The World Bank Statistics, 2019; WHO Statistics, 2020

OECD 2018 verileri demografik açıdan incelendiğinde yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının ABD’de Türkiye’den yaklaşık iki kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum sağlık hizmetlerine olan talebi artırmaktadır. 0-14 yaş arası nüfus verileri incelendiğinde Türkiye nüfusunun Amerika’ya oranla daha genç ve dinamik yapıda olduğu görülmektedir. Türkiye ve Amerika için doğum verileri incelendiğinde ise bu verilerin Türkiye’de daha yüksek olması bu durumu desteklemektedir. Amerika’nın doğumda beklenen yaşam süreleri incelendiğinde hem kadın hem de erkek için Türkiye’ye kıyasla yaklaşık 1 yıl daha fazladır (Tablo 1).

Türkiye ve Amerika için ölüm oranlarına bakıldığında Amerika’da ölüm oranının fazla olduğu görülmektedir. Bu veriler cinsiyete bağlı olarak ele alındığında ise erkekler açısından ölüm oranları arasında belirgin bir fark görülmezken kadınlarda Amerika’da ölüm oranı fazladır. İki ülke için de erkek ölümleri kadınlardan daha fazladır. Bebek ölüm, 5 yaş altı ölüm ve yenidoğan ölümleri ele alındığında Türkiye’de bu oranlar daha yüksektir. Bu verilerin Amerika’da daha düşük olması ülkenin gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğunu gösteren etkenlerden biridir (Tablo 1).

Şekil 7: SAGP doları cinsinden Gayrisafi Milli Gelir

Kaynak: The World Bank, 2018

Şekil 8'e göre iki ülke için de milli gelir yıllar itibariyle yükseliş göstermiştir. Ancak aradaki fark Amerika lehine gittikçe artmaktadır. 2017 yılı verilerine göre Amerika'da milli gelir 19,39 trilyon ABD Doları iken Türkiye'de 851,1 milyar ABD Doları olarak belirlenmiştir.

Tablo 1: Toplam Hekim ve Hemşire Sayıları

Ülke Yıl	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD
	Toplam Sayısı	Hekim	1.000 Başına	Kişi	Toplam Sayısı	Hemşire	1.000 Kişi Başına	
2010	123.447	794.862	1,69	2,57	114.772	3.385.310	1,57	10,94
2011	126.029	809.492	1,7	2,6	124.982	3.453.710	1,68	11,08
2012	129.772	826.001	1,73	2,63	134.906	3.498.450	1,79	11,14
2013	133.775	854.698	1,76	2,7	139.544	3.521.350	1,83	11,14
2014	135.616	864.721	1,76	2,71	142.432	3.558.920	1,85	11,17
2015	141.259	870.900	1,81	2,71	152.803	3.626.060	1,95	11,29
2016	144.827	878.962	1,83	2,72	152.952	3.755.940	1,93	11,61
2017	149.997	891.734	1,87	2,74	166.142	3.824.970	2,07	11,74

Kaynak: OECD Statistics, 2020

Sağlık hizmetlerine olan talebin artması sebebiyle her iki ülke açısından hekim ve hemşire oranlarında artışlar gözlenmektedir. Amerika'da daha yüksek olmasına karşın 1.000 kişi başına düşen hekim sayıları arasında belirgin bir fark görülmezken 1.000 kişi başına düşen hemşire sayılarının Türkiye'ye oranla yaklaşık beş kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Hastane Yatak Sayıları

Ülke	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD
------	---------	-----	---------	-----	---------	-----	---------	-----	---------	-----

Yıl	Toplam Yatak Sayısı	Yatak	Kamu Hastaneleri		1.000 Kişi Başı	Kişi	Özel Hastaneler		1.000 Kişi Başı	Kişi
2010	200.239	941.995	168.661	231.177	2,31	0,75	31.578	142.208	0,43	0,46
2011	194.504	924.333	159.606	217.751	2,15	0,7	34.898	145.683	0,47	0,47
2012	200.072	920.829	161.058	212.308	2,14	0,68	39.014	151.670	0,52	0,48
2013	202.031	914.513	160.594	207.914	2,11	0,66	41.437	150.968	0,54	0,48
2014	206.836	902.202	162.769	203.303	2,11	0,64	44.067	152.526	0,57	0,48
2015	209.648	897.961	162.126	203.750	2,07	0,63	47.522	152.043	0,61	0,47
2016	217.771	894.574	167.074	197.658	2,11	0,61	50.697	152.049	0,64	0,47
2017	225.863	---	172.310	---	2,15	---	53.553	---	0,67	---

Kaynak: OECD Statistics, 2020

Toplam yatak sayısı açısından iki ülke için OECD verileri incelendiğinde ABD’de yatak sayılarında sürekli bir azalma eğilimi olduğunun söylenmesi mümkündür. Türkiye’de ise 2011 yılında bir düşüş görülmesine rağmen sonraki yıllarda sürekli şekilde artış eğilimindedir. Her iki ülke için kamu hastanelerindeki yatak sayıları özel hastanelere oranla daha yüksektir (Tablo 3).

Tablo 3: Toplam Sağlık Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (%)

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	Toplam	5,1	4,7	4,5	4,4	4,3	4,1	4,3	4,2
	Kamu	3,9	3,7	3,5	3,5	3,4	3,2	3,4	3,3
ABD	Toplam	16,4	16,4	16,3	16,3	16,4	16,7	17,1	17,1
	Kamu	7,9	7,9	7,9	7,9	13,8	14,2	14,5	14,4

Kaynak: OECD Statistics, 2020

Tablo 4’de Türkiye ve ABD’nin sağlık harcamalarının GSYİH’ye oranları görülmektedir. Bu oranlara bakıldığında Amerika’nın GSYİH’den sağlık harcamalarına ayırdığı miktarın Türkiye’nin çok üzerinde olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Medikal Teknoloji (1.000.000 kişi başına)

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Tomografi	Türkiye	12,36	13,12	13,53	13,89	13,88	14,31	14,53	14,77
	ABD	---	40,88	43,87	43,46	41	40,96	41,82	42,64
MR	Türkiye	9,27	9,55	9,58	9,86	9,81	10,15	10,55	11,01
	ABD	31,52	---	34,44	35,48	38,09	38,98	36,69	37,56
PET	Türkiye	0,55	0,63	0,94	1,12	1,31	1,33	1,5	1,51
	ABD	---	4,65	5	---	5,13	5,12	---	---
Gama Kamerası	Türkiye	2,34	2,32	2,9	3,31	3,37	3,5	3,68	3,52
	ABD	----	51,02	---	46,88	---	---	---	---
Mamografi	Türkiye	8,72	9,79	12,45	11,88	11,7	11,46	11,74	11,79

	ABD	40,23	39,46	39,73	41,14	43,3	47,2	51,7	55,45
Radyoterapi Ünitesi	Türkiye	1,79	2,02	2,39	2,52	2,54	2,58	2,71	2,78
	ABD	11,3	12,45	12,47	---	---	---	11,92	---

Kaynak: OECD Statistics, 2020

Tablo 5’te Türkiye ve ABD’ye ait medikal teknolojilerine dair veriler bulunmaktadır. Veriler incelendiğinde Türkiye’nin yaklaşık 4 katı daha fazla nüfusa ve hastaneye sahip olan ABD’nin sahip olduğu Tomografi, MR, PET, Gama Kamerası, Mamografi ve Radyoterapi Ünitesi sayıları Türkiye’nin sahip olduğundan yaklaşık 5 kat daha fazladır.

Tablo 5: Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma (Bağışıklama / %)

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Difteri, Boğmaca, Tetanos	Türkiye	97	97	97	98	96	97	98	96
	ABD	95	96	94	94	95	95	95	95
Kızamık	Türkiye	97	98	96	98	94	97	98	96
	ABD	90	92	91	92	92	92	92	92
Hepatit B	Türkiye	96	96	97	97	96	97	98	96
	ABD	91	91	90	91	92	92	93	93

Kaynak: OECD Statistics, 2020

OECD’nin son yıllara ait verileri incelendiğinde iki ülke için de bağışıklama (aşılama) oranının çok yüksek olduğu, çocukların tamamına yakınının aşılandığı söylenebilir. Oranlar iki ülke için birbirlerine çok yakın olsa da Türkiye’nin Amerika’ya göre daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Gıda Tüketim Verileri

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Yağ Tüketimi (Günlük / Kişi Başına / gr)	Türkiye	108,2	113,5	110,3	112,5	113,8	120,6	120,1	119,7
	ABD	162,5	163,2	161,4	159,3	159,9	161,7	162,2	161,5
Kalori Tüketimi (Günlük / Kişi Başına / kcal)	Türkiye	3.647	3.630	3.595	3.621	3.650	3.674	3.690	3.706
	ABD	3.783	3.757	3.700	3.645	3.650	3.649	3.687	3.682
Protein Tüketimi (Günlük / Kişi Başına / gr)	Türkiye	103	102,7	100,5	100,7	103,5	104,5	107,5	108,1
	ABD	114,6	114,9	112,9	110,9	110,6	108,6	109,7	109,6
Şeker Tüketimi (Yıllık / Kişi Başına / gr)	Türkiye	32,1	28,5	30,7	32,3	33	31,2	31,5	31,9
	ABD	68,4	63,8	61,9	60,2	60,8	62,7	63,5	63,8

Kişi Başına / kg)									
Sebze Tüketimi (Yıllık / Kişi Başına / kg)	Türkiye	239,8	234,6	244,2	235,3	227	241	239,1	241,3
	ABD	125,9	128,8	116,4	121,8	120,1	116,4	118,2	114
Meyve Tüketimi (Yıllık / Kişi Başına / kg)	Türkiye	113,5	116,8	123,6	127,3	120,8	122,2	127,1	127,2
	ABD	108,5	109,9	115,1	109,3	103,2	97,7	103,4	104,5

Kaynak: OECD Statistics, 2020

Günlük kişi başına yağ tüketim miktarlarına bakıldığında yağ tüketiminin Amerika’da daha yüksek olduğu görülmektedir. Günlük şeker tüketiminde ise ABD Türkiye’ye oranla yaklaşık iki kat daha fazla şeker tüketmektedir. Sebze ve meyve tüketimi Türkiye’de daha fazla iken protein tüketimine bakıldığında küçük farklarla Amerika’nın daha fazla tükettiği görülebilir. Günlük kalori tüketimi incelendiğinde ise iki ülke için verilerin birbirine yakın oldukları söylenebilir.

5. SONUÇ

Demografik açılarından incelendiğinde genç ve dinamik nüfus oranının Türkiye’de ABD’ye oranla daha yüksek olduğu, buna karşın doğumda beklenen yaşam süresinin ABD’de daha fazla olduğu görülebilir. Nüfus dikkate alınarak uygulanan sağlık sistemlerinin/politikalarının iki ülke için farklı olması ve farklı yollarla finanse edilmeleri nedeniyle herhangi birinin diğerinden üstünlüğünü tartışmak yerine sağlığa ilişkin göstergelerin karşılaştırılması daha mantıklı olacaktır. Bu bağlamda incelendiğinde ABD güçlü bir ekonomiye sahip olması ve çoğunlukla bireysel ve doğrudan ödemeler ve/veya isteğe bağlı sigortalılık yoluyla finanse edilmesi nedeniyle, sağlık harcamalarının milli gelir içindeki payı Türkiye’ye oranla çok daha yüksektir (Sargutan, 2005).

Sağlık göstergelerinden olan 5 yaş altı ölüm oranı, yenidoğan ölüm oranı, bebek ölüm oranı gibi değerlere bakıldığında, Amerika’nın Türkiye’ye oranla daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Türkiye için koruyucu sağlık hizmetleri her ne kadar iyi denilebilecek bir seviyede sunulsa da halk sağlığına yönelik yatırımların artırılması önemlidir. Bu açıdan üretim faaliyetlerinin desteklenmesi ülke ekonomisine pozitif katkı sağlarken, halk sağlığı alanındaki çalışmalar için daha fazla fon ayrılmasını mümkün kılacaktır.

Doğumda beklenen yaşam sürelerinin zaman içinde yükselme eğiliminde olması, uzun dönemde, kademeli olarak yaşlı nüfusun artması anlamına gelmektedir ve bu artış sağlık sektöründe yeni ihtiyaçların ortaya çıkması demektir. Bu durumda sağlık politikalarının oluşabilecek yeni ihtiyaçları karşılayabilecek potansiyelde hazırlanmaları faydalı olacaktır.

Hastane yatak sayıları açısından değerlendirildiğinde Türkiye’de küçük dalgalanmaların yaşandığı dönemler olsa da artan bir seyir izlediği söylenebilir. Ancak ABD’de yatak sayılarının azalan bir grafik izlediği gözlenmektedir (OECD Statistics, 2020).

Koruyucu sağlık hizmetleri ele alındığında bağışıklama (aşılama) oranlarının her iki ülke için birbirine yakın ve yeterli düzeyde olduğu ancak Türkiye'nin daha iyi bir orana sahip olduğu söylenebilir (OECD Statistics, 2020).

Sonuc olarak iki ülkenin sağlık yapıları farklılık gösterdiğinden dolayı sağlığı belirleyen faktörlerde de değişiklikler söz konusudur. Sağlığı belirleyen faktörler arasında davranış unsurları bulunmaktadır. İnsanların yemek yeme davranışları sağlıklarını da ciddi anlamda etkilemektedir. Yağ ve şeker tüketimleri çok fazla olan ABD'de doğal olarak obezite sorunu yaşanmaktadır. Yağ ve şeker tüketimlerinin azaltılması ve bireylerin sağlıklı yiyeceklerle yönlendirilmesi ülke sağlığı açısından önem arz etmektedir.

Medikal teknoloji açısından ABD'nin kullandığı cihaz (MR, Tomografi, Mamografi, Gama kamerası vb.) sayısı Türkiye'ye oranla çok daha fazladır. Verilere göre Türkiye'de yeteri kadar medikal cihaz bulunmadığı görülmektedir. Gerekli yatırımlar yapılarak kişi başına düşen cihaz sayısı artırılmalı ve sağlık hizmeti sunumu için kullanılmalıdır (OECD Statistics, 2020).

Sağlık hizmeti sunumunda Türkiye'de kamu sektörü ağırlıkta iken; ABD'de özel sektörün ağırlığı söz konusudur. İncelenen göstergeler açısından ortaya çıkan farklılıklarda sektör ağırlıklarının etkili olduğu düşünülmektedir. Hangi sektör ağırlıkta olursa olsun koruyucu sağlık hizmetlerinin ücretsiz olarak sunulmasıyla ülkelerin sağlık statüsünün önemli  l de iyileşeceği düşünülmektedir.

Daha fazla değişkenle veya daha spesifik bir alana yönelik veriler karşılaştırılarak hazırlanacak çalışmalar önerilebilir. Sağlık sistemlerinin karşılaştırılmasına yönelik çalışmalar incelenip, ele alınmayan değişkenler ve güncel olmayan veriler dikkate alınarak yeni çalışmalar gerçekleştirilip, alanyazına katkı sağlanabilir.

6. KAYNAKÇA

(2019). şubat 17, 2020 tarihinde An Ofical Website of the United States Goverment: <https://www.usa.gov/history#item-37632> adresinden alındı

(2019). şubat 17, 2020 tarihinde OECD Reports: <https://www.oecd.org/unitedstates/health-at-a-glance-united-states-EN.pdf> adresinden alındı

(2020). şubat 16, 2020 tarihinde Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/place/United-States> adresinden alındı

Blue Cross Blue Shield. (2020). şubat 18, 2020 tarihinde <https://www.bcbs.com/about-us/the-blue-cross-blue-shield-system> adresinden alındı

Encyclopaedia Britannica. (2019). şubat 17, 2020 tarihinde <https://www.britannica.com/place/United-States/Presidents-of-the-United-States> adresinden alındı

Health Care. (2020). şubat 22, 2020 tarihinde <https://www.healthcare.gov/> adresinden alındı

(2018). *Health, United States*. U.S. Department of Health and Human Services.

Medicaid. (2020). şubat 21, 2020 tarihinde <https://www.medicaid.gov/> adresinden alındı

- Medicare*. (2020). Şubat 21, 2020 tarihinde The Official U.S. Government Site for Medicare: <https://www.medicare.gov/> adresinden alındı
- Mossialos, E., Djordjevic, A., Osborn, R., & Sarnak, D. (2017). *International Profiles of Health Care Systems*. Şubat 21, 2020 tarihinde https://www.commonwealthfund.org/sites/default/files/documents/___media_files_publications_fund_report_2017_may_mossialos_intl_profiles_v5.pdf adresinden alındı
- OECD. (2019). *Health at a Glance: OECD Indicators*.
- OECD Statistics*. (2020). Şubat 22, 2020 tarihinde <https://stats.oecd.org/#> adresinden alındı
- Sargutan, E. (2005). Sağlık Sektörü ve Sağlık Sistemlerinin Yapısı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3).
- Sargutan, E. (2006). *Amerika Birleşik Devletleri Sağlık Sistemi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Semega, J., Kollar, M., Creamer, J., & Mohanty, A. (2019). *Income and Poverty in the United States:2018*. United States Census Bureau.
- The College of Physicians of Philadelphia*. (2020). Şubat 18, 2020 tarihinde <https://collegeofphysicians.org/about-us> adresinden alındı
- The World Bank*. (2019). Şubat 16, 2020 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/?tab=all> adresinden alındı
- U.S Department of Veterans Affairs*. (2019). Şubat 22, 2020 tarihinde <https://www.va.gov/> adresinden alındı
- U.S. Department of Health & Human Services* . (2020). Şubat 20, 2020 tarihinde <https://www.hhs.gov/about/agencies/hhs-agencies-and-offices/index.html> adresinden alındı
- U.S. Department of Health & Human Services*. (2020). Şubat 20, 2020 tarihinde <https://www.hhs.gov/about/index.html> adresinden alındı
- U.S. Department of Health & Human Services*. (2020). Şubat 20, 2020 tarihinde <https://www.hhs.gov/about/budget/fy2020/index.html> adresinden alındı
- U.S. Department of Health & Human Services*. (2020). Şubat 20, 2020 tarihinde <https://www.hhs.gov/about/agencies/orgchart/index.html> adresinden alındı
- Uğurluoğlu, Ö., & Çelik, Y. (2005). Sağlık Sistemleri Performans Ölçümü, Önemi ve Dünya Sağlık Örgütü Yaklaşımı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(1).
- United States Census Bureau*. (2020). Şubat 20, 2020 tarihinde <https://www2.census.gov/programs-surveys/cps/techdocs/cpsmar19.pdf> adresinden alındı
- United States Census Bureau*. (2020). Şubat 22, 2020 tarihinde <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/US/HEA775218#HEA775218> adresinden alındı

US National Library of Medicine. (2011). Şubat 18, 2020 tarihinde <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3178858/> adresinden alındı

WHO. (2020). Şubat 22, 2020 tarihinde <https://www.who.int/data/gho> adresinden alındı

World Health Organisation. (2000). *The World Health Report 2000 - Health Systems: Improving Performance.* Geneva.

HUKUK VE İKTİSAT İLİŞKİSİ**THE RELATIONSHIP OF LAW AND ECONOMICS****Ömür TOKER¹**

Makale Geliş: 25.06.2020

Makale Kabul: 27.07.2020

ÖZ

Hukuk ve iktisat arasındaki ilişkinin temel niteliğinin içtimai düzende meydana getirdiği içtimai ve iktisadi değişikliklerin iyi anlaşılabilmesi için 19.yy sonrası hakim olan pozitivist düşünce sistemi ile 19.yy dan önce hakim olan tevhidi düşünce sistemi üzerinden hareketle içtimai hayatın hukuk ve iktisat üzerinden analizi bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. 19.yy dan önce hakim olan tevhidi düşünce sisteminin meydana getirdiği cemiyetin belirleyici içtimai kurumu dindir. İçtimai yapının teşekkülü ve devamında aile, din, eğitim, iktisat ve siyaset kurumları birleşik bir etki oluştururlar. Tevhidi düşünce sisteminde bütün içtimai kurumların ortaya koyduğu tarz ve çözümlemelerin sağlaması veya geçerliliği dini öğretilerle yapılarak cemiyetin bilgi hiyerarşisi oluşturulmuştur. 19.yy sonrası pozitivist düşünce sisteminde ise bu etkinin en önemli unsuru iktisat kurumu olmuştur. Sanayi ihtilali ile iktisadi liberalizmin kapitalizme dönüşmesi ile iktisat kurumu diğer içtimai kurumlara baskın gelmiştir. 19.yy dan itibaren kazan kazan kazan düsturuna göre hareket eden bir içtimai yapı oluşmuştur. İnsanlığın kaybettiği içtimai hafızanın yeniden yerine gelmesi için pozitivist düşüncenin yerine tevhidi düşünce sisteminin konması insanlık tarihi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İktisat, Tevhidi Düşünce**ABSTRACT**

Social and economic changes brought about by the basic nature of the relationship between law and economics in the social order must be well understood. Therefore, acting on the positivist thought system that prevailed after the 19th century and the tawhid thought system that prevailed before the 19th century for analysis of social life through law and economics is the subject of this research. The decisive social institution of the society formed by the tawhid thought system that prevailed before the 19th century is religion. Family, religion, education, economics and political institutions have a unified effect in the formation and continuation of the social structure. In the Tawhid thought system, the information hierarchy of the society has been created by providing or validity of the styles and analyzes revealed by all social institutions through religious teachings. In the positivist thought system after the 19th century, the most important element of this effect was the economic institution. With the industrial revolution and the transformation of economic liberalism into capitalism, the economic institution dominated other social institutions. From the 19th century onwards, a social structure has been formed that acts according to the win-win-win principle. In order to replace the social memory lost by humanity, replacing the positivist thought with the tawhid thought system is important for human history.

Keywords: Law, Economics, Tawhid Thought

¹ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, otoker@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-

GİRİŞ

İnsanlığın son 1500 yıllık tarihinde içtimai yapının oluşumuna etki eden iki farklı düşünce sistemi ve bu düşünce sistemlerini inşa eden iki farklı zihniyet dünyası yer alır. İçtimai yapının hukuk ve iktisat ekseninden çözümlenmesinde 7.yy ile 19.yy arasında hakim olan tevhidi düşünce sistemi ile 19.yy dan itibaren hakim olan pozitivist düşünce sisteminin özellikleri yönüyle tarihsel süreç içerisinde incelenmesi önem arz etmektedir (Şimşek,2016:361).

Fransız İhtilali ile siyasal, sanayi ihtilali ile iktisadi ve içtimai planda o zamana kadar insanlığın görmediği çok büyük değişiklikler olmuştur. Eski içtimai düzen ortadan kalkarken yeni bir içtimai sistem doğmuştur. Söylevinde insanlığın mutluluğu için kurulmuş olan bu sistem zamanla insanlığın felaketine sebep olmuştur. Modern cemiyet olarak adlandırabileceğimiz bu içtimai yapıda düşünce ekseninde pozitivizmin, içtimai ve iktisadi hayatta liberal kapitalist sistemin egemen olduğunu görmekteyiz. Bu sistem içtimai hayatta meydana getirdiği adaletsizlik ve insanlık tarihinde meydana getirdiği tahribatlarla günümüzde de insanlığa adalet ve refah yerine zulüm ve sefalet üretmeye devam etmektedir (Aron,1997:79).

İnsanlığın kaybettiği içtimai hafızanın yeniden yerine gelmesi için pozitivist düşüncenin yerine tevhidi düşünce sisteminin konması insanlık tarihi açısından önem arz etmektedir.

Hukuk ve iktisat arasındaki ilişkinin temel niteliğinin içtimai düzende meydana getirdiği içtimai ve iktisadi değişikliklerin iyi anlaşılabilmesi için 19.yy sonrası hakim olan pozitivist düşünce sistemi ile 19.yy dan önce hakim olan tevhidi düşünce sistemi üzerinden hareketle içtimai hayatın hukuk ve iktisat üzerinden analizi bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmamızın iyi anlaşılabilmesi için bu iki farklı düşünce sistemini meydana getiren içtimai zihniyetleri ve bu zihniyetleri oluşturan temel öğretileri incelememiz gerekmektedir.

Cemiyetleri meydana getiren bütün unsurlar ayrıştırıldığında, ayrıştırılamayan bir unsurla karşılaşırız. Bu cemiyetin zihniyetidir. İçtimai zihniyet cemiyetin DNA'sı gibidir. Fertleri cemiyetlerine bağlayan en sağlam ve dirençli bağıdır. İçtimai zihniyet cemiyetin bütün üyelerinde ortaktır. Cemiyeti benzer zihniyete sahip fertler topluluğu olarak ta tanımlayabiliriz. İçtimai zihniyet dediğimiz birikim yüzyıllar hatta bin yıllar boyunca tecrübe edilerek oluşmuş, fertten ferde aktarılacak bu günlere taşınmıştır. Dolayısıyla içtimai zihniyet kısa bir zamanda oluşan ve değişen bir olgu değildir (Bouthoul,1975:5-26). İçtimai zihniyetin oluşmasına ise her cemiyetin zihniyet dünyasını şekillendiren kendilerine has bilgi hiyerarşileri etki eder. Bu bağlamda 19.yy sonrası pozitivist düşünce sistemi ile 19.yy öncesi tevhidi düşünce sisteminin

farklı bilgi hiyerarşilerinin olduğunu ve bu farklı bilgi hiyerarşilerinden kaynaklı farklı içtimai zihniyetlere sahip olduklarını bunun neticesinde de cemiyetler arasında kültürel izafiliğin olduğunu söyleyebiliriz.

Cemiyetlerin hayatında büyük rol oynayan bilgi hiyerarşisi; yaşam içerisinde ferdin faaliyette bulunurken karşılaştığı her türlü olayda başvurabileceği, içerisinde yaşadığı cemiyetçe güvenilir olarak kabul edilmiş kaynakların en güvenilir olandan başlayarak sıralanmasıdır (Toker, 2010:18).

Her cemiyet beş temel içtimai kurum tarafından meydana gelmiştir. Bunlar aile, din, eğitim, iktisat ve siyaset kurumlarıdır (Doğan,2016:185). İnsanlık tarihinde döngüsel olarak bu kurumlardan bir tanesi belirleyici olacak şekilde diğer kurumlara nazaran ön plana çıkar. Diğer kurumları etkisi altına alarak içtimai yapıyı kendi öğretisi üzerinden tasarlayarak oluşturur.

19.yy dan önce hakim olan tevhidi düşünce sisteminin meydana getirdiği cemiyetin belirleyici içtimai kurumu dindir. İçtimai yapının teşekkülü ve devamında aile, din, eğitim, iktisat ve siyaset kurumları birleşik bir etki oluştururlar. Tevhidi düşünce sisteminde bütün içtimai kurumların ortaya koyduğu tarz ve çözümlemelerin sağlaması veya geçerliliği dini öğretilerle yapılarak cemiyetin bilgi hiyerarşisi oluşturulmuştur (Şimşek,2016:176). 19.yy sonrası pozitivist düşünce sisteminde ise bu etkinin en önemli unsuru iktisat kurumu olmuştur. Sanayi ihtilali ile iktisadi liberalizmin kapitalizme dönüşmesi ile iktisat kurumu diğer içtimai kurumlara baskın gelmiştir. 19.yy dan itibaren kazan kazan kazan düsturuna göre hareket eden bir içtimai yapı oluşmuştur (Şimşek,2016:175). Bu dünya kazanmanın önüne engel teşkil edecek her şeyi reddetmektedir. Buna dinde dahildir. Çünkü din adaletten, paylaşmaktan, israf etmemekten bahsetmektedir, bunlar ise daha çok kazanmanın önüne engeldir.

Din kurmunun hakim olduğu 6.yy ile 19.yy arasında hakim olan tevhidi düşünce sisteminde bilgi hiyerarşisi;

- Vahye dayalı bir kitap olan “Kuran-ı Kerim”
- Hz. Peygamberin davranışlarından ve sözlerinden oluşan “sünnet”
- Belirli bir konunun üzerinde o konunun uzmanlarının ittifak etmeleri olan “icma”
- Hakkında hiçbir hüküm bulunmayan bir durumda aralarındaki benzerlikten dolayı çözümlenmiş olayların birbirine yürütülmesi olan “kıyas”
- Alimler tarafından ortak görüşle yeni fikirler koymak olan “icthad”tan oluşmaktadır (Izutsu, t.y.:109-140).

İcma ve kıyasla meselelerin çözümünde temel teşkil edecek örf-adet, kamu yararı, kolaylık sağlamak, karşılıklılık, devlet mevzuatı, sahabe görüşleri ve İslam'dan önceki semavi dinlerin İslam'a uygun hükümlerine de başvurulmaktadır (Keleş,2005:575-591). Kısaca tevhidi düşüncenin hakim olduğu cemiyetlerde içtimai yapı bir inanç ve ahlak nizamı olan İslamiyet'e göre şekillenmiştir diyebiliriz. İslamiyet yalnız inanç ve ibadet esaslarından oluşmamakta, hayatı bütünüyle şekillendiren Allah'ın emir ve yasakları, Hz. Peygamberin öğütleri ve davranış örnekleri bütün inananları tartışmasız birleştiren esaslar olarak içtimai hayatı şekillendirmektedir (Özakupınar,t.y.: 32-39).

İktisat kurumunun hakim olduğu 19.yy sonrası pozitivist/modern düşünce sisteminde bilgi hiyerarşisinin tepesinde “akıl” yer alır, aslında sadece akıl yer alır ve diğer her şeyi reddeder. Tanrı inancının yerini insan merkezli bir anlayış almıştır. Bu düşünceye göre cemiyet doğa örneğine göre teşkilatlanmıştır. Buna göre güçlünün güçsüzü yok etmesi içtimai bir kanundur (Kazgan,1993:26) . Yani ya kazanacaksın, ya yok olacaksın, ya başaracaksın, ya yok olacaksın. Vahyi reddederek bu dünyayı kurtarmayı hedefleyen ve insanlık dinine dönüşen pozitivizmde ibadet üstün bir varlığa tapınarak değil insanlığın gelişimi için çaba sarf ederek yapılır. Bu insanlık dininin tanrısı insanlık, peygamberi bilim adamları, mucizeleri ilmi keşifler ve ibadeti insanlığın gelişimi için çaba sarf etmektir (Comte,2012:5-6). Bu zihniyetin içtimai hayata yansması bırakınız yapsınlar serbest rekabet zihniyetidir. Bu zihniyetin dayattığı insan modeli ise “homo-economicus” kavramında somutlaşan antroposentrik liberalist insan tipidir. Antroposentrizm, insanların ne dünyaya nede insan olmayan varlıklara saygı göstermek zorunda olmadığı, insanın doğaya hükmetmesini meşrulaştıran bir görüştür. İnsanın tanrı yerine kendini koyarak tanrılaştırması ile neticelenen bu algıya göre insanın tüm hayatı ve onun dışındaki diğer her şeyin temeline kendisinin tanrı olduğu zihni düşüncesinin oturtulmasıdır(Şimşek, 2013:230-235).

Yukarıdaki açıklamalar neticesinde zihniyetin insanın ait olduğu kültürün toplumsal değer yargılarına göre belirlediği davranış kalıbını ifade ettiğini, o kültürün fertlerine dünyayı algılama biçimi ve yaşam ile ilgili ortak idealler ortaya koyma bilincini sağladığını söyleyebiliriz(Şimşek, 2006: 65). İnsanlık tarihinin son 1500 yılına hakim olan iki farklı düşünce sisteminin (Batı Avrupa Medeniyetini oluşturan pozitivist düşünce ve İslam Medeniyetini oluşturan tevhidi düşünce) dünyayı algılaması ve bu algıları ifade etmek üzere oluşturduğu kavramlara yükledikleri manaların, bu düşünce sistemlerin birbirinden farklı içtimai zihniyetlere sahip oldukları için birbirinden farklı olması kaçınılmazdır. Bu noktada

araştırmamızın konusu ile ilgili kavramları her iki düşünce sistemine göre açıklanması yerinde olacaktır.

KAVRAMLAR

Adalet: iki düşünce sisteminin de kullandığı bu kavram farklı manalar içermektedir. Din kurumunun hakim olduğu tevhidi düşünce sisteminde, din kurumu siyaset kurumundan adaleti sağlamasını ister. Siyaset kurumunun anladığı adalet ferdî ve içtimâî yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı sağlayan ahlâkî erdemdir. Adâlet, “davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak mânalarına gelmektedir. Yine aynı kökten bir masdar-isim olan ve “orta yol, istikamet, eş, benzer, misil, bir şeyin karşılığı” gibi mânalara gelen adl kelimesi, sıfat olarak kullanıldığında âdil ile eş anlamlı olup aynı zamanda Allah’ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ*) biridir. Adâlet, Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde genellikle “düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, takvâya yönelme, dürüstlük, tarafsızlık” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Çağrı,2010:cilt:01:343).

“Adl” ve “adâlet” kavramı dinî birer terim olarak; ifrat ve tefrit arasında orta yolu takip etmek, hak yol üzere dosdoğru olmak, dinen haram kılınan şeyleri terk etmek, farzları yapmak, içi ve dışı, özü, sözü, fiil ve davranışları eşit olmak, haklıya hakkını, haksıza cezasını vermek, suç ve cezada eşit davranmak, şirk, küfür, nifak ve zulmü terk etmek, anlamlarına da gelmektedir. Adâlet kavramının zıddı zulümdür. Adâlet ortadan kalktığında, dünya üzerinde hak, hukuk, insaf ve dengeden bahsetmek mümkün olmaz. Târih boyunca insanlar zulme sapıp toplumda işler çığırından çıkmaya başladıkça Cenâb-ı Hak, adâleti ikâme etmek için peygamberler göndermiştir. Âyet-i kerîmede şöyle buyrulur: “Ey îmân edenler! Adâleti titizlikle ayakta tutan; kendiniz, anne babanız ve akrabanızın aleyhinde bile olsa Allah için şâhitlik yapan kişiler olun! (Haklarında şâhitlik yaptığınız kişilerin) zengin veya fakir olmasına bakmayın, zira Allah onlara(sizden) daha yakındır. Nefsin arzularına tâbî olmayın ki haktan dönmeyesiniz ve adâlet üzere hareket edebilesiniz! (Şâhitliği) eğip бүker yahut ondan tamamen yüz çevirerseniz, (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (en-Nisâ, 135).

Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur: “Kıyâmet gününde insanların Allah Teâlâ’ya en sevgili olanı ve O’na en yakın yerde bulunanı, adâletli idârecidir. Kıyâmet gününde insanların Allah Teâlâ’ya en sevimsiz olanı ve O’na en uzak mesâfede bulunanı da zâlim idârecidir.” (Topbaş,2010:343).

Diğer taraftan adâlet kesinlikle geciktirilmemelidir. Zira en kötü adâlet, geç tecellî edendir. Sonunda, hüküm isâbetli olsa bile, geciken adâlet de, bir nevî zulümdür. Bâzı insanlar, güzel konuşmaları ve keskin zekâları sâyesinde, yaptıkları zulmü örtbas edebilirler. Fakat onlar, hakîkatte hiçbir zaman kurtulamazlar. Bu dünyada beşerî adâletten binbir hîle ile yakayı kurtaranlar, bir gün “Hâkimlerin Hâkimi” olan Allah Teâlâ’nın huzûrunda çâresizce boyun büküp hesap vermek zorunda kalacak ve neticede hüsrâna uğrayacaklardır.

Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- ümmetini bu hususta şöyle îkâz eder: “Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, nâmusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa, altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyâmet günü gelmeden evvel o kimseyle helâlleşsin! Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınıp hak sahibine verilir. Şayet iyilikleri yoksa, zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir.” (Topbaş,2010:346).

Ümmü Seleme -radiyallâhu anhâ- şöyle der,“Peygamber Efendimiz’in son vasiyetlerinden biri şu oldu: “Aman namaza dikkat ediniz! Aman namaza dikkat ediniz! Emriniz altındaki kişilerin haklarına riâyet ediniz!” Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- bu sözleri o kadar tekrarladı ki, mübârek dili söyleyemez hâle gelince bile, bunları içten içe söylemeye devam etti (Topbaş,2010:347).

İktisat’ın belirleyici içtimai kurum olduğu pozitivist düşünce sisteminde iktisat kurumu siyaset kurumundan gücü elinde tutan zenginlerin iktisadi olarak daha da gelişmelerini sağlamalarını ister. Bu düşünce sisteminde kanunlar, gücü elinde tutan iradenin ürünü olmaları nedeniyle adil sayılırlar. Adalet ve kanunların geçerliliği aynı anlama gelmektedir. Buna göre gücü elinde tutan iradenin usulüne göre koymuş olduğu hukuk kuralları geçerlidir. Aynı hukuk kuralları geçerli olduğu içinde adildir (Keyman,1978:30). Fakat adaletin içeriği konusu hukuk biliminin dışında tutulmuştur. Buna göre insan davranışlarının, bütün insanlar yönünden tatminkar ve herkesi mutlu kılacak biçimde düzenlenmesi anlamına da gelebilecek adalet, içtimai mutluluk olarak nitelenebilir. Oysa herkese mutluluk veren bir düzen kurmak mümkün değildir. Bir kişinin çıkarının zaman zaman bir başkasının çıkarıyla çatışması kaçınılmazdır. Böyle durumlarda hangi çıkarın daha üstün ve korunmaya değer olduğunu akıl ve bilim ile kanıtlanamayacağını savunan pozitivist düşünce sistemi adaletin içeriği sorununu hukukun konusu dışında bırakmıştır. Böylece mevcut düzenin sırf varlığı dolayısıyla iyi bir düzen olduğu, buna uyulması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Bu düşünce sisteminin kanun biçiminde olmak şartı ile her türlü adaletsizliği hukuk diye görmesinin, insanların devletler tarafından kitlesel öldürülmelerinin kanuni temeli olduğunu savunmasının kuramsal bir sebebi

vardır. Bu da hukuku bir irade ürünü olarak görmesi ve evvelden belirlenmiş usullere göre çıkartılmış kanunları içeriklerini önemsemeksizin kanun saymasıdır (Keyman,1978:31).

Pozitivist düşünce sisteminde kanun kanundur sonucuna ulaşan bir adalet anlayışı vardır. Kanun biçimindeki hukuksuzluklarda adalet etkisiz kalmıştır. Buna göre kanunlar haksız olurlarsa olsunlar hukuk olarak kabul edilirler ve onlara uyulmalıdır.

Hukuk:Adalet her iki düşünce sisteminde de hukuk kuralları ile sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat adalet kavramı gibi hukuk kavramında da ayrılıklar mevcuttur. Tevhidi düşünce sisteminde hukuktan kasıt İslam Hukukudur(fıkıh). İslam hukukunun özellikleri şunlardır: Mukayeseli olarak bakıldığında fıkıhın (İslâm hukuku) pozitivist düşünce sisteminin oluşturduğu hukuka göre birtakım temel farklar ve özellikler taşıdığı görülür.

Birinci olarak fıkıh kaynağı itibariyle ilâhî olup Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadislerde ifadesini bulan vahye dayanmaktadır. Gerek Hz. Peygamber'in gerekse diğer âlimlerin içtihatlarına dayanan fıkıh da ilhamını, ölçüsünü vahiyden almaktadır.

İkinci olarak diğer hukuklarda hukukî ve cezaî müeyyidelerin etkisi dünya hayatı ile sınırlı kalırken İslâm hukukunda müeyyideler ebedî hayata da taşınmaktadır. Ayrıca iyi niyetle kanuna itaatin dünyevî sonuçlarına ilâve olarak sevabı, itaatsizliğin de uhrevî sorumluluğu ve günahı vardır ki bu müeyyidenin yanında teşvik olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Dünyevî ve maddî müeyyidenin yanı sıra sevap ve günah telakkisi vicdanların eğitilmesinde, kanuna itaatin aynı zamanda bir iman ve kulluk vazifesi olarak algılanmasında etkili olmaktadır.

Fıkıhta kanun koyucu Allah'tır. Kulların yetkisi, ilâhî kanunu (hüküm) araştırıp bulmak, keşfetmektir. İçtihat, beşerin kendinden hüküm koyması değil ilâhî hükmü bulup ortaya çıkarması şeklinde anlaşılır. Her müçtehidin içtihadı kendisini bağlamakla birlikte, devlet ve yetkili merciler için kanunlaştırma ve uygulanacak hukukî hükmü belirleme açısından zengin bir kaynak teşkil eder. Fıkıh kendine has bir tasnife sahiptir. Her hüküm ve uygulamada ilâhî iradenin aranılıp bulunması esas olduğu ve ilk planda mükellefin tâbi olacağı dinî-hukukî hükmün belirlenmesi amaç edinildiği için gelişme ve teşekkül dönemi itibariyle fıkıh ilmi, nazariyeler ve kapsamı geniş normlar üzerine bina edilmeyip her meselenin ayrı olarak ele alınıp hükme bağlanması yolu (kazuistik, meselecî metot) tercih edilmiştir. Bu özellik fıkıhın kuralcı ve dogmatik bir yapı kazanmasını önlemiş, farklı şart ve çevrelere göre farklı hüküm ve çözümler üretilbilmesine imkân vermiştir. İctimai hayatının bir kısım ilişkilerini de düzenleyen fıkıhın, değişmez ilâhî hükümlerle değişen toplum şartları arasında bağ kurmaya ve yeni meseleleri bu çerçevede çözümlemeye imkân vermiş olmasının temelinde, her mesele için

bağlayıcı bir hüküm koymak yerine (bunlar oldukça azdır) geniş çerçeveli hükümler getirip zaruret ve kamu yararına riayet edilmesine fırsat vermiş ve içtihadı geniş bir alan bırakmış olması yatmaktadır (Karaman, 2010: cilt:1:25-29).

Batı Avrupa Medeniyetinin inşa edici düşünce sistemi pozitivizm ise hukuku, belirli bir cemiyette kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve devletin yaptırım gücüyle uyulması zorunlu kılınan davranış kurallarının oluşturduğu düzen olarak tanımlamaktadır. Yazılı olsun olmasın, hukuk kurallarını öteki içtimai kurallardan ayıran en önemli özellik devletin yaptırım gücüyle desteklenmiş olmasıdır. Yaptırımlar sadece maddi olup, manevi yaptırımlara yer verilmemiştir. İktisadi yapının, hukuk düzeni üzerindeki etkisi büyük önem taşır. Bu nedenle kar amacına yönelik özel girişimciliğe dayalı kapitalist sistemlerde geçerli hukuk kuralları tamamıyla devletin kalkınmışlığının iktisadi büyüklüklerle ölçülmesinden dolayı sermayeyi ve özel mülkiyeti koruyacak şekilde hüküm doğurmaktadır. Güç sermaye sahiplerindedir ve kanun koyucular sermaye sahiplerinin istekleri doğrultusunda kanunlar çıkartırlar (Özcan,2015:31).

İktisat-İktisat Ahlakı-İktisat Zihniyeti: İktisadın temelinde sadece matematik değil ondanda önemli olan kültürün olduğunu kabul etmekle tevhidi düşüncenin iktisat kavramının daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Tevhidi düşünce sisteminde dengeli olup, her türlü aşırılıklardan sakınma ve israfın zıddı olarak tanımlanan “iktisat” sözcüğü, pozitivist düşünce sisteminin meydana getirdiği liberal kapitalist iktisadi anlayışla birlikte verimli üretim ve üretim girdi ve çıktıları ile zamanın verimli olarak kullanımını ifade eder olmuştur.

Fert açısından bakıldığında ise iktisat; tevhidi düşünce açısından insanın dünya, çevre ve zaman ilişkisini dengeli olarak kurabilmesi, yaşamını en verimli biçimde değerlendirmesi olarak tanımlanabilir (Keles,2005:378). Bu noktada iktisat ahlakından da söz etmekte fayda vardır.

İktisat ahlakı ise Ülgener’e göre; ”gündelik tavır ve davranışlarımız üzerine –doğrudur veya eğridir yollu- yargılayıcı değer hükümlerinin söz ve deyim halinde ifadelendirilmiş bütünüdür.” Özellikle İslam Dini açısından bakınca; iktisat ahlakı dünya ilişkileri karşısında ferdi kulluk görevi ve yükümlülüğü bilincinde olarak belli bir davranışa iten sebeplerin toplu bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ülgener,2006:19-20).

İktisat ahlakı içinde iki çelişik unsurun değişik oranlarda karşı karşıya geldiği gözden kaçmamalıdır. Bir yanda dünya malının insanı dini açıdan saptırma tehlikesi, diğer yanda hayatı sürdürmenin vazgeçilmez aracı olarak mal-mülk edinme. İktisat ahlakı din açısından bu iki

unsurun kah birine kah öbürüne ağırlık vermek suretiyle aralarını bulma yolunda harcanan gayretlerin bütünü olarak anlaşılabilir. Bu iki kutup arasındaki tercihler neticesindedir ki maddeye önem veren pozitivist düşünce sisteminin önerdiği medeniyet ile tevhidi düşüncenin önerdiği medeniyet oluşmuştur (Ülgener,2006:20-32). Her cemiyetin zihniyetinin kendi üyelerine bir dünya izahı, hayat tarzı önerdiğine önceki bölümlerde değinmiştik. Bu önermeler içtimai ve iktisadi hayatı düzenleme açısından o cemiyeti oluşturan herhangi ferdin ticari faaliyetlerinde bir takım eylem ve normlara uygun hareket etmek şeklinde ortaya çıkar. Bu eylem ve normlara uygun hareket eden ve ticari bir faaliyette bulunan toplumun üyesinde toplum değerlerine ve zihniyet yapısına uygun bir iktisat zihniyeti oluşur (Ülgener,1983:20-22). İktisat zihniyeti yer ve meslek itibari ile farklı olabileceği gibi zaman itibari ile de yavaş yavaş değişimler gösterebilir. Bir yerde basit ve durgun bir iktisat zihniyeti hakim olduğu halde zamanla bu zihniyet içerisinde kar gayesini, spekülasyon hırsını takip eden yeni tiplerin belirlediği görülebilir. Mesela pozitivist düşünce sisteminin meydana getirdiği günümüz Batı Avrupa kapitalist iktisat zihniyetinde insana eski basit toplum hayatının sükûneti yerine atılğan bir ruh hâkim olmuştur (Tabakoğlu,2008:265).

Tevhidi düşüncenin 6.yy ile 19.yy arasında oluşturduğu basit esnaf zihniyeti ile 19.yy sonrası pozitivist düşünce sisteminin oluşturduğu Batı Avrupa kapitalist iktisat zihniyetini karşı karşıya koyduğumuzda; basit esnaf zihniyetinde fertler arasında sıkı ve disiplinli bir hiyerarşi ile birlikte ananeciliğin ve itaat duygusunun kuvvetlendiği, dayanışma zihniyetinin ahlaki ve dini bir vazife olarak algılandığını görülmektedir. Türk-İslam içtimai tarihinde yer alan fütüvvetler ve ahi teşkilatı bu dayanışmacı zihniyetin en bariz uygulayıcılarını teşkil ederler.

Batı Avrupa kapitalist iktisat zihniyetinde ise yalnız kendi menfaatlerini düşünen egoist ve ferdi bir zihniyet yapısı hâkimdir. Burada her fert iktisadi hayatta şahsi menfaatlerinin peşinde koşar, kendisi başkalarının menfaatlerini düşünmek zorunda olmadığı gibi başkalarından da yardım beklememektedir (Tabakoğlu,2008:275).

İKTİSAT-HUKUK ETKİLEŞİMİ

Geniş anlamıyla hukuku ferdi tutum, davranış ve ilişkileri yaptırımlar aracılığıyla düzenleyen bir ilim olarak tanımlanabilir. İktisadi etkinlikler üretim aşamasından, tüketim aşamasına kadar ferdi ilişkilerin bir bölümü olduğundan hukuk bu ilişkileri de düzenlemektedir. Fertlerin yapmış oldukları bu iktisadi faaliyetlerin mahiyeti de düşünce sistemlerine göre iki farklı durum arz etmektedir.

Cemiyetleri oluşturan beş temel kurumdan (aile,din,iktisat,eğitim,siyaset) din kurumunun hakim olduğu tevhidi düşünce sisteminde diğer bütün kurumlar din kurumuna göre oluşur. Din kurumu kural ve kaidelerini vahiyden almaktadır. Tevhidi düşüncenin oluşumu ise tamamıyla İslam Dininin kurallarına göredir. İslam Dini ise hukuk sistemindeki kanunların kendisine uygun olmasını ister. Siyaset kurumundan İslam Dinine uygun olacak şekilde adaleti sağlayacak hukuk kurumunu inşa etmesini ister. Fakat dinin en önemli özelliği hayatın her safhasını düzenleyici kurallar koymasındır. Dolayısıyla tevhidi düşünce sistemi de hayatın her safhasına etki edecek bütüncül bir içtimai yapı oluşturur. İktisadi hayatta da İslam Dininin kural ve kaidelerine uygun davranılmasını ister. Bu kural ve kaidelere uyulması için maddi yaptırımdan fazla manevi yaptırıma önem verilir. Ahiret ve cennet vurgusu yapılarak fertlerin adalet içerisinde içtimai hayatta yaşamaları emredir. İslam Hukuku (fıkıh) fertlerin iktisadi faaliyette bulunurken gösterecekleri davranışları kısaca aşağıda anlatacağımız şekilde yapmalarını salık verir.

Dünya ve ahiretin birlikte düşünüldüğü, madde ve manayı bütünleştirerek maddeyi mananın emrine verdiği tevhidi sosyal düşünce sisteminde, mal ve servet kazanmak için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımamaktadır. Bunlar ancak üstün bir gayenin gerçekleşmesine vasıta oldukları için değer ifade ederlerdi. Bu konuda içtimai hayatta fertlere yol gösteren haritalardan biriside Hz. Peygamberin hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmayı emreden hadisidir. Bu hadiste madde ve mananın bütünleştiğini görmekteyiz.

Ahi Evran-ı Veli “Tabsiratü’l-Mübtedi ve Tezkiretü’l-Müntehi” adlı eserinde “Ey akıl ve ruh ile şeref bulmuş yüce kişiler! Bu yüceliği adileştirmeyiniz. Hepiniz kendisini tanımış yeni yetişen insanlarsınız” derken de madde ve mana bütünlüğünü göstermektedir. Kendisini tanıyan Rabbini tanıran hadisi serifini hatırlatan bu düsturda akıl ve ruh bütünlüğünü idrak eden kişilerin artık birer mümin olarak kendilerini ve Rablerini bilen kişiler olduğunu anlatmaktadır. Devamında ise “Ebedi saadeti iki gün nefsi emmareye kul olmaya satmak kötü bir ticaret, geniş nurlu bir dünyayı daracık sıkıntılı bir dünya ile değiştirmek değil midir? Doğruluk karşısında sapıklığı satın alanların ticareti kar getirmemiştir. Onlar doğru yolu bulamamış kimselerdir.” derken de “Dünya” ve “Ahiret” bütünlüğünün gerekliliğini anlatarak, “karlı ticaretin” ahireti kazanmak için yapılacak bir ibadet olduğunu da vurgulamaktadır (Bilgiseven,1985:426-428).

Para kazanmak için kazanmak, para kazanmayı gaye haline getirmek tevhidi düşünce sisteminin inşa etiği içtimai zihniyet ile bağdaşmaz. Para kazanmak, muhtaç olmamak veya başkalarına yardım etmek gayesi ile gerçekleştirilen bir faaliyettir. Çünkü ahireti kazanmak için vasıta olarak algılanan para, gaye haline gelirse asıl amaç vasıtalaşır, paranın kazanılması içtimai sömürü aracına dönüşebilir. Bunun tezahürü günümüzde görülmektedir. Bunu örneklersek; para kazanmanın gaye olması durumunda, başkalarına yardım etmek para kazanmanın bir vasıtası ise yapılır ve bu durumda da başkalarına yardım etmek vasıta olmuş olur. Günümüzde sıkça karşılaştığımız gibi hayır yapmak için değil de başkalarının sevgi ve itimadını, cemiyette saygıyı kazanarak karını artırmak isteyen tüccarların bu gayeyle dağıttıkları yardımlar Ahilik zihniyetinden uzaklaştığının ve kapitalizmin “homo-economicus”unun günümüzdeki tezahürü olan burjuvaya dönüştüğümüzün bir göstergesidir. İşte tevhidi düşünce sistemi yardımların vasıta olarak kullanılmaması için “sağ elin verdiği sol elin bilmemesi” gerektiği ölçüsüne sahiptir (Tabakoğlu,2008:79).

Tevhidi düşünce sisteminde esas olan kazanç “helal kazançtır”. Ferdin doğru olması ve hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmaması da içtimai bir kural haline gelmiştir. İçtimai hayatta doğruluk, ekonomik bir öz taşımakta üretim faaliyetlerinde eşyanın bilinen biçiminde imal edilmesi ve belirli bir fiyata satılması anlamına gelmektedir. İktisadi faaliyette, hakkına razı olmayarak malına değerinden fazla fiyat isteme, zenginleşme hırsıyla karanlık ve dolaşık zenginleşme yollarına sapma gibi hasletlere müsaade edilmezdi. Kolay kazanç İslam Dinince makbul görülmemiş, alın teri ve emek karşılığı elde edilen kazançsa kutsallaştırılmıştır (Bayraktar,2007:89).

İhtiyaca göre üretim fikrinin hâkim olduğu tevhidi düşünce sisteminin önerdiği iktisadi faaliyette, ihtiyaçları önüne katıp, nihai tatmin ve faydanın tavanına hızla yaklaştıracak, devamlı ve teknik gelişmelerle kamçılanan bir üretim tarzına hiçbir zaman lüzum görülmemiştir. Bu sistemde üretim ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşünülmüş, rekabetçi bir ortamda değil, dayanışmacı bir içtimai hayat öngörülmüştür. Dolayısıyla bu sistemde üretim sermaye birikimi oluşturacak bir faaliyet olarak görülmemiştir. Üretim, ahireti kazanmanın bir aracı olarak görülmüştür. Dolayısıyla üretimlerini ihtiyaca göre hazırlayan İçtimai hayat içerisinde fertler sadece kendi çıkarlarını değil aynı zamanda cemiyetin çıkarlarını da düşünerek cemiyeti yönlendirici görevlerde yüklenmişlerdir. Bu yönlendiricilik, ferdlerin gelirlerinden vazgeçmeleri pahasına yerine getirilmiştir (Köksal,2007:70).

Tevhidi düşüncede iktisadi faaliyetleri belirleyen unsurlardan biriside dayanışma prensibi olmuştur. Bu sistemde daha fazla kazanmak, spekülasyon ve serbest rekabet yerine, kanaatkarlık, karşılıklı yardım ve sosyal yardımlaşma ön plana çıkmıştır. Ferdi teşebbüs, serbest kazanç, mesleki hürriyet, menfaat çatışması yerine bütün topluma hâkim bir nizam ve sosyal adalet duygusu, din ve ahlak kuralları üzerine kurulmuş, barışçı geleneklerle gelişen bir iktisadi faaliyet ve iş ahlakı hâkim olmuştur (Köksal,2007:61).

Fark ve Cem idrakini birlikte alan tevhidi düşünce sisteminde “Ben” ve “Biz” şuurlarını birleştiren “Ben” duygusuna sahip olan ferdi, “Biz” duygusuyla da donatan yani “Ben”in içerisinde “Ben ve Bizi” birleştiren, böylece toplumla bütünlesen bir zihniyet oluşmuştur (Bilgiseven,1985:320).

Fark + Cem = Birlik (Bilgiseven,1985:51).

Ben + Biz = Ben

Sonuçta, “Ben” idrakinden “Bir”lik zihniyeti oluşmuştur. Tevhidi düşünce sisteminde, her fert cemiyetin bir parçası olarak kabul edilir. Bir ferdin rahatsızlığının bütün toplumu kademeli olarak rahatsız edeceğine inanılır. Komsusu aç iken tok yatanın ağır bir dille suçlandığı bu düşünce sisteminde, sosyal adalet ve dayanışmanın önemli bir yeri vardır. Tevhidi düşünce sisteminde, can ve mal beraberliği olarak ifade edilen dayanışma duygusu o kadar ileriye götürülmüştür ki, ferdlerin geçiminden arta kalanı, fakir ve issizlere yardım için kullanması bir ahlak kuralı haline gelmiştir. Cemiyetteki dayanışmayı bozacağı endişesiyle aşırı kazanç arzusu bile engellenmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere genel felsefesine uygun olarak ii hayatının düzenlenmesinde tevhidi düşünce, toplumu bir bütün olarak ele alıp, bütün sosyal grupların menfaatleri düşünmüştür. Tevhidi düşüncede hakim olan iktisadi zihniyet içtimai bir zihniyettir. Çatışmacılığı reddederek, uzlaşmacı içtimai ve iktisadi münasebetlerin kurulmasını gaye edinen tevhidi düşüncenin bu özelliği, içtimai huzuru sağlama açısından, insanlığa ışık tutacak temel motifleri taşımaktadır.

Tevhidi düşünce kul hakkını merkeze alarak iktisadi faaliyette bulunma anlayışına dayanan bir sistemdir. Bu yönüyle içtimaidir. Cemiyetin çıkarları her zaman ferdi çıkarların üstünde tutulmuştur (Tabakoğlu,2008:90-98).

Tevhidi düşüncede fert cemiyetin hizmetine kendisini veren kişidir. Hizmet ilkesi ise dayanışmacı bir cemiyetin özünü oluşturur. Hizmet ilkesinin ve dayanışmacı cemiyetin gereği olarak toplumsal zarar ile ferdi zarar karşılaştığına da ferdi zarar her zaman tercih edilir. Mesela meşru olmayan yollardan elde edilen kazançlar içtimai hayatta zarara sebep olacağı için engellenmiştir (Tabakoğlu,2008:58-59).

Hizmet ahlakı dayanışmacı bir toplumu hedef alırken infak(harcama) anlayışı da iktisadi faaliyetin içtimai dengeyi sağlamasının temelini oluşturmuştur. Tevhidi düşünce sisteminde biriktirme ve tasarruf, yerini infak gibi bir harcama kurumuna bırakmıştır. İnfak ise bir ferdin sahip olduğu malını ve imkânlarını Allah yolunda toplum menfaati ve dayanışması için kullanması demektir (Tabakoglu,2009:151).

Bir insanın hiçbir gelecek endişesi duymadan, "ihtiyacından arta kalanı"nı Allah yolunda harcamasının karşılığında, Allah ahirette bu kişiye cenneti, dünyada ise harcadıklarının yerine bir başkasını vermeyi vaat eder. Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerde Allah söyle emretmektedir: De ki: "şüphesiz benim Rabbim, kullarından rızkı dilediğine genişletip yayar ve ona kısar da. Her neyi infak ederseniz, O (Allah), yerine bir başkasını verir; O, rızk verenlerin en hayırlısıdır."(Sebe:34/39).

"Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden gizli ve açık infak edenler; kesin olarak zarara uğramayacak bir ticareti umabilirler."(Fâtır:35/29).

Allah infakın "gizli veya açık" olarak yapılabileceğini bildirmektedir. Ancak Allah infak edenlerin kesinlikle "gösteriş için" infak etmemelerini, infaklarının ardından karsıdaki kişiye sıkıntı verecek bir eziyette bulunmamalarını ve onları minnet altında bırakacak tavırlar göstermemeleri gerektiğini bildirmektedir. Allah, verdiği örneklerle gösteriş için infak edenlerin hiçbir karşılık bulamayacaklarını da hatırlatmaktadır. Böylece infakın cemiyette üretim artışına ve sosyalleşmeye yönelik ilahi bir teşvik olduğu anlaşılmaktadır (Bakara:2/274)

Tevhidi düşünce sistemindeki içtimailik anlayışı, vakıflar, tarikatler, tekkelerle kontrol edilmiştir. Tevhidi düşünce sistemi özellikle vakıflar aracılığı ile infak ve zekât kurumları ile kazançlarını cemiyetin bütün katmanlarına yayarak sınıflaşmayı engelleyen, dayanışmayı teşvik ederek birbirlerine güvenen fertlerden meydana gelmiş bir toplum oluşturmuştur (Tabakoglu,2008:79-84).

Yukarıdaki açıklamalar neticesinde tevhidi düşüncenin ortaya koyduğu içtimai dengeyi sağlayan zihniyet iki boyutlu bir ilişki ile açıklanabilmektedir. Buna göre;

$$\text{Dünyevi İşler (maddi)} + \text{Manevi İşler (manevi)} = \text{Toplumsal Denge}$$

Fertler açısından dünya hayatında iktisadi faaliyetler dini çerçevede içerisinde hesap verme ve mal-mülk kazanma arasında gidip gelmektedir. Oysa tevhidi düşünce bu iki çelişik unsurun arasında dengeyi sağlayacak, ikisini de kucaklayacak bir sistem getirmiştir. Bu iki çelişik unsuru dengede tutan tevhidi düşünce sistemi ne salt maddeci (dünyevi) ve ne de salt maneviyatçı (uhrevi) duygularla dünyaya bakmıştır. Tevhidi düşünce sisteminde sermaye kavramı emekle birlikte iktisadi faaliyete katılması gereken ve bu faaliyet sonucunda kar elde eden bir üretim faktörü olarak görülür. Pozitivist düşünce sisteminde yer alan iktisadi faaliyetteki emek sermaye ayrışması tevhidi düşünce sisteminde yer almaz. Tevhidi düşünce sermayeyi emekten ayrı değil onunla birlikte ele alır. Bunun temelinde de faizin yasaklanmış ve emeğin yüceltilmiş olması yatmaktadır.

Emeksiz sermaye olarak adlandırabileceğimiz faiz; emek, üzerinden oluşan sömürü ile büyürken emeği bir üretim faktörü olmaktan da koparan bir oluşum sergiler. Bu durumda ise çalışmadan kazanılan bir ortamı ortaya çıkartarak, sermayenin belli ellerde toplanmasına yani tekelleşmeye sebep olur.

Tevhidi düşünce sisteminde sermaye, üretim sürecine emekle birlikte katılarak riziko yüklenmezse bir üretim faktörü olarak değerlendirilmez. Böylece sermayenin emek üzerinde baskı kurması önlenmiş ve aralarında karşılıklı dayanışma ve işbirliği amaçlanmıştır. Emeksiz ve rizikosuz sermaye kazançları (faiz), beklemeden (depolamadan) doğan fiyat artışları, enflasyon karları, israfa dönük tüketimin beslediği kazançlar, emek sömürsünden elde edilenler yasaklanmış ve bunların oluşmasına müsaade edilmemiştir. Zekât ve infak kurumları ile de sermayenin sınırsız birikimi ve sermayenin belli ellerde toplanması engellenmiş böylece servet cemiyetin her kesimine yayılmış, sosyal refahı artırıcı bir rol üstlenmiştir (Tabakoglu,2008:272-278).

$$\text{Madde (Fark)} + \text{Mana(Cem)} = \text{Birlik, Denge}$$

$$\text{Kazanç} + \text{İnfak ve Zekât} = \text{Birlik, Denge}$$

Zekât, üretimden alı konulan ve atıl sermaye diyebileceğimiz tasarruflar üzerinden verilen dini bir vergi türüdür. Zekât sayesinde sermayesinde azalma olan meslek erbabı bunu devamlı

olarak yatırım ya da harcama sahasında tutar. Zekât kurumu aynı zamanda sermayenin bütün toplum kesimlerine yayılmasını sağlar (El Mısri,1995:242).

Tevhidi düşüncenin oluşturduğu iktisadi sistemde sermayenin sürekli olarak üretimde kalması hedeflenmiştir ve atıl kalması yasaklanmıştır. Sermayenin belli ellerde toplanması hoş görülmeyerek, “yaygın bir sermaye birikimi” hedef alınmış böylece sosyal adalet kalkınmanın bir finansman aracı olarak görülmüştür. Özellikle alt gelir gruplarına yönelik olarak yapılan toplum menfaatine harcamaların (infak) ve işçilerin ücretlerinin hemen (alınını teri kurumadan) ödenmesinin emredilmesi, bu harcama ve gelirlerin gecikmeden üretime yeniden girerek yeni gelirler oluşturmaya yol açmıştır (Tabakoglu,2008:272-278).

Tevhidi düşünce sisteminde İslam Dininin emirleri iktisadi ve içtimai hayata hâkim olmuştur. Bunlar kurallar iktisadi ve içtimai hayatın kendi haline işlemesine müsaade etmemiştir. Çünkü iktisadi hayat kendi haline bırakılırsa tekelci ve sermaye birikimi sağlayarak gücünü paradan alan bir sınıfın ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Madde (Fark) + Mana(Cem) = Birlik, Denge

Sermaye + İnfak ve Zekât = Toplumsal Refah

Madde(Fark) ve Mana(Cem) bütünlüğü, tevhidi düşünce sisteminde “homo-economicus” gibi sadece kendi çıkarını düşünen, ekonomik insanın oluşmasına imkân tanımamıştır(Şimşek,2013:206). Tevhidi düşünce sisteminde ahiret ve içinde yaşanılan dünya ayrımı yapılmamakta ikisi bir kabul edilmektedir. Bu anlayışın sonucudur ki; içinde yaşadığımız dünya da gerçek adaletin tecelli etmemesi insanı yanıltmamalıdır. Çünkü adalet er ya da geç ahirette tecelli edecektir. Dolayısıyla dünya ve ahiret hayatı bu sistemde bir bütünlük arz eder (Bilgiseven,1985:426-428). Tevhidi düşünce hem cemiyetin maddi kültürüne hizmet eden, hem de kendi iç huzurunu sağlayan dünya ve ahiret bütünlüğüne sahip bir fert önermektedir.

Kültürel izafilikten oluşan zihniyet farkı, tevhidi düşünce sistemi ile inşa edilmiş cemiyetlerle diğer sosyal düşünce sistemleri tarafından inşa edilmiş cemiyetlerin zihniyet görüş ve düşünüş tarzlarındaki ayrılıklarının kökeninde yatan en temel sebeptir (Özakpınar,ty.:12).

Pozitivist düşünce sisteminin medeniyet inşa edici insan tipi “homo-economicus”ta somutlaşmıştır. İçtimai yapıyı oluşturan beş temel kurumdan (aile,din,iktisat,eğitim,siyaset) iktisat kurumunun hakim olduğu 19.yy sonrası dünyası tamamıyla Batı Avrupa Liberal kapitalist iktisat anlayışına göre şekillenmiştir. İktisat kurumu diğer kurumları kendisine göre

oluştururken siyaset kurumundan para kazanmasının önündeki engelleri kaldırmasını ister. 19.yy sonrası dünyada kazan kazan kazan düsturuna uygun hareket eden bir içtimai yapı oluşmuştur. Bunu “iktisat” temelli bir dünyanın tasarlanması olarak adlandırılabiliriz (Şimşek, 2016: 128-130).

Yukarıdaki açıklamalar ekseninde iktisat ahlakını iktisadi faaliyette bulunurken toplumun fertlerinin uyması gereken kuralların; iktisat zihniyetini ise iktisadi faaliyette bulunan ferdin bu faaliyet esnasında ortaya koyduğu değer ve inançların bütünüdür diye tanımlayabiliriz. Dolayısıyla iktisat ahlakı, iktisat zihniyetinin hareketlerine emirler vermekte, uygulamadığında ise bu iktisat zihniyetinin davranışlarının karşısında olabilmektedir.

Pozitivist sosyal düşünce sisteminin oluşturduğu Batı Avrupa Medeniyetin antroposentrik liberalist insan tipi iktisat ahlakı cehenneme varıncaya kadar, güce sahip oluncaya kadar, kazanıncaya kadar ticaret yapmayı teşvik etmektedir. (Zubritski, 1995: 17) Bu yüzden diğerkâm, kanaatkâr ve durgun bir yapı göstermez, hiçbir zamanda gösteremez. (Tabakoğlu, 2015: 53)

Pozitivist sosyal düşünce sisteminin oluşturduğu Antroposentrik liberalist iktisat zihniyetince oluşturulmuş çalıştırılan ve devam ettirilen metotlar durgunluk kabul etmezler. Bunlar; yeni tüketim maddeleri, yeni üretim metotları, yeni ulaşım metotları, yeni sanayi teşkilat modelleri ve çeşitleridir. Kısaca Batı Avrupa antroposentrik liberalist insan tipi iktisat zihniyeti bir grup yeni üretim metot ve teknikleriyle yeni piyasa ve sanayi örgütlerine dayanır.

Alışılmışın zıddına kapitalist sistem ne nüfusun çoğalmasına, ne sermayenin artmasına ne de para sistemlerinin dalgalanmalarına bağlı değildir. Batı Avrupa antroposentrik liberalist iktisat zihniyetinin ortaya koyduğu insan modeli davranışlarını menfaatlerinin belirlediği pragmatik bir insan tipi olan homo-economicus yani iktisadi insandır. Homo-economicus yalnız kendi menfaatlerini düşünen egosantrik ve ferdi bir zihniyet yapısına sahiptir. İktisadi hayatta şahsi menfaatlerinin peşinde koşar, kendisi başkalarının menfaatlerini düşünmek zorunda olmadığı gibi başkalarından da yardım beklemez. (Türkdoğan, 1981: 60-63)

Pozitivist sosyal düşünce sisteminin oluşturduğu medeniyette hukuk sistemi, iktisadi etkinliklerin yasalarını saptamakla ilgilenmez ancak bu etkinlik ve davranışları bir yaptırım altında düzenleme amacı güder. Bir örneklemeye göre iktisadi davranışlar bir nehre benzer. Bu nehrin kaynağından denize dökülmesine kadar doğal yatağını, suyun azaldığı-çoğaldığı

noktaları ve taşıdığı dönemleri saptamak, iktisat biliminin görevidir. Bu nehri daha yararlı bir hale getirmek için gerekli önlemleri almak, örneğin yatağının artırılması veya genişletilmesi, üzerinde barajlar yapılarak enerji üretimi ve sulama olanağı sağlanması ise, hukukun görevidir. Ancak nasıl bir nehir düzenlenirken onun doğasına aykırı işlemler yapılamazsa, örneğin akışı ters yöne çevrilemezse, hukukta iktisadi yasaları yadsıyamaz.

İktisadi merkezli Batı Avrupa Medeniyetinde güç sermayeyi elinde tutanlarıdır. Sermaye demek güç demektir. Dolayısıyla gücü elinde tutanlar siyaset kurumunu ve dolayısıyla hukuk kurumunu dizayn ederler.

Para (madde)= İnsan(madde)

Yukarıdaki formülle tek boyutlu, maddi bir dünya algısına sahip pozitivist sosyal düşünce sisteminde dizayn edilecek dünyada tek boyutludur. Kazanmanın önündeki engellerin kaldırılması diye adlandırabileceğimiz liberalizm veya özgürlük aslında sadece sermayedarların özgürlüğüdür. Bu yüzden kanun, küçük sineklerin takılıp kaldığı, büyük sineklerin delip geçtiği bir örümcek ağına benzetilmiştir.

SONUÇ

Yukarıda yaptığımız açıklamalar neticesinde kültürlerin izafiliği ve her iki düşünce sisteminin inşa ettiği cemiyetler ve fertler ortadadır. İktisat sosyolojisi açısından hukuk ve iktisadın etkileşimine baktığımızda iki farklı insan tipinin oluştuğunu ve bu insanların içinde yaşadıkları medeniyeti inşa ettiklerini söyleyebiliriz. Bunlar:

- Pozitivist düşünce sisteminin oluşturduğu insan tipi olan “homo-economicus” tür. Batı Avrupa Liberal-Kapitalist Sistemini oluşturan bu zihniyet, bireyci, akılcı ve yaşama her sedyen fazla değer veren “homo-economicus”u merkeze koymuştur. Homo-economicus yani “rasyonel birey”, kul hakkına önem vermeden, Sombart’ın değindiği gibi insanları katlederek, köleleştirerek, kıtaları boşaltarak, Aztek ve İnka gibi medeniyetleri yok ederek elde ettiği sermaye birikimiyle Liberal-Kapitalist Sistemi geliştirmiştir. Hukuk kurumu iktisadi adamın, parasal olarak kalkınmasını sağlama yönünde hareket etmektedir. Çünkü pozitivist düşünce sisteminin oluşturduğu medeniyette cemiyetlerin gelişmişlik düzeyleri GSMH ve kişi başına düşen gelirle ölçülmektedir. En fazla kazanan en iyi hizmeti etmiştir.

- Tevhidi düşünce sisteminin oluşturduğu insan tipi “insan-ı kamil” dir. Hukuk kurumu İslam Dinine göre oluşmuştur. Cemiyet içerisinde fertlerin bir birleri ile olan sadece

iktisadi değil bütün ilişkilerini İslam Dinine göre düzenlemektedir. Bu insan tipi kanaatkârdır, dünyada görevlerinin olduğunu bilen ve öbür dünyada hesap vereceği bilincinde olan bir insandır. Dolayısıyla dünyaya bakışında ihtiras, daha çok kazanmak, kar maksimizasyonu diye bir şey yoktur. Tevhidi düşünce sisteminde ihtirassız yapıyla üretim ve tüketimde dengeyi sağlayarak doğayla, cemiyetiyle ve de kendisiyle barışık bir insan modeli olarak insan-ı kamil karşımıza çıkmaktadır.

Gelişmeye önem veren bir anlayışa sahip olan İslam Dini ve İslam’a aykırı olmayan örf ve adetler içtimai bütünleşmeyi ve dayanışmayı teşvik etmektedir. İslam Medeniyeti ferdi kalkınmaya değil içtimai kalkınmaya, fırsatçılığa değil diğergamlığa, “ben” içinde “biz” sosyalleşmesi anlayışına sahiptir. Tevhidi düşüncenin yapısındaki bu sosyalleşme, fert ve toplum menfaatlerini uzlaştırmış, dengelemiş ve fertlerin toplum karşısında sevgi ve fedakârlık hisleri duyabilmelerini sağlamıştır.

İslam Din’inde yüksek sosyalleşmenin temelinde yaratıcıya karşı duyulan sorumluluk yatmaktadır. “İnsanoğlu kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır”(Kıyame 75/36), “Nihayet o gün dünyada yararlandığınız nimetlerden elbette ve elbette hesaba çekileceksiniz.”(Tekasür 102/8) ayetleri iman edenlerin zihniyetinde;

- Yaratıldığını bilmek ve yaratanın emirlerine riayet etmek anlamına gelen Kulluk Şuurunu,
- Bu dünyadaki her şeyin emanet olduğunu ve günü geldiğinde (ölüm) ansızın elimizden alınacağı anlamına gelen Emanet Şuurunu,
- Allah’ın emirleri doğrultusunda bütün yaratılanlara elimizdeki emanetler alınmadan hizmet etmek, insanları kötülüklerden sakındırıp iyiliğe yöneltmek anlamına gelen Hizmet Şuurunu oluşturmaktadır.

Bu şuurlanmalar ayırt edilmeden bütün inananlara bilgi hiyerarşisindeki kaynaklarca zorunlu kılınmıştır. Bu şuurlanmaların amacı Allah’ın rızasını kazanmaktır (Bilgiseven, 1985: 132-133).

İktisat sosyolojisi kültürlerin izafiliğinden hareket eder ve iktisadi faaliyeti de rakamlardan çok kültürle bağdaştırır. Bu çalışmamızda iki farklı düşünce sistemi, iki farklı içtimai zihniyet, iki farklı iktisadi faaliyet ve iki farklı insan tipini inceleyip, bu farklılıkların hukuk-iktisat ilişkisini üzerine nasıl yansıdığını incelemeye çalıştık.

KAYNAKÇA

- Aron, Raymond (1997), *Sanayi Toplumu*, 2 Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları
- Bayraktar, Levent (2005). Ahilik ve Ahlâk. *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 89-94.
- Bilgiseven, Amiran Kurktan (1985). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bouthoul, Gaston (1975), *Zihniyetler*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Comte, Augusto (2012). *İslamiyet ve Pozitivizm* (Çeviren: Ö.Gözel), İstanbul: Dergâh Yayınları
- Çağrı, Mustafa; Karaman, Hayrettin vd. (2010). *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Doğan, İsmail (2016), *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, 14. Baskı, Ankara, PEGEM Akademi Yayınları
- El-Mısri, Refik Yunus (1995). *İslam İktisat Metodolojisi*, İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Izutsu, Toshihiko (t.y.), *Kuran'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, İstanbul, Pınar Yayınları.
- Kazgan, Gülten (1993). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keleş, Ahmet(2005), “İslam İktisat Zihniyetinin Oluşmasında Zühd Hadislerinin Rolü”, *SBAd Dergisi*, S:6, s.575-591.
- Keyman, Selahattin (1978). Hukuki Pozitivizm. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 35(1), 17-55.
- Köksal, Mustafa (2007). *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*, Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Yayınları.
- Özakpınar, Yılmaz (t.y.), *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.
- Özcan, Mehmet Tevfik (2015). *Hukuk Sosyolojisine Giriş*, İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.
- Şimşek, Osman (2013). *Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi*, Ankara: Otorite Yayınları.
- Şimşek, Osman (2016), *Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce*, Ankara, İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi Yayınları
- Tabakoğlu, Ahmet (2008). *İslam İktisadına Giriş*, İstanbul:Dergah Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet (2009). *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul:Dergah Yayınları.

Toker, Ömür (2010), Bütüncül Bir Model Olarak Ahiliğin Girişimcilik Boyutunun Zihniyet Temelleri, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış YLS), Ankara.

Topbaş, Osman Nuri (2010). *Hakk'a Adanmış Gençlik*, İstanbul: Erkam Yayınları

Türkdoğan, Orhan (1981). *Türkiye'nin Sanayileşmesi*, Ankara, Töre Devlet Yayınları.

Ülgener, Sabri F.(2006). *Zihniyet ve Din, İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri iktisat Ahlakı*, İstanbul: Derin Yayınları.

Ülgener,S.F.(1983). *Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler: denemeler ve araştırmalar* (Vol. 1). Mayaş.

Zubritski, Y. vd. (1995). *Kapitalist Toplum* (Çeviren: S.Belli), Ankara, Sol Yayınları

THE REPRESENTATION OF CULTURES IN ENGLISH LANGUAGE TEXTBOOKS: A COMPARISON OF THREE TEXTBOOKS USED IN TURKEY

İNGİLİZCE DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜRLERİN TEMSİLİ: TÜRKİYE'DE KULLANILAN ÜÇ DERS KİTABININ KARŞILAŞTIRILMASI

Mustafa UĞURLU¹
Songül TAŞ²

Makale Geliş: 13.07.2020

Makale Kabul: 28.07.2020

ABSTRACT

Numerous studies have been conducted in the field of foreign or second language teaching related to the inclusion of cultural elements in foreign language textbooks. In this study, the reading passages from three different textbooks were examined in terms of four components of culture with the help of a checklist prepared by the researchers. One of the textbooks under examination is local, one is localized and one is global. In addition, the opinions of 14 English teachers were taken using two open-ended questions and a simple frequency analysis was carried out. The results indicated that Turkish EFL teachers believe the necessity of the inclusion of world cultures in ELT textbooks and most of them prefer using global ones. It was seen that local and localized textbooks do not possess the qualities which the names suggest. Finally, suggestions were made for textbook developers.

Keywords: ELT textbook, home culture, international culture, target culture

ÖZ

Yabancı dil ders kitaplarına kültürel unsurların dâhil edilmesi ile ilgili olarak, yabancı dil veya ikinci dil öğretimi alanında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, araştırmacılar tarafından hazırlanan bir kontrol listesi yardımıyla, üç farklı ders kitabındaki okuma parçaları dört kültür bileşeni açısından incelenmiştir. İncelenen ders kitapları, yerel, yerelleştirilmiş ve küresel ders kitaplarından oluşmaktadır. Ayrıca iki açık uçlu soru ile 14 İngilizce öğretmeninin görüşleri alınmış ve basit bir frekans analizi yapılmıştır. Sonuçlar, Türk İngilizce öğretmenlerinin, dünya kültürlerinin İngilizce ders kitaplarına dâhil edilmesi gerektiğine inandıklarını ve çoğunun küresel ders kitaplarını kullanmayı tercih ettiğini göstermiştir. Yerel ve yerelleştirilmiş ders kitaplarının önerdikleri niteliklere sahip olmadıkları görülmüştür. Son olarak, ders kitabı yazarları için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İngilizce ders kitabı, yerel kültür, uluslararası kültür, hedef kültür

¹ mustaufaugurlu@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4946-1751

² songultas@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2590-6063

1. Introduction

In addition to the fact that textbooks have an extremely important place in foreign language programs, they are often the largest source of the linguistic input and the language practice (Richards, 2002). According to Liu (2016), textbooks greatly influence teaching and they help a lot in lesson planning, provide a wide range of tasks and resources, and present topics that need to be covered.

Textbooks generally present a specific way of looking at the whole world through the cultural view of the author. Culture and language are closely related. Culture is present whatever the language discussion is (Ahmed & Narcy-Combes, 2011). In that, language is not just an instrument of communication as it affects both our culture and thought processes (Kırkgöz & Ağçam, 2011).

Since language use is generally connected to cultural values, language itself is regarded as a cultural phenomenon. Çakır (2006) states that understanding a language involves certain features and specialities of culture as well as the knowledge of lexis, phonology and grammar. Each culture has its own norms, and they can vary from culture to culture.

2. Purpose of the Study

This study aims to compare three textbooks for teaching English - one local, one localized and one global - in the context of culture. The local textbook was developed by a native speaker of Turkish for Turkish learners of English. The localized textbook was developed by two native speakers of English for Turkish EFL learners. The global textbook was developed by three native speakers of English for all EFL/ESL learners around the world. The study also intends to find out the textbook preferences of English teachers in Turkey. This study is unique in terms of comparing these three types of textbooks and presenting the opinions of English teachers about them. The present study aims to seek answers to the two main questions as follows:

1. Do the textbooks adopt an international, target, or local policy toward culture?
2. Do the teachers/instructors of English prefer local, localized or global textbooks? Why?

3. Literature Review

Textbooks used in ELT classrooms create a world for students. This world, in fact, is the world seen through the eyes of the authors. In this world of the authors, students learn about culture only as much as they are taught. The way local culture, target culture and other cultures are handled in certain ELT textbooks is the basis of this study.

Textbooks are universal elements of language teaching. Anjaneyulu (2014) expresses that the use of ELT textbooks is more widespread than before because they provide EFL teachers with guidelines on teaching methodologies, syllabus, and the materials to be taught. According to Richards (2012), textbooks provide syllabi for programmes, standardize instruction, maintain quality, provide a wide range of resources for learning, save time, provide language models and input for teachers, train teachers and they are appealing. On the other hand, textbooks may have some potential negative effects such as involving inauthentic language, having distorted content, not reflecting needs of students, deskilling teachers and being expensive (Richards, 2012).

As Hutchinson and Torres (1994) state, the trouble with textbooks is that they may seem to absolve teachers from responsibility. It is effortless to sit back and just operate the system instead of being involved in the daily decision-making process of what to teach and how to teach it. Most teachers believe that authors of textbooks are wise and virtuous and they can produce the best material for them. Nevertheless, this might not always be the case.

It is generally believed that textbooks are the most common language teaching materials. They guide the learning process and they fulfil the functions of teachers (Cortazzi & Jin, 1999). Tomlinson (2008) draws attention to the role of textbooks as de-skills and emphasizes that overreliance on textbooks may result in failure of many learners. Classroom texts do not engage learners affectively and cognitively; they focus on linguistic items only. Therefore, he believes students do not participate in meaningful communication because of textbooks and meaningful communication is necessary for the development of intercultural communicative competence (ICC). Besides, he argues that textbooks are often designed to prepare students for standardized exams, which do not measure cultural elements. These educational contexts strengthen the trouble

of ‘teaching to the test,’ and as a consequence, they do not give priority to the inclusion of cross-cultural issues (Byram and Feng, 2005).

Assessing the cultural components of EFL textbooks is a great concern (Liu, 2016). General English textbooks gradually incorporate more intercultural dimensions, and analysing such constituent has attracted growing attention in the EFL field (Chen, 2011). The increasing interest suggests the significance of cultural elements in facilitating intercultural teaching.

Language use brings out social rules that require a good understanding of the context where the language is used. Thus, students end up with inevitable culture-specific contexts of the foreign language class. Alptekin (2002) suggests that foreign language learning is a kind of enculturation, in which students acquire new cultural reference frames and a new view of the world.

The mixture of culture and language is one of the central interests of language pedagogy. This integration is consistently becoming more crucial with the growing role of English as a lingua franca. For this reason, integration of cultural elements into language teaching materials is vital so as to break the ice for the development of ICC. It has so far been alleged that government-issued EFL textbooks used in Turkey generally fail to establish a meaningful connection between local and target cultures (Çelik & Erbay, 2013).

The spread of English language has developed the concept of ICC, which has utmost importance in English language teaching. Textbooks used in EFL and ESL classes are expected to incorporate various amounts of intercultural elements (Çelik & Erbay, 2013). Many linguists (i.e. McKay, 2000; Alptekin, 2002; Kılıçkaya, 2004) emphasize the integration of culture into EFL/ESL teaching materials.

It is important for modern language textbooks to serve as means of diverse cultures since English has gradually become depoliticized and culture-neutral in the process of separation from its native speaking sources (Buttjes, 1991, pp. 6-7). Alptekin (2002) argues the requirement of avoiding the adherence to teaching target culture only, claiming that this policy is erroneous for using an international language in a cross-cultural setting. Byram (1991) mentions the role of teachers both

as educators and instructors. Teachers should help students to be aware of the fact that the world is neither mono-lingual nor mono-cultural so that they can expand the horizons of students.

Language is bound culturally and since foreign or second language teaching and culture cannot be thought separately from each other, it is unavoidable that students will encounter some cultural elements of the target language while using EFL textbooks. Moreover, becoming fluent in language requires communicative competence, which encloses a good cultural understanding of some things like discourse nuances and conversational routines in addition to the target norms, values and etiquette (McDonough and Shaw, 1997). According to Çakır (2006), as we teach the foreign language in a classroom, we automatically teach the target culture, home culture or other cultures. Students will become more curious and satisfied when they learn that there also exists another mode of expression to speak about needs, desires and feelings when they read the literature of the foreign country.

Some research has been done on the inclusion of cultural components in the textbooks. According to most of them, target culture elements are seen more frequently in textbooks. To illustrate, Yamanaka (2006) studied English textbooks based on Kachru's (1992) three-concentric-circles model and found out that there is more focus on the inner circle countries than in the outer or expanding circles, and proposed that a balanced focus on countries allows students to learn about a larger variety of cultures. Similarly, Xiang (2007) compared two textbooks of local publishers in Taiwan. The findings indicate that American and British cultures are more common than other cultures. Besides, Lu's (2006) study of a textbook revealed that the book is specific to western culture and it includes some gender stereotypes. According to the research, the role of home culture ought to be introduced, and more varied cultural elements should be considered to benefit disadvantaged students. Moreover, Wu (2010) investigated the cultural contents in a textbook and suggested that more texts should include the culture of other English-speaking countries.

Norrizan (1993) compared a school with middle or upper middle class students and an urban village school with low income families to find out the effect of diverse cultural components in ESL texts. According to the results, many of items were culturally appropriate to the students of middle or upper middle class families. She stated that the textbooks examined were biased towards middle-

class lifestyles and values. Therefore, interactions were meaningful in these classrooms. Conversely, students in the other group were distracted and restless during the classes. She suggested that teachers should carefully select suitable materials considering the learners' culture. The results indicated that culturally-familiar teaching materials facilitate language learning.

The mono-cultural content of locally published textbooks in Turkey has been investigated by many researchers. The textbook Cortazzi and Jin (1999) examined mirrored only the local culture. A lot of information related to food, weather or history was included in the material. Cortazzi and Jin (1999) claim that students learn English in order to be able to talk to visitors who come to Turkey, but they are not expected to go to target countries or learn about target cultures.

Another textbook analysis was carried out by Çakır (2010) who analyzed three ELT textbooks in terms of culture-specific elements. He reached the conclusion that these materials do not incorporate enough cultural elements such as superstitions, idioms and other cultural references. He found that the authors of the textbooks did not really focus on the target culture. His conclusion was that these kinds of textbooks do not foster pragmatic competence of learners sufficiently.

Risager (1998) mentions four approaches of teaching culture; the inter-cultural approach, the multi-cultural approach, the trans-cultural approach and the foreign-cultural approach. Firstly, according to the inter-cultural approach, culture is better learned via comparison of local and target culture in language learning and teaching. In the inter-cultural approach, students are taught to develop ICC and they can act as mediators between their local and target culture. However, due to the multi-cultural character of many countries, the inter-cultural approach is inadequate as an only culture teaching approach in language classrooms. Secondly, the multi-cultural approach dwells on linguistic and ethnic diversity. This approach claims that more than one culture exists within a given culture and this should be considered during culture teaching. Thirdly, the trans-cultural approach regards English as a lingua franca for international communication. According to this approach, a foreign language should not be linked to any particular culture. Finally, the mono-cultural or foreign-cultural approach, targets the foreign language culture only and leaves the local culture behind. It mostly aims to develop the communicative competence and cultural competence of native speakers.

This study is unique in that it examines three different types of textbooks – local, localized, global – in terms of culture. It is thought that the results of this study will be beneficial for teachers in selecting a suitable textbook and for authors in developing appropriate material for the target group of learners.

4. Methodology

In order to be able to investigate the presentation of culture in the three textbooks, descriptive content analysis was employed. This research technique is utilized to explore content in an objective and quantitative way (Neundorf, 2002). It is an appropriate approach to make inferences from course materials designed for people to read and understand (Krippendorff, 2004). With the help of a checklist prepared by the researcher, the frequencies of cultural elements in the reading passages in three textbooks and to which culture they belong to were examined.

Three textbooks were sampled for the purposes of the study: *Ortaöğretim İngilizce 10 Ders Kitabı*, *Solutions Türkiye A2 Student's Book* and *English File Elementary Student's Book*. The first one is a locally published textbook which is currently being used in public high schools in Turkey. The second one is a localized textbook which is designed and published by Oxford University Press to cover the Ministry of Education's new English curriculum for 9th graders at high schools in Turkey. The third one is a global textbook published by Oxford University Press.

Randomly selected 14 teachers/instructors of English participated in the study. They answered two open-ended questions. The first question was about their preferences related to three different types of ELT textbooks. The second question was about their suggestions to textbook developers regarding the amount of cultural elements to be included in textbooks:

1. As a teacher / instructor of English, considering the backgrounds of your students, which of the following do you prefer using in your classrooms? Why?

- a) a local textbook (developed by Turkish authors for Turkish learners of English, i.e. textbooks that are used in MoNE state schools)
 - b) a localized textbook (developed by native speakers of English for Turkish learners of English, i.e. Solutions Türkiye)
 - c) a global textbook (developed by native speakers of English for all learners of English around the world, i.e. Oxford English File)
2. If you were to make a suggestion to ELT textbook developers about the integration of cultural elements into textbooks, what would be your suggestion about the amount of home culture, target culture and other cultures? Why?

5. Results and Discussion

Out of 14 participants, 10 teachers favoured global textbooks and 4 teachers preferred localized textbooks. Nobody chose to use local textbooks. Those who favoured global ELT textbooks listed their reason as the following:

- They contribute to the idea of global citizenship.
- They provide a more international outlook in general.
- They present the learners with a wide variety of information on different countries and cultures all around the world.
- They include authentic speaking tasks, high-quality images, interesting reading texts, seem to leave enough room for cultural elements and provide an adequate number of materials with high paper quality.
- They have richer exercises, activities, tasks and the content.
- They are designed by professional and experienced writers.
- They give information about the target culture.
- They include element of English varieties.
- They help raise open-minded, tolerant, and culturally aware language learners.

The participants who preferred localized ELT textbooks listed their reasons as the following:

- They are more useful in terms of conveying the cultural codes as the book is expected to be prepared for Turkish learners.
- They can provide more useful opportunities for EFL learners because when they go abroad or meet a foreigner, they are asked to talk about their home culture, not the target culture.
- They can be more adaptable for Turkish learners.
- They include the world culture and we don't just communicate with the British or the Americans.

All teachers who participated in this study agreed that the three types of culture (home, target, international) should be included in the textbooks. Six of the participants (42,8 %) stated that all three cultures should be included in the textbooks equally. Two teachers (14,2 %) said that the number of elements of home culture should be the highest and that the amount of target culture and other cultures can be equal. Three teachers (21,4 %) explained that the amount of elements of the target culture should be more in textbooks. Only one teacher (7,1 %) prioritized the international culture.

As for the cultural elements in textbooks, the local textbook was examined first. The book consists of ten units and the reading passages in the first five units were examined. 54,1 % of the names mentioned in the reading texts in the book belong to the target culture, 29,1 % belong to the home culture and 16,6 % to other cultures. Out of 21 geographical items mentioned in the texts, 15 (71,4 %) were about international cultures, 3 (14,2 %) were about the target culture and 3 (14,2 %) were about the home culture. When it comes to the references to the famous people, the results showed that all of them belong to the home culture. 57,1 % of the food items mentioned in the textbook belong to the home culture while 42,8 % belong to the target culture.

The localized textbook consists of ten units and the reading passages in the first five units were examined. 95,4 % of the names used in the reading passages in the textbook belong to the target culture while 4,5 % belong to the home culture. 72,7 % of the geographical items were related to the target culture, 18,1 % were about the international cultures and 9 % were home culture related. 94,1 % of the famous people in the texts were from the target culture countries and 5,8 % were

from the international cultures. As for the food items, 66,6 % belong to the target culture and 33,3 % belong to the international cultures.

The global textbook consists of 12 units and the reading passages in the first six units were examined. It was seen that 70,9 % of the names belong to the target culture countries, 25,8 % belong to international cultures and 3,2 % belong to the home culture. The results about geographical items indicated that 61,1 % of the locations were related to the target culture whereas 38,8 % were related to other cultures. 75 % of famous people mentioned in the texts are from international cultures and 25 % is from the target culture. References to food showed that 66,6 % of the food mentioned in the texts belong to international cultures while 33,3 % belong to the target culture (see Table 1).

Table 1: The distribution of cultural elements in three textbooks

Cultural Elements	Types of Culture	local textbook (%)	localized textbook (%)	global textbook (%)
names	home culture	29,1	4,5	3,2
	target culture	54,1	95,4	70,9
	international culture	16,6	0	25,8
geographical items	home culture	14,2	9	0
	target culture	14,2	72,7	61,1
	international culture	71,4	18,1	38,8
famous people	home culture	100	0	0
	target culture	0	94,1	25
	international culture	0	5,8	75
food items	home culture	57,1	0	0
	target culture	42,8	66,6	33,3
	international culture	0	33,3	66,6

According to the data gathered from the participants of this study, it can be concluded that English teachers / instructors in Turkey agree that elements of home culture, target culture and other cultures should be included in ELT textbooks. However, they have different ideas about the amount of these elements. To illustrate, approximately one-fifth of English teachers believe that the amount of the target culture should be more in textbooks.

In the light of the suggestions of the participants, it can be said that textbook developers should:

- integrate elements from various cultures into textbooks.
- try not to elaborate on one type of culture.
- use corpora.
- try to widen the students' point of view on the world cultures, people and languages.
- help students establish links between cultures.
- use elements to yield tolerance and sympathy towards other cultures on the side of the students.
- use explicit instructions for teachers as to how to make the most of the cultural elements in a textbook.
- get first-hand information from the natives/locals while integrating cultural elements into textbooks.
- consider learners' real needs and possible problems they can encounter, and develop textbooks in accordance with their current exposure to the target culture and their future involvement in that culture.

According to the findings related to the inclusion of cultural elements in three types of ELT textbooks, it can be concluded that in the three textbooks, the names belonging to the target culture is extremely dominant. In terms of geographical items, the international culture is dominant in the local textbook whereas the target culture is dominant in the other two books. All famous people are Turkish in the local textbook; however, the target culture is dominant in the localized textbook and the international culture is dominant in the global textbook. There are no famous people from international cultures in the local textbook, no one from the home culture in the other two books.

The local textbook is not really local and the localized textbook is not really localized. The global textbook hardly ever includes elements from the home culture.

6. Conclusion

In the present study, the reading passages in three textbooks were examined and interviews were conducted with English language teachers. The findings reveal interesting facts about different types of ELT textbooks. They also uncover teachers' preferences of ELT textbooks. It is believed that the results of this article will help textbook developers gain more insight and design textbooks which are more inclusive of various types of culture.

References

- Ahmed, F., & Narcy-Combes, M. F. (2011). An Analysis of Textbooks from a Cultural Point of View. *TESOL Journal*, 5, 21-37.
- Alptekin, C. (2002). Towards Intercultural Communicative Competence in ELT. *ELT Journal*, 56(1), 57-64.
- Buttjes, D. (1991). Mediating languages and cultures: The social and intercultural dimension restored. In D. Buttjes & M. Byram (Eds.), *Mediating languages and cultures: Towards an intercultural theory of foreign language education* (pp. 3-16). Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Byram, M. (1991). Teaching culture and language: Towards an integrated method. In D. Buttjes & M. Byram (Eds.), *Mediating languages and cultures: Towards an intercultural theory of foreign language education* (pp. 17-32). Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Byram, M., & Feng, A. (2005). Teaching and researching intercultural competence. In E. Hinkel (Ed.), *Handbook of research in second language teaching and learning* (pp. 911-930). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Chen, M. (2011). *Analysis of the Cultural Content in Senior High School English Textbooks in Taiwan*. Unpublished Master's Thesis. National Taiwan Normal University.
- Cortazzi, M., & Jin, L. (1999). Materials and methods in the EFL classroom. in E. Hinkel, *Culture in second language teaching* (s. 196-219). Cambridge: Cambridge University Press.
- Çakır, İ. (2006). Developing Cultural Awareness in Foreign Language Teaching. *Turkish Online Journal of Distance Education*.
- Çakır, İ. (2010). The frequency of culture-specific elements in the ELT coursebooks at elementary schools in Turkey. *Novitas-ROYAL*, 4(2), 182-189.

- Çelik, S., & Erbay, Ş. (2013). Cultural Perspectives of Turkish ELT Coursebooks: Do Standardized Teaching Texts Incorporate Intercultural Features? *Education and Science*, 38(167), 336-351.
- Kachru, B. B. (1992). Teaching World Englishes. in B. B. Kachru, *The Other Tongue: English Cross Cultures* (s. 355-365). Urbana: University of Illionis Press.
- Kachru, B. B. (2005). *Asian Englishes: Beyond the Canon*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Kılıçkaya, F. (2004). Authentic Materials and Cultural Content in EFL Classrooms. *The Internet TESL Journal*, 10(7).
- Kırkgöz, Y., & Ağçam, R. (2011). Exploring culture in locally published English textbooks for primary education in Turkey. *CEPS Journal*, 1(1), 153-167.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. London: Sage Publications.
- Liu, K. (2016). Prioritizing Criteria for Evaluating Cultural Contents in EFL Textbooks through AHP. *Journal of Language Teaching and Research*, 7(5), 841-850.
- Lu, T. J. (2006). *Hidden Curriculum in English Textbooks of Elementary School*. Unpublished Master's Thesis. National Chiayi University.
- McDonough, J. and C. Shaw. (1997). *Materials and Methods in ELT*. Blackwell.
- Mckay, S. (2000). Teaching English as an International Language: Implications for Cultural Materials in the Classroom. *TESOL Journal*, 9(4), 7-11.
- Neundorf, K. (2002). *The content analysis guidebook*. London: Sage Publications.
- Norrizan, R. (1993). Cultural Considerations in ESL Texts; A Sociolinguistic Approach at Facilitating ESL Learning in Towards More Effective Learning and Teaching of English. *Proceedings Second International Conference. Malaysian English Language Teaching Association*, (eds.) Hyacinth Gaudart & Maya Khemlani David. Selangor, Malaysia.
- Richards, J. (2002). *The Role of Textbooks in a Language Program*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/265455920_The_Role_of_Textbooks_in_a_Language_Program. 12.01.2019.
- Risager, K. (1998). *Language Teaching and the Process of European Integration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tomlinson, B. (Ed.). (2008). *English language learning materials: A critical review*. New York, NY: Continuum International Publishing Group.
- Wu, J. (2010). A content analysis of the cultural content in the EFL textbooks. *Canadian Social Science*, 6(5), 137-144.
- Xiang, Y. C. (2007). A Cultural Content Evaluation on Senior High School English Textbooks. Unpublished Master's Thesis. National Chengchi University.

Yamanaka, N. (2006). An Evaluation of English Textbooks in Japan from the viewpoint of Nations in the Inner, Outer, and Expanding Circles. *JALT Journal*, 28, 57-76.

**COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE KISITLAMALAR VE
ENDİŞELERİN TÜKETİCİ DAVRANIŞINA ETKİLERİ****THE EFFECT OF RESTRICTIONS AND WORRIES ON CUSTOMER
BEHAVIOUR DURING COVID-19 PANDEMIC**

Serhan KESKİN¹

Makale Geliş: 04.08.2020

Makale Kabul:02.09.2020

ÖZ

İnternetin, ticari amaçla kullanması ile birlikte tüketiciler online alışverişi tercih etmeye başlamışlardır. Tüketicileri online alışverişe motive eden çeşitli unsurlar, literatürdeki çalışmalarda incelenmiştir. Covid-19 salgını ile birlikte virüsün yayılmasını önleme amaçlı kısıtlamalar ile virüs kapma endişesi, tüketicileri online alışverişi tercih etmeye motive eden iki unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Kısıtlamalar ile sokağa çıkma yasakları, şehirlerarası seyahat düzenlemeleri, bazı işyerlerinin kapalı kalması gibi düzenlemeler ifade edilirken, endişeler ile kalabalık alanlarda sosyal mesafenin korunamaması nedeniyle virüs kapma korkusu anlatılmaktadır. Bu çalışmada, dünyada Covid-19 salgınının yoğun olarak görülmeye başladığı Şubat 2020 ayı başından Nisan 2020 ayı sonuna kadar geçen süreçte kısıtlamalar ve endişesinin online alışverişte tüketici davranışına etkilerinin toplanan verilerle analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda, kısıtlamalar ve endişenin gündeme geldiği tarihten itibaren tüketicilerin dijital etkileşiminin arttığı, online ticaret verilerinde önemli değişimlerin yaşandığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, kısıtlamalar ile endişenin tüketici davranışı üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına, salgın sürecinde online alışverişte yaşanan gelişmelerin doğru yorumlanmasına ve online ticarete yaşanacak değişimin öngörülmesine katkı verebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Kısıtlamalar, Endişeler, Tüketici Davranışı

ABSTRACT

With the use of the internet for commercial purposes, consumers have started to prefer online shopping. Various factors that motivate consumers to shop online have been analyzed in studies in the literature. Along with the Covid-19 epidemic, restrictions aimed at preventing the spread of the virus and the worries about getting the virus are two factors that motivate consumers to choose online shopping. Restrictions mean curfews, intercity travel arrangements and closedness of some workplaces and worries mean fear of catching the virus due to the fact that social distance cannot be maintained in crowded areas. In this study, it was aimed to analyze the effects of restrictions and worries on consumer behavior in online shopping with the data collected from the beginning of February 2020, when the Covid-19 epidemic started to appear in the world, until the middle of April 2020. As a result of the study, it has been observed that the digital interaction of consumers has increased and that there have been significant changes in the online trade data since the restrictions and worries came to the agenda. The results obtained may contribute to the correct interpretation of the developments in online shopping during the epidemic period, to predict the change in online trade and to understand the effects of restrictions and worries on customer behavior.

Keywords: Covid-19, Restrictions, Worries, Customer Behaviour

¹ Ziraat Bankası, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8282-3358>

GİRİŞ

İnternetin ticari amaçla kullanımı, online alışveriş ve dijital işlemler tüketici davranışını yeni bir boyuta taşımıştır. Online dünyada tüketici davranışının anlaşılabilmesi için tüketicileri online alışveriş yapmaya motive eden unsurlar incelenmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda, online alışverişini etkileyen çeşitli unsurlar tespit edilmiştir.

Covid-19 salgınının ülkemizi ve neredeyse dünyanın tamamını etkisi altına alması ile birlikte sokağa çıkma yasakları, şehirlerarası seyahat düzenlemeleri, bazı işyerlerinin kapalı kalması gibi kısıtlamalar ile kalabalık alanlarda sosyal mesafenin korunamaması nedeniyle virüs kapma endişesi, yani kısıtlamalar ve endişeler, tüketicileri online alışverişini tercih etmeye motive eden unsurlar olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Kısıtlamalar ve endişeler, salgın ile birlikte gündeme gelen ancak literatürde online tüketici davranışını etkileyen unsurlar arasında incelenmemiş iki unsurdur.

Bu çalışmada, yurt içi ve yurt dışı veriler kullanılarak tüketicilerin dijital etkileşimi analiz edilmiştir. Covid-19 salgın sürecinde uygulanan kısıtlamalar ile virüs kapma endişesinin, tüketicilerin online alışveriş davranışı üzerindeki etkileri çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışmada dijital bankacılık ve ödeme işlemlerine, online alışverişe, online alışveriş ile bağlantılı lojistik işlemlere ilişkin verileri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, devam eden salgının tüketici davranışı üzerindeki kalıcı etkilerinin öncüleri durumunda olacaktır. Salgının devam ettiği süreçte çalışmanın yeni veriler ile güncellenmesi veya benzer amaçla çalışmalar yapılması, fotoğrafın tamamının görülmesine ve kısıtlamalar ile endişelerin tüketici davranışı üzerinde kalıcı etkilerinin anlaşılmasına katkı verebilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde online tüketici davranışı ve davranışı motive eden unsurlar incelenmiştir. Daha sonra Covid-19 salgınının etkilerinin azaltılması için kamu otoritesince alınan önlemlere ve uygulanan kısıtlamalara yer verilmiştir. Takiben salgının etkilerinin azaltılabilmesi için bankalarca yapılan işlemler ve yeni uygulamalar anlatılmıştır. Devamında, kısıtlamalar ile endişelerin tüketici davranışı üzerindeki olası etkileri teorik olarak ifade edilmiştir. Yöntem bölümünde kısıtlamalar ve endişelerin etkisi ile tüketici davranışında izlenen dijital değişim farklı kaynaklardan toplanan veriler ile analiz edilmiştir. Analizle elde edilen sonuç ve öneriler paylaşarak çalışma tamamlanmıştır.

ONLINE TÜKETİCİ DAVRANIŞINI ETKİLEYEN UNSURLAR

Birçok tüketici için internet artık hayatın vazgeçilmez bir parçası durumuna gelmiştir. Bugünlerde, eğlencenin yanı sıra, tüketim ve alışverişi kolaylaştırıcı bir araç halini almıştır. Alışveriş davranışı, sanal gerçeklikte iyi sunulmuş şirketler tarafından kolayca teşvik edilebilmektedir. Bu ortam tüketicilere, artan pazarlık gücü, daha fazla seçenek ve daha düşük maliyet getirmektedir. İnternetin artan rolü ve etkisi, elektronik ortamda, gerçek/offline çevreden karakteristik ayrımları olan tüketici davranışının anlaşılmasını daha önemli hale getirmiştir (Dziewanowska, 2015: 30).

Elektronik alışverişte tüketici davranışı, temel olarak tüketicinin uyarılara verdiği bir tepkidir. Bu haliyle süreç klasik tüketici davranışına benzemektedir. Süreç tüketicinin karakterinden, çevreden, teknolojiden ve elektronik sistemlerden etkilenir. Elektronik alışverişte ödeme, dağıtım, web dizayn, bilgi, uzmanlık, SSS, e-mail gibi satıcının kontrol edebildiği ve klasik pazarlardan farklı özellikler gösteren kontrol kriterleri bulunmaktadır (Turban vd., 2000: 74).

Bu durum, tüketicinin elektronik alışveriş esnasındaki davranışının farklılaşmasına neden olurken, pazarlama yöneticilerinin tüketici davranışı üzerinde etkili olabilmeleri için farklı stratejiler geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Gerekliliği yerine getirmek üzere yapılan çalışmalarda, pazarlamanın 4P karmasına elektronik ortamın kendine has özellikleri ilave edilerek 4S karması modeli geliştirilmiştir (Constantinides, 2002: 61).

Online tüketici davranışı her yıl artan sayıda araştırmanın yapıldığı gelişen bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bilgi sistemleri, pazarlama, yönetim ve psikoloji gibi alanlarda yürütülen araştırma makaleleri çeşitli dergilerde ve konferanslarda yer bulmaktadır. Makalelerin incelenmesi araştırmacıların davranışsal öğrenme, kişilik araştırmaları, bilgi işleme ve davranış modelleri gibi klasik tüketici davranış modellerinden yola çıkarak teoriler geliştirdiklerini göstermektedir (Cheung vd., 2003: 194).

Online tüketici davranışını etkileyen unsurlar Tablo1’de toplu halde gösterilmektedir.

Tablo 1: *Online Alışverişi Etkileyen Unsurlar*

Araştırmacı	Tespit Edilen Motivasyon Unsurları
Davis (1989)	Algılanan kullanılabilirlik, algılanan kullanım kolaylığı
Özen, Kodaz (2012)	Macera, değer, fikir, sosyallik, haz, tasarruf, kolaylık, seçenek, bilgiye ulaşma, sosyallik eksikliği, kişiselleştirilmiş ürün/hizmet
Cheung (2003)	Ürün servis özellikleri, ortam özellikleri (web dizaynı, navigasyon, kullanım kolaylığı, kullanılabilirlik, güvenilirlik, güvenlik), satıcı/aracı özellikleri
Turban, Lee, King, Chung (2000)	Ödemeler, teslim, web tasarımı, akıllı acentalar, SSS, e-mail, çağrı merkezi
Constantidides (2002)	Domain ismi, içerik, diyazn, düzen, atmosfer, estetik, web sitesi yerleşimi, basitlik, işlevsellik, hız, bulunabilme, araştırabilme, navigasyon, interaktivite, kişiselleştirme
Alirour, Hajaliakbari, Javanbakht (2011)	Elektronik hizmet, site dizaynı, sinerji, internet faydası
Vellido (2000)	Web sitesi kullanımı, müşteri hizmetleri/satış sonrası hizmetler, ödeme güvenliği, ürünler
Nicholson, Clarke, Blakenmore (2001)	Kullanım kolaylığı, iletişim
Russo (2002)	Kullanım kolaylığı, kişiselleştirme, iletişim
Foucault (2002)	Kullanım kolaylığı, müşteri hizmetleri/satış sonrası hizmetler, müşteri bilgilerinin yanlış kullanımı, güvenlik
Childers (2001)	Kullanım kolaylığı, bilgi mimarisi, site gezinimi, stil/atmosfer
Dziewanowska (2015)	Dokuz boyut (Duyusal, duygusal, bilişsel, fayda, sembolik, maliyet, ilişkisel, hayal perestlik)
Uygun, Özçiftçi, Divanoğlu (2011)	Algılanan risk (finansal, ürün, uygunluk, teslim edilmeme), algılanan davranışsal kontrol, algılanan yarar, hizmet ve alt yapı özellikleri, ekonomik değer, alışkanlıklar, hedonik değer, güven, yenilikçilik, öznel normlar
Li, Zhang (2002)	Dış çevre, demografi, kişisel özellikler, satıcı/hizmet/ürün özellikleri, web sitesi kalitesi, online alışverişe karşı tutum/niyet, karar verme, online satın alma, tatmin
Cheng, Lee (2006)	Algılanan bütünlük, algılanan yeterlilik, algılanan güvenlik kontrolü, algılanan gizlilik kontrolü
Dage, Kumar (2012)	Güvenlik, gizlilik, güvenilirlik
Dage, Kumar (2012)	Müşteri özellikleri, ürün/servis özellikleri, ortam özellikleri, satıcı/aracı özellikleri, çevresel etkiler
Suki, Suki (2013)	İnternet pazarlama çevresi, ürün özellikleri, aşinalık ve güven, promosyon
Zhou, Dai, Zhang (2007)	Demografi, internet deneyimi, normatif inançlar, alışverişe uyum, alışveriş motivasyonu, kişisel özellikleri, online deneyim, psikoloji, algı, online alışveriş deneyimi
Elia (2009)	Gezinme, kullanım kolaylığı, görünüm/etkileme, işletme bilgileri, ürün bilgileri, bilgilerin anlaşılabilirliği, güvenlik&gizlilik, sunulan e-hizmetler

COVID-19 SALGININA KARŞI KAMU OTORİTESİNCE ALINAN ÖNLEMLER

Covid-19 salgını ile mücadeleye yönelik olarak ülkemizde, birçok ülkeden çok daha önce, önlemler alınmıştır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde 6 Ocak tarihinde operasyon merkezi, 10 Ocak tarihinde ise Sağlık Bilimleri Kurulu oluşturularak süreç takip edilmeye başlanmıştır. Şubat ayı başından itibaren Çin'e olan uçuşlardan başlanmak üzere riskli görülen ülkelere yapılan uçuşlar durdurulmuştur. Yabancı ülke vatandaşlarının Türkiye'ye girişleri yasaklanmış, yurtdışındaki vatandaşlarımız, 14 gün karantinada kalmaları tavsiye edilerek ülkeye getirilmiştir.

10 Mart tarihinde ülkemizdeki ilk Covid-19 testinin pozitif çıktığı bildirilmiştir. 12 Mart itibariyle okullar tatil edilerek uzaktan eğitime geçilmiş, yurtdışı görevler ertelenmiş, spor müsabakaları seyircisiz oynanmıştır. MEB veya YÖK tarafından yapılan sınavlar ertelenmiş, kamu personelinin bir kısmına idari izin verilmiş, devamında insanların toplu halde bir araya gelecekleri tüm organizasyonlar iptal edilmiştir.

19 Mart 2020 tarihinde camilerde ibadeti düzenleyen kararlar alınırken futbol, voleybol ve basketbol maçlarının tamamı ertelenmiştir. Takiben eğlence yerleri, restoranlar, cafeler, berberler, lokantalar gibi insanların bir araya gelerek virüsün bulaşma riskini artıracakları işletmeler hizmete kapatılmıştır. Şehirlerarası ve şehir içi ulaşım kısıtlamalar getirilmiştir. 21 Marttan itibaren 65 yaş üstü vatandaşlara sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başlanmış, bu yasak 3 Marttan itibaren 20 yaş altı gençleri ve çocukları da kapsayacak şekilde genişletilirken, Büyükşehirler ile Zonguldak iline giriş ve çıkışlar istisnai durumlar hariç yasaklanmıştır (<https://www.tccb.gov.tr> adresinden 15.05.2020 tarihinde alınmıştır).

COVID-19 SALGININA KARŞI BANKALARCA YAPILAN DÜZENLEMELER

Covid-19 hastalığının ekonomiye yaptığı olumsuz etkileri minimum seviyeye indirebilmek için bankalar da çeşitli uygulamalar başlatmışlardır. İlk etapta banka kartı ve kredi kartı kullanımının temassız şekilde kullanımının artırılması için 100 TL olan temassız işlem limiti, 250 TL'ye çıkarılmıştır (<https://www.bkm.com.tr>).

Müşterileri dijital kanalları kullanmaya teşvik etmek amacıyla 2.000 TL ile 3.000 TL arasında değişen ATM'lerden günlük para çekme limiti, bankalar tarafından 5.000 TL'ye yükseltilmiştir (www.isbank.com.tr, www.akbank.com.tr).

Bankalar, işlemlerin şubelere gelmeden mobil, internet şubesi, ATM ve müşteri hizmetleri merkezi aracılığı ile yapılabilmesi için düzenlemeler yapmışlardır. Bu kapsamda banka şubelerinde yapılan işlemlerin tamamına yakını bu kanallardan yapılır hale gelmiştir. Dijital kanallar için uygulanan günlük işlem limitleri artırılırken işlem masrafları da minimum seviyelere indirilmiştir. Müşterilerin diğer banka ATM'lerinden yapacakları işlemler için alınan masraflar için de düzenleme yapılmıştır (www.ziraatbank.com.tr, www.halkbank.com.tr, www.vakifbank.com.tr).

COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE TÜKETİCİ DAVRANIŞINDA BEKLENEN DEĞİŞİKLİKLER

Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında getirilen kısıtlamalar tüketicilerin satın alma davranışını etkileyebilecek niteliktedir. Sokağa çıkma yasağı nedeniyle 65 yaş üstü ile 20 yaş altı kişiler yasaklar boyunca, Büyükşehirler ve Zonguldak'ta yaşayan kişiler ise hafta sonlarında evlerinin dışına çıkarak alışveriş yapamamaktadır. Restoran, sinema, cafe gibi bazı iş yerlerinin hizmet vermesi de mücadele kapsamında yasaklanmıştır. Bu yasaklar tüketicileri internet üzerinden alışveriş yapmaya yönlendirebilecektir.

Paranın virüs açısından yüksek risk taşıdığı uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. Enfeksiyon Hastalıkları Derneği Başkanı Prof. Dr. Mehmet Ceyhan paranın taşıdığı riski 'Para, pamuk ve ketenden yapılır. Dokusu ve yapısı itibarıyla virüs ve bakterilerin barınması ve taşınması açısından idealdir. Ayrıca çok insanın elinden geçiyor. Virüs bulaştırma potansiyeli yüksek. Kredi kartı daha mı güvenli? Nakit parayla kart arasında tercih yapmak gerekirse kartı tercih etmek gerek. Çünkü şahsi kullanıma mahsus. Kartlı ödemelerde de temassız en korunaklı ödeme modelidir' diyerek anlatmaktadır. (<https://www.cnnturk.com>).” Dünya Sağlık Örgütü de kağıt veya bozuk para kullanımının virüs ve bakteri yayılımına neden olduğunu ifade ederek, paradan uzak kalınmasını ve temassız kart kullanımını önermektedir (www.who.org).

Sosyal mesafenin korunmasına, kalabalık yerlerde bulunulmamasına yönelik tavsiyeler ve uyarılardan kaynaklı virüs kapma endişesi, tüketicileri marketlere gitmekten alıkoyarak, internet kullanmaya motive edebilecektir.

Tüm düzenlemeler, öneriler ve uyarılar insanları banka şubelerinden ve para kullanımından uzak durmaya, özellikle temassız kart kullanımını tercih etmek üzere kredi kartı kullanmaya ve

internet bankacılığı, mobil bankacılık ve otomatik ödemeler gibi dijital bankacılık uygulamalarını tercih etmeye teşvik edebilecek niteliktedir.

Tüketicileri, internet üzerinden alışveriş yapmaya motive eden ve bugüne kadar literatürde incelenmiş olan unsurların yanı sıra Covid-19 salgını ile mücadele sürecinde gündeme gelen kısıtlamalar ve endişenin etkili olup olmadığının araştırılması faydalı olacaktır. Çalışma, salgın nedeniyle tüketicilerle yüz yüze saha çalışması yapılmasına imkan vermediği için online bankacılık ve alışveriş kullanım verileri incelenerek yürütülmüştür.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Covid-19 salgını ile mücadele sürecinde gündeme gelen kısıtlamalar ve endişelerin, tüketicilerin online alışveriş davranışı üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, online alışveriş verilerindeki gelişmelerin doğru anlaşılması ve online ticarete yaşanacak değişimin öngörülmesi amaçlanmaktadır. Elde edilecek sonuçlar ile kısıtlamalar ve endişelerden tüketici davranışının nasıl etkilendiği tespit edilebilecek, tüketici davranışındaki değişim öngörülebilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde tüketici davranışı ve online alışverişte tüketici davranışını etkileyen motivasyon unsurları teorik olarak araştırılmıştır. İkinci bölümde ise Covid-19 salgınının görüldüğü ülkelerde online alışveriş verilerinde görülen değişim incelenmiştir.

BKM verilerine göre temassız işlem adedi, Covid-19 salgınının Türkiye’de yoğun olarak görülmeye başlandığı dönem olan Mart 2020 ayının ilk 11 gününde 31 milyon adede ulaşarak bir önceki ayın aynı dönemine göre %23 artış gösterirken, aynı dönemde kredi kartı kullanımı ise % 12 yükselmiştir (www.bkm.com.tr).

Dijital kanallardan yapılan bankacılık işlemlerinin payı, Mart 2020 ayının son iki haftasında yaklaşık 20 puan artarken, şubelerden yapılan bankacılık işlemlerinin payı ise tek haneli rakamlara gerilemiştir (www.aa.com.tr).

Hollanda’da Logistiek tarafından yapılan tahminlerine göre Mart 2020 ay sonu itibariyle genel elektronik ticaret hacmi önceki yılın aynı dönemine göre %50, online satışlar %52 artmıştır. Birçok insan fiziksel mağaza ve dükkanlara gitmek yerine online alışverişini tercih etmiş

durumdadır. Daha önce internetten alışveriş yapmamış kişiler, internete yönelmiş ve online alışverişini tercih eden kişi sayısı %8.8 artış göstermiştir (www.logistiek.com).

Online ticaret alt yapı ve kargo şirketlerine hizmet veren SendCloud'a göre ise Mart 2020 ay sonunda kargo ile ulaştırılan alışveriş sayısı, önceki yılın aynı dönemine göre %26, siparişler ise %52 artmıştır (www.sendcloud.com/).

CarrefourSA'nın paylaştığı verilere göre, 11 ile 15 Mart 2020 tarihleri arasında alınan siparişlerde bir önceki haftaya göre yüzde 80'lik bir artış yaşanmıştır. En çok büyüme gösteren reyonlar olarak kuru gıda, kasap, temizlik malzemeleri, meyve-sebze, self servis, kişisel bakım ve hijyene yönelik ürünlerin ön plana çıktığı görülmektedir (www.carrefoursa.com.tr).

Covid-19 etkisinin kendisini gösterdiği Şubat 2020 ay sonu itibariyle Kore'de online satış gelirleri bir önceki yılın aynı ayına göre %34 artış göstermiştir. Online gıda satın almaları da önceki yıla göre %92,50 artmıştır (www.zdnet.com).

Fransa'da Covid-19 artışını takip eden 24 Şubat – 22 Mart 2020 döneminde eve teslim edilen siparişlerde önceki aya göre %90,2 yükseliş görülmüştür (www.statista.com).

ABD'de Nisan 2020 ay ortasında geçen yılın aynı dönemine göre e-ticaret kullanımı %30 artış göstermiştir (<https://www.cnbc.com>). ABD'de Mart 2020 ay sonunda yapılan bir araştırmada ise mağazalara giden tüketicilerin %74,6'sının Covid-19 süreci daha da olumsuzlaşırsa mağazalara gitmekten vazgeçecekleri, e-ticaret üzerinden alışverişini tercih edenlerin %52,7'sinin Covid-19 süreci iyileşse bile mağazalara gitmeyi düşünmedikleri tespit edilmiştir (www.ayima.com).

İngiltere'de Covid-19 etkisi ile evden yapılan satın almaların %20'den %40 çıkarak ikiye katlanacağını ve ağırlıklı olarak gıda ev ihtiyaçlarının satın alınacağını beklendiği ifade edilmektedir (<https://postandparcel.info>). Amazon'un salgından yoğun olarak etkilenen İtalya satışlarında da 02-09 Mart 2020 haftasında bir önceki haftaya göre %21 artış görülmüştür (<https://sellics.com>).

Filipinlerde sokağa çıkma yasağının uygulandığı 1 – 15 Nisan 2020 döneminde dijital bankacılık işlem sayısı önceki iki haftaya göre %25 artış göstermiştir (<https://internationalfinance.com>).

Nisan 2020 ayında Meksika’da yapılan araştırmada online alışverişin tercih edilmesi sebebinin evde kalma ihtiyacı olduğu tespit edildi. Araştırmaya katılanların %55’i koronavirüsün ortaya çıkmasından sonra evden dışarı çıkmak istemedikleri için online alışverişini tercih ettiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların %48’i ise kalabalık mağazalara gitmek istemedikleri için online alışverişini tercih ettiklerini söylemiştir (www.statista.com).

Mayıs 2020 ayı başında Almanya, İngiltere ve ABD’yi kapsayan araştırmada, Covid-19 salgınının günlük hayata etkisi aşağıdaki Tablo 2’de görüldüğü gibi tespit edilmiştir (www.statista.com). Tablodaki veriler üç ülkede de insanların evde kalmak istediklerini, sosyal mesafenin korunamayacağı kalabalık yerlere gitmek istemediklerini, alışveriş için fiziki mağazaları daha az tercih ettiklerini ve sonuç olarak daha çok online alışveriş yaptıklarını göstermektedir.

Tablo 2: Covid-19 Salgınının Hayatta Etkisi

	Almanya	İngiltere	ABD
Evde Daha Fazla Kalmak	75	85	83
Sosyal Mesafeye Dikkat Etmek	63	81	80
Alışverişe Daha Az Çıkmak	65	75	68
Daha Çok Online Alışveriş Yapmak	28	41	59

Covid-19 salgınının yaşandığı süreçte farklı ülkelerde online ticaret ile ilgili verilerde görülen değişimler Tablo 3’de bir arada ve özet halinde verilmiştir.

Yukarıdaki veriler, Türkiye ve Covid-19 hastalığı ile mücadele eden ülkelerde kısıtlamalar ve endişeler ile online alışveriş verileri üzerinde yüksek oranlı artışlar olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Covid-19 Salgını Sürecinde Online Ticaret Veri Değişimi

Ülke/Firma	Konu	Dönem	Artış Oranı
Türkiye	Temassız Alışveriş	1-11 Mart 2020 / Önceki Yıl Aynı Dönem	%23
Türkiye	Kredi Kartı Kullanımı Alışveriş	1-11 Mart 2020 / Önceki Yıl Aynı Dönem	%12
Türkiye	Dijital Kanallardan Yapılan İşlem Sayısı	15 -30 Mart2020 / Önceki Yıl Aynı Dönem	%20

Hollanda	Genel Online Ticaret	Mart 2020 Ay Sonu / Önceki Yıl Aynı Dönem	%50
Hollanda	Online Satış	Mart 2020 Ay Sonu / Önceki Yıl Aynı Dönem	%52
Hollanda	Online Alışveriş Yapan Kişi Sayısı	Mart 2020 Ay Sonu / Önceki Yıl Aynı Dönem	%8,8
SendCloud	Online Satış Kargo Sayısı	Mart 2020 Ay Sonu / Önceki Yıl Aynı Dönem	%26
SendCloud	Online Sipariş Sayısı	Mart 2020 Ay Sonu / Önceki Yıl Aynı Dönem	%52
CarrefourSa	Online Sipariş Sayısı	11-15 Mart 2020 / Bir Önceki Hafta	%80
Kore	Online Satış Geliri	Şubat 2020 Ay Sonu / Önceki Yıl Aynı Dönem	%34
Kore	Online Gıda Satışı	Şubat 2020 Ay Sonu / Önceki Yıl Aynı Dönem	%92,50
Fransa	Online Sipariş Sayısı	24 Şubat-22 Mart 2020 / Önceki Ay	%90,20
ABD	Online Alışveriş Sayısı	15 Nisan 2020 / Önceki Yıl Aynı Dönem	%30
Filipinler	Dijital Bankacılık İşlem Sayısı	1-15 Nisan 2020 / Önceki İki Hafta	%25
Amazon	Online Satış	2-9 Mart 2020 / Önceki Hafta	%21

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Tüketicileri online alışveriş yapmaya motive eden unsurları tespit etmeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Covid-19 ile mücadele sürecinde bu unsurlar ile birlikte iki unsurun daha etkili olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Bu iki unsur kısıtlamalar ve endişelerdir. Kısıtlamalar ile mücadele sürecinde sokağa çıkma yasağı ile bazı işyerlerinin kapanmasına yönelik düzenlemeler, endişe ile kalabalık yerlerde bulunmaktan veya sosyal mesafeyi koruyamamaktan kaynaklı virüs kapma korkusu kastedilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de ve Covid-19 salgınının yoğun olarak görüldüğü ülkelerde, Şubat 2020 tarihinden Nisan 2020 ay sonuna kadar olan süreçte online alışveriş istatistiklerindeki değişim incelenmiştir. Dönemin hassasiyeti nedeniyle tüketicilerle yüz yüze görüşmelerle veri toplanamamıştır.

İncelenen dönem içerisinde tüketicilerin kredi kartı, temassız ödeme, dijital bankacılık kanallarını tercih etme oranlarında ciddi artışlar olduğu, nakit para kullanımının ve banka şubesinde yapılan işlem oranlarının gerilediği görülmektedir. Online alışverişte ise sipariş sayılarında, ticaret hacminde, satış adetlerinde, kargo sayılarında ve satış gelirlerinde geçmiş dönemlere nispeten önemli artışlar izlenmektedir.

Tablo 3’te yer alan veriler ülkemizde alışverişte kredi kartı kullanımının %12, temassız alışverişin ise %23 arttığını göstermektedir. Verilerdeki artış, tüketicilerin virüs kapma endişesi ile para kullanmak yerine kredi kartı kullanmayı, temassız alışveriş artışının, kredi kartı kullanım artışından yüksek olması ise kredi kartlarını şifreli kullanmaktansa temassız kullanmayı tercih ettiklerine işaret etmektedir. Dijital kanallardan yapılan işlem sayısındaki %20 artış da kısıtlamalar ve endişe etkisi ile tüketicilerin banka şubelerinde yaptıkları işlemleri internet bankacılığı ve mobil bankacılık gibi online sistemlere kaydardıklarını ifade etmektedir.

Tablo 3’de Hollanda’ya ilişkin yer alan veriler, online satış hacmi %50 artarken, online alışveriş yapan kişi sayısının %8,8 arttığını söylemektedir. Hacim ile yeni müşteri sayısı artışı arasındaki fark, daha önce online alışveriş yapmamış kişilerin online alışverişe adapte olmakta ağır davrandıklarını göstermektedir. Bu durum, Teknoloji Kabul Modeli (Davis, Bagozzi ve Warshaw, 1989: 985) olarak isimlendirilen model ile açıklanabilir. Bu modele göre algılanan kullanılabilirlik ve algılanan kullanım kolaylığı teknoloji kullanımını kolaylaştırmaktadır. Online alışverişe ilişkin kullanılabilirlik ve kullanım kolaylığı algısının olumlu hale getirilmesi tüketicilerin online alışveriş tercihini artırabilecektir.

SendCloud’un verilerinde online sipariş sayısının, online satış kargo sayısından daha fazla artış göstermesi, sipariş başına ürün sayısının arttığına, her bir kargo içindeki ürünlerin toplam bedelinin yükseldiğine ve nihayetinde tüketici başına daha çok ürün satılarak derinleşme sağlandığına işaret etmektedir. Kore’ye ilişkin veriler ise genel olarak online alışveriş talebinin arttığını, talep artışının gıda ürünlerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Verilerin tamamı incelendiğinde pandemi sürecinde tüketici davranışında önemli değişiklikler gözlemlendiği, tüketim için online sistemlerin tercih edildiği, gıda grubundaki artışın diğer ürün gruplarından yüksek olduğu, hali hazırda online alışverişi tercih eden tüketicilerin online tüketimlerini artırdıkları ancak daha önce online alışveriş yapmamış olan tüketicilerin online alışverişi tercih ederken ağır davrandıkları görülmektedir.

Bu veriler, kısıtlamalar ve endişelerin tüketicilerin online alışveriş davranışı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Rakamlardaki gelişmeler kısıtlamaların ve endişelerin devam etmesi halinde internet üzerinden alışveriş istatistiklerindeki artışın devam edeceğine işaret etmektedir. Bu değişim, kısıtlamalar ve endişelerin tüketici davranışını etkileyen iki unsur olarak dikkate alınmasının gerektiğini söylemektedir.

Salgının sona ermesi ile kısıtlamaların ve endişelerin ortadan kalkmasını takiben dahi online alışverişe adapte olmuş tüketicilerin bir kısmının online alışverişi tercih etmeye devam edecekleri ve online alışveriş verilerinin herhalde salgın öncesi dönemden daha yüksek seviyelerde olacağı düşünülmektedir. Bu durum işletmelerin insan kaynakları, lojistik ve teknik alt yapı başta olmak online satışı artıracak alanlara ağırlık vermeleri gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca kısıtlamalar ve endişelerin tüketicileri pazarlamanın başka konularında da motive etmeye yönelik unsurlar olarak da kullanılabileceği anlaşılmaktadır.

Covid-19 salgınının sona ermesi sonrasında tüketicilerin online alışveriş üzerinden alışveriş tercihlerinin ne şekilde değişeceğinin, bu değişimin demografik özelliklere göre nasıl geliştiğinin tüketiciler ile yüz yüze yapılacak çalışma ile elde edilecek verilerin kullanılacağı ayrı bir çalışma ile incelenmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Alirour, M., Hajaliakbari, F., Javanbakht, N. (2011), The Impact of Web-Marketing Mix (4S) on Development of Tourism Industry in Iran, *International Journal of Business and Social Science*, 2 (6): 267- 274.

Cheung, C. M. K., Zhu, L., Kwong, T., Chan, G., Limayem, M. (2003), Online Customer Behaviour: A Review and Agenda for Future Research. 16. *Bled eCommerce Conference*, Bled Slovenia, Haziran 9–11, <http://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1112> HYPERLINK "http://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1112&context= bled2003" (E.T. 09 Ağustos 2017).

Cheung, C. M. K., Lee, M. K. O. (2006), Understanding Consumer Trust in Internet Shopping: A Multidisciplinary Approach. *Journal of The Association for Information Science and Technology* 8 (12): 479-492.

Childers, T. L., Carr, C. L., Peck, J., Carson, S. (2001), Hedonic and Utilitarian Motivations For Retail Shopping Behavior. *Journal of Retailing*, 77 (4): 51-53.

Constantinides, E. (2002), The 4 Web-Marketing Mix Model. *Electronic Commerce Research and Applications* No 1: 57–76.

Dange. U., Kumar, V. (2012), A Study of Factors Affecting Online Buying Behaviour: A Conceptual Model, https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=228535 HYPERLINK "https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=2285350"0, (E.T. 11 Aralık 2017)

Davis, F. D., Bagozzi, R. P, Warshaw, P. R. (1989), User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models. *Management Science*, 35 (8): 982 – 1003.

Dziewanowska, K. (2015), Dimensions of Real and Virtual Consumer Experiences. University of Warsaw, Faculty of Management, Working Paper Series No 4/November: 1 – 55.

Elia, M. (2009), *Internet Marketing, Web Site Design and Consumer Behaviour*. University of Manchester, <https://studentnet.cs.manchester.ac.uk/resources/library/thesisabstracts/MSc09/FullText/EliaMiranda.pdf> (E.T. 09 Ağustos 2017)

Foucault, B. E., Scheufele, D. A. (2002), Web vs Campus Store? Why Students Buy Textbooks Online. *Journal of Consumer Marketing*, 19 (5): 409-423.

Li, N., Zhang, P. (2002) Consumer Online Shopping Attitudes and Behaviour: An Assessment of Research. *Eighth Americas Conference on Information Systems*: 508 – 517.

Nicholson, M., Clarke, I., Blakenmore, M. (2001), Multichannel Consumer Behaviour in the Retail Fashion Sector: Toward a Longitudinal Ethnography. *Proceedings of the 11th International Conference on Research in the Distributive Trades*, Tilburg, The Netherlands; 26 – 42.

Özen, H., Kodaz, N. (2012), Utilitarian or Hedonic? Cross Cultural Study In Online Shopping, *World Marketing Congress Cultural Perspective in Marketing*, 28.08-01.09: 238 – 243.

Russo, J. E. (2002), Aiding purchase decisions on the Internet”, Proceedings of the Winter International Conference on Advances in Infrastructure for Electronic Business, Education, Science and Medicine on the Internet, citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.. (E.T. 28 Temmuz 2017).

Suki, N. M., Suki, N. M. (2013), Consumer Online Shopping Behavior: The Effect of Internet Marketing Environment, Product Characteristics, Familiarity and Confidence and Promotional Offer. *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering* 7 (3): 814 – 819.

Turban, E., Lee, J., King, D., Chung, H. M. (2000), *Elektronik Commerce A Manageriel Perspective* (Prentice Hall Inc, New Jersey).

Vellido, A., Lisboa, P. J. G., Meehan, K. (2000), Quantitative Characterization and Prediction of Online Purchasing Behavior: A Latent Variable Approach. *International Journal of Electronic Commerce*, 4 (4): 83-104.

Uygun, M., Özçiftçi, V., Divanoğlu, S. U. (2011), Tüketicilerin Online Alışveriş Davranışını Etkileyen Faktörler. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2): 373 – 385.

Zhou, L., Dai, L., Zhang, D. (2007), Online Shopping Acceptance Model – A Critical Survey Of Consumer Factors In Online Shopping. *Journal of Electronic Commerce Research* 8 (1): 41 – 62.

<https://www.tccb.gov.tr> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.bkm.com.tr> (E.T. 04.05.2020)

<https://www.isbank.com.tr> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.akbank.com.tr> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.ziraatbank.com.tr> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.halkbank.com.tr> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.vakifbank.com.tr> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.cnnturk.com/dunya/uzman-isimden-onemli-koronavirus-aciklamalari-ayakkabiya-dokunmayin-para-tehlikeli?page=2> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.who.org> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/koronavirus-bankacilik-islemlerini-dijitale-kaydirdi/1785131> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.logistiek.com> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.sendcloud.com> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.stackline.com> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.carrefoursa.com.tr> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.zdnet.com/article/korea-sees-steep-rise-in-online-shopping-during-covid-19-pandemic> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.statista.com/statistics/1102648/online-shopping-sales-increase-corona-virous-outbreak-france> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.ayima.com/blog/the-impact-of-covid-19-on-user-behaviour-and-ecommerce.html> (E.T. 15.05.2020)

<https://sellics.com/blog-coronavirus-covid-amazon-online-shopping/> (E.T. 15.05.2020)

<https://internationalfinance.com/covid-19-results-digital-banking-growth-philippines> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.statista.com/statistics/1115164/reasons-buy-online-coronavirus-mexico> (E.T. 15.05.2020)

<https://www.statista.com/page/covid-19-coronavirus>

THE LATENT ASPECTS OF DEMOCRACY AND THE CASE OF ETHIOPIA

DEMOKRASİNİN GİZİL YÖNLERİ VE ETİYOPYA ÖRNEĞİ

Ali Hussien YİMER¹

Makale Geliş: 17.09.2020

Makale Kabul: 25.09.2020

ABSTRACT

This paper includes a collection of accounts from leading scholars who conceptualized democracy. The paper displays various aspects of democracy including its effects on the social, political, economic and cultural progression of developing countries. The paper forwards the already-adapted points of discussion along with the secret aspects of democracy that are not clear for many. It is not possible to restrict the concept of democracy, and it is not fair to impose a democratic model that is enforced by a global system of regimes. As described by Abraham Lincoln, democracy is the government of people for the sake of people and ruled by people themselves. It is a system of governing whose concepts differ from place to place, from time to time and from person to person. Systems of governments, by no means, will be the same in all aspects. From this point of view, the paper sheds light on the ancient and Islamic practices of democracy, as well as the indigenous democracy of Africa through the case of Ethiopia.

Keywords: Democracy, Antiquity, Islam, Africa, Ethiopia

ÖZ

Bu çalışmada, ilk olarak, demokrasi kavramı üzerine fikir serdeden öncü bilim insanlarının argümanları derlenmiştir. İkincil olarak, demokrasinin bütün yönleriyle ele alınması amaçlanmıştır; özellikle de gelişmekte olan ülkelerin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel ilerlemeleri üzerinde demokrasinin ne tür etkilerinin olduğu tartışılmıştır. Tartışma, demokrasinin geri planda kalan yönleri üzerinden daha ileri bir noktaya taşınmıştır. Çalışmanın temel iddiası, demokrasinin tek bir kavramsal çerçeve ile sınırlandırılmasının mümkün olmayacağıdır. Bu bakımdan küresel siyasal sistemin bir demokratik model empoze etmesi adil değildir. Abraham Lincoln'ün tanımladığı şekliyle demokrasi, "halkın halk tarafından halk için yönetilmesini" öngörür. Demokrasi, bu anlamda kavramsal olarak mekândan mekâna, zamandan zamana ve kişiden kişiye farklılaşabilecek bir yönetim sistemidir. Kısacası, hükümet sistemleri bütün yönleriyle birbirinin aynısı olmayacaktır. Çalışmada antik çağlardaki ve İslam'daki demokrasi tecrübeleri analiz edildikten sonra Etiyopya vakası üzerinden Afrika'ya özgü demokrasi anlayışı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Antikite, İslam, Afrika, Etiyopya

¹ yimeralihussien@gmail.com, 0000-0003-1501-0781

INTRODUCTION

For centuries, the chain of dialogues is trying to dig around problems that cause long-term problems and block them from the eyes. The density of the rubble and the expulsion of habit and the outsizing of their scope are thought to become forgotten and neglected. Perhaps, the most important of these problems which is the hardest and fossilized one is the problem of “democracy”. The notion that democracy could have a secret background might at first seem strange to many readers. Of course, the background has become so standardized; it is so familiar and becomes to be very complete to the extent it is so difficult to believe that it could hold any secret what so ever.

Defining democracy is not the concern of this paper. Because there are too many definitions of democracy and too many disagreements over how we measure the success of democracy and its failures. The paper documents imperfections and deeply “secret” mysteries of democracy to forward readers to an appropriate democratic approach.

Democracy has passed generally two birth ages: the older and the newer. Democracy was practiced for the first time as a system of government in Athens and Spain during the fifth and fourth centuries BC (the University of California, 1957). That democracy was a general assembly government system. Citizens used to consult on all matters of government, such as the election of the leaders, the promulgation of laws, the supervision of their implementation and the imposition of sanctions on violators. The legislative, executive and judicial powers had been divided into the following bodies: the People's Assembly, the House of Representatives and the People's Courts. The rule of the people was directly applicable, and the term “people's rule” (Lomperis, 2000) was applied directly and fully.

In the newer age of democracy, Europe was swimming in the system of feudalism. It had been ruled for more than a thousand years under the Roman Empire and Roman law. As Europe believed in Christianity, Christianity did not change the reality of life regarding legislative and legality. As a result, the Christian clergies practiced injustice and tyranny towards the European peoples under the feudal system. And the tyranny of the church was not the people of value or weight, people were subjected to the worst forms of injustice and tyranny.

The people were suffering from the injustice and tyranny of kings and princes who exercised despotic rule based on the theory of divine authority invented to justify their absolute authority. The theory says that kings derive their authority from God's mandate, whether directly or indirectly. The injustice of feudalism and the Church was a double burden for Europeans. As a result of the accumulated grievances, the French Revolution erupted and the slogan was hoisted: "Hang the last king with the bow of another priest". Europe has ridden itself of the injustice of feudalism, princes, kings, and clergy, but has replaced the unjust system of government that had been on its chest for centuries with another regime, 'the democratic system' which was originated from Greco-Roman heritage.

PRE-ATHENIAN DEMOCRACY

Studies about democracy give a strong emphasis on the succession of Greeks. This is because, after the Athens revolution, they give at least administration for their societies. A lot of books were written after the 5th century BC (Isakhan, 2015). The most popular writers like Plato, Aristotle, Socrates (in his later works), Xenophon, Thucydides, and Pseudo-Xenophon (the old oligarch) seem to have viewed democracy as a tool of governments to cheat their citizens. These scholars see Athenian democracy as being very far from political thoughts. They tried to show their democratic utopian models. Despite their contradictions of Greek democracy, they believed Athenians were able to invent at least that type of advanced democracy. This was noted by the 5th and 6th centuries- historian Thucydides (460/55-400 BC).

Aristotle (384-322 BC) noted non-Greeks are by means of natural character extra slavish than Greeks that they tolerate master-like rule without resentment (Aristotle, 1981). The real story of the classical democracy of Greece started the aristocracy of Athenians' mandates about 508 BC when they tried to decentralize their political system. The politician was the first to bring the 'rule by people' a model of governance that known as demokratia. His model was measured by the Athenian assembly. This assembly was a decision-maker on war, peace, treaties, finance, legislation, and public works. The whole governmental activities were open for the assembly (Finley, 1973, pp. 18-19). What is interesting in the Greek democracy was (even though females were not

participants) all adult males were encouraged to attend assemblies that held about 40 times a year with 6000 members.

This was not a democracy because the vast majority of Greek citizens were not participants. They were required only to listen and vote. Few elites or wealthy and educated people made pre-organized speeches and proposed the next motions. That was why most decisions and proposals were faced with protests and laughter. As Hansen states, the above problem with together one-directional communication was real in Greek state (Hansen, 1999).

With its drawbacks and merits, the Greek Assembly was not the first to stand ancient world democracy. Before the Greek model dating back 2000 years, we can find Middle Eastern Assemblies similar to that of Greeks. The middle Easters convened to make decisions on issues like, irrigation projects, trade missions, administration issues, land surveying and to judge citizens' offenses or any sovereignty threats (Jacobsen, 1957).

But even the assemblies of the Middle East like the Athenians were influenced and communicated by most sophisticated wealthy members. The most attractive assembly was seen in the ancient Israelites. The book of "Exodus" states Israelite leaders such as [prophet] Moses were nominated a 'mandate' coming directly from God which was accepted by the assembly of elders (Mullen, 1980). Even though the Old Testament was later changed by some selfish individuals who want to dominate the majority of Israelites, the whole part consisted of real democracy. Still, it contains verses that suggest the most sophisticated democracy terms. The verses were both political and religious concepts of the periods of Israelites' history (Wolf, 1947).

DEMOCRACY IN ANCIENT ATHENS

Regarding justice and laws, the democracy of that time consisted of justice and equality before the law. Aeschines, the great orator (397-322 BC) stated 'democratic cities are governed by the established laws'. All citizens are obliged to obey the laws we have established and to punish those who do not obey over laws (Aeschines & Fisher, 2001). In Thucydides rendering of Pericles funeral speech, Pericles stated 'everyone is equal before the law' (Thucydides, 1858). Such equality and justice were somewhat seen in the Athenian governmental systems. It was functioned as a court of

law to solve many complex social problems. The approximate democracy used to work up to the first half of 4thc. After that, it was dealt out.

Indeed, if offenses that needed the death penalty, occurred in the society, all citizens had the right to decides in the assembly before they could be executed. Later, they established the judicial system which was far from the assembly; after 362 BC; this system was no longer functional as a court of law (Hansen, 1999).

Classical Athens was usually judged to be democratic to put their leaders to power. They used to show hands to do that. But an exact count of the vote was not taken. The scope was changed in the 4th century when the Athenian Assembly was required to follow the people's court (Hansen, 1999). Moreover, the assembly was required to elect a few citizens to vote for the power; about 500 Jurists and Legislates were elected to put them for important governmental positions. This gave every citizen more chance to be elected by lot for short-term governmental positions (Easton, 1970). What made these elections near to democracy was, elected representatives were given limited powers. They were under control of the citizens and would remain at positions for no longer than a year.

The basis of the Athenian democracy was personal democracy and non-questioned equality of all Athenians. According to Aristotle, democracy was not measured only by personal freedom and non-restricted equality but also relating these freedoms and equalities to the principles of justice and of the rule of law is crucial.

We can see that even though Aristotle advocates this idea, he was forced to concede that stating individuals' freedom and equality provided necessary conditions for personal liberty (Aristotle, 1981). From this, anyone can understand that equality and liberty are the bedrock of democracy. The two features of democracy were seen in respecting basic rights -freedom of speech. This was known as Isegoria to mean freedom of voice about one's concern in front of their fellow citizens. But it is unlikely each person had the opportunity of practicing his or her right regularly. But at least, isegoria was beyond the assembly that it gave citizens freedom of speech in everyday life.

The positive aspects of Athenian democracy are (Plato, 1956):

- Assembly system

- Juridical system
- Sophisticated elective practice
- Fundamental beliefs in ideas of freedom and equality
- negative aspects of the Athenian democracy:
- Exclusion of the majority of the people from the democratic process.
- Limitations of citizens
- Age (adults), gender (male), ancestry (Athenians), military service (completed military training) and birth (only freeborn people, not slaves or children of slaves).

DEMOCRACY IN PHOENICIA, VENICE, ICELAND AND ANCIENT CHINA

We see the political and cultural situations in Eastern Mediterranean areas before the Athenian government, we can get evidence the society had established rules and laws to govern its day to day activities. Simon Hornblower says ‘The Phoenicians ... had something comparable to the self-regulating city-states or polis [and there is] the possibilities of Phoenician origins for the Greek political arrangements we most admire. Scientific study in the area has, however, hardly begun’ (Hornblower & Dunn, 1992, p. 2).

The city-state based on Phoenician civilizations was seen in Eastern Mediterranean like Sidon, Tyre, Byblos, Awar, Beirut, and Ugarit around present-day Lebanon. It is believed that Phoenician, from 1550-300 BC, created huge mercantile, culture probably circumnavigated Africa more than 2000 years before Vasco de Gama (Herodotus, 1996[460 BC]:42 Phoenicians contributed, to some extent, by developing modern democracy for the first time. Their king had civic and commercial powers as well as religious responsibilities. His wealth and power were great in Sidon.

Marin Bernal debated about the origin of democracy. He believed that the Phoenicians were not the first origin of democracy. His book “Black Athena Series” points out possible ‘Afro-Asiatic’ roots to classical Greek society (Bernal, 2020) and strongly argued that before Greeks, Egyptians were the root of civilization.

In 2009, it was a media talk that Iceland would join the European Union, when the commissioner, Olli Rehn, welcomed the possibility membership, he connected the issue by one the oldest

democracies in the world (Traynor, 2009). When Icelanders were taken by the king of Norway, the king gave them a newly codified law-book in 1271. The scholars of the 19th century believed that the Iceland people had developed their roots from Scandinavian societies backed to the 13th century (Lund, 1995). The medieval Iceland society said to be practiced democracy. But with question: medieval Iceland democracy?

The politics of Europe was hierarchical and monarchical, feudal, brutal and unfair in the 5th and 13th century AD that is from the fall of Rome to the stirrings of Renaissance. Venice practiced democracy, flourished the “dark Age” economically and intellectually with an oligarchy system of government and sometimes autocratically which kept the Greek and Roman democratic citizenship alive.

In Venice, even though there were critics about the system, people lived with sovereignty and enough democratic. During the 17th century Venice started to collapse and a loose coalition of small towns, the so-called Venetian in plural form (Norwich, 2003).

As Venetian state mythology claims, the politics were changed in 697 as a result of a cruel order of anarchy, oppression, and bloodshed conflicts family against family, clan against clan... etc. (Hazlitt, 1886). While Venice was democratic in its earlier, the rest of Europe was feudalism, and later aristocratic. Venice showed some ideal democracy in that, there was an accommodation between people and power, citizens and oligarchs. Venice showed that democracy is more than smooth relations between the circulating elites and the will of the citizens.

China was ruled by autocracies. Emperor Wu (156-86 BC) ruled it by Confucianist state ideology until the fall of Confucian monarchy in 1911. Confucian philosophy was the result of “100 schools of thoughts” of warring states Era. The warring era was an ideological ferment to get peace and order during a political Confucian (Schrecker, 2004).

In China, the political movement occurred from 500 to 200 BC stands for a revolution which was a transition from feudalism to a rule by non-hereditary bureaucrats. In China, there was a concept known as the “mandate of heaven” which was almost an ancient idea of democracy. Its origin located 31 centuries ago, (1122 BC), it was used by Zhou rebels as a justification replacing the

Shang state (Schrecker, 2004). This is the nature of human beings struggling for freedom and peace is natural. Democracy in China was believed as a result of the unwillingness of intellectual reformers. Today, Beijing tries to mimic western-styled ‘democracy and human rights.’ But as historians displayed, the indigenous traditional democracy was a better chance. As Sylvia Chan stated Chinese society is so penetrated by the state and so fragmented that it is not a united for vis-à-vis the state (Chan, 1998).

DEMOCRACY IN ISLAMIC WORLD

This part of the paper provides greatly needed textual and historical pieces of evidence to display some underlying principles of democracy as found in Islam. There must be a clear noting here that Islam does not use the term “democracy” but it consists of all principles of democracy. Since Islam precisely discusses all necessary things of life, there is no any important thing which not touched by Islam. Democracy, with its necessary faces, is also explained in Islam more than in human-made literature.

It is necessary to point that I have tried to revise the Jewish and Christian religions if there is any democracy principle there. Frankly, I have not found “democracy” aspects like what is in Islam. What I understood that there is a human-interference in these religions that changed their natures. All religions originated from the Creator of the world with the same doctrine but when human beings changed the truth, the next one was revealed until the last revelation, which is Islam.

It should be noted that there is a big difference between expressions “democracy in Islam” and “Islamic democracy”. The former shows democracy as part of the concerns of Islam which I want to say. But I don’t use them later because it leads to incorrect conception. It gives a meaning “Islam uses the term as it is” which is unreal. If Islam used it as it is, there would be a similarity between Islamic concerns and the western ones which are no way to say like that. To discuss democracy in Islam, let’s bear mind the aspects of western democracy. Different scholars have different aspects but the followings are, if not all, to some extent, common for all:

- Free and fair election
- Responsive government

- Fundamental rights of citizens
- Equality among citizens
- Participant citizens in decision making.
- Openness of the government for its people

As anyone can understand, these aspects concern only with political issues. They don't go through beyond that. The above six aspects are discussed directly or indirectly, as parts not as a whole, in Islam. Islam strongly concerns with the above *aspects* and there are *additional*, if necessary we can call them, “*democracy*” aspects in Islam which are known as ‘*Maqasid al –sharia*’:

- **Preservation of life:** human beings must reproduce to have continuity in this world. The governance with “democracy” does not talk about the preservation of life.
- **Preservation of wealth:** human beings must work, make a transaction, forbidden to steal or cheat others property, struggle to accumulate wealth in the right way. Islam strongly concerns not only setting up laws of work and transactions but also focuses on taking measures against he or she who disobeys these laws here and in the Hereafter. We can not get such a strong concern in western ‘democracy’.
- **Preservation of faith:** the natural belief must survive according to the declaration from Almighty Creator. This is not part of the so-called “western democracy”. It does not care whether a person will be successful not in the Hereafter. But Islam teaches how to be the best believer and guides towards that.
- **Preservation of intellect or faculty of reason:** the mind must be preserved, taking mind-affecting things is seriously forbidden. Protection of one's mind is the great concern of Islam because the human being is the representative of the Almighty Creator. To be representative means to be a builder or constructor of the world, not destroyer. To be so, there must be a pure mind that is not affected by any addictions like Intoxicant, smoking, or any other anesthetics or drugs. This is not the concern of any worldly “democracy”. It is only concerned with Islam.
- **Preservation of progeny or offspring:** there must be the right offspring of the human being. This world must be preserved by a true offspring otherwise the next generation will not get the opportunity to live. The world will be destructed or destroyed if bad offspring use it. Constraint of natural resources will be the worst. Islam makes a great account of the

next generation. In this sense, we can say, there is a full democracy in Islam that concerns the rights of both present and future generations.

Islam puts from the beginning all necessary principles and guides how to govern people. All required procedures are clearly explained in the Wholly *Quran* and *Sunah* (anyone can refer to these two roots of Islam). There must be a free election of leaders. Those who are loyal to their society elect a responsible leader not in sense of completion but in to serve the society. Under this, we can put all the “western democracy” principles with necessary corrections. All these principles have laws and rule on how to protect, and the practicality of these principles is always a concern of Islamic laws.

The intensive contribution of Islamic civilization has built humanity, especially in fields like; science and knowledge, democracy, astronomy, physics and mathematics, computer science ...etc. Unfortunately, these contributions are not always associated with Islam. From the western point of view, because of ignorance and other reasons, Islam is predominant that Islam is antithetical to democracy. Few western writers portray Islam as a radical, fundamentally non-democracy, poses a threat for the next generation of the west ...etc. Martin Kramer, who offers Muslims, appeals to democratic principles “bear no resemblance to the ideals of European’s democracy movement (Ismaeilian, 2006). Bernard Lewis, who certifies Islam as compatible to democracy but it manifests itself politically (Lewis, 1993). The writings of these ‘scholars’ try to exclusively ignore relations between the history of democracy with Islam. Indeed, reviews of the major works on the history of democracy show that Islam is rarely considered in studies of democracy. For instance, John Dunn revised democracy from 508 BC to 1993 AD in his book of “Democracy: the unfinished journey, 508 BC to 1993 AD” and later “Democracy: A history “in his both works, he did not mention Islamic democracy (Hornblower & Dunn, 1992). Such a legacy of ignoring Islam’s democracy is common in recent works that examined the global spread of democracy. The same is true in the book “democracy in developing countries” which studies democracy in Latin America, Asia, and Africa. Fortunately, some real scholars put realities as they are. They do look at facts and put them to readers.

Among scholars who worked on the origin of democracy that acknowledge Islam for its contributions for development of democracy is Harlord Rogers, an America writer of “The history of democracy from the middle east to the western civilization” which reveals democracy in Muslim countries but does not make reference of deep historical root of Islamic democracy (Rogers, 2007). Harford graduated from the U.S. Air Force Academy at Colorado Springs. Another acknowledgement of Islam for its contribution to the development of democracy is shown in John Kean’s work. He explains huge engagements with the democratic legacy of Islam (Keane, 2009).

In the 17th century, when Europeans were in their “dark age” the Muslim world had been liberated from tribalism by Islam and the countries were in new social, cultural, political orders; consuming social justice, equality, and the rule of law and other principles which serve as basis for the first democratic system of governance. This democracy was raised when Messenger Mohammed (P.U.O.H) was sent to be a leader for mankind (622-32).

Equality is one of the fundamental principles of democracy which is articulated within Islamic doctrine. Islamic democracy has 4 main characteristics:

- **Legal Equality:** all humans are equal are afforded basic rights, life, and property protections regardless of color, race, and religion.
- **Judicial equality:** grants all humans access to courts for fair treatment and hearing, regardless of race, color, religion again.
- **Equality of leadership opportunity:** anyone can be offered opportunity according to his/ her qualification.
- **Equality in the domain of religious rights and obligations.**

These principles are the bedrocks of Islamic laws that are required to be fulfilled by all followers (men and women) equally to perform religious duties. These basic democratic principles of Islam are also embedded into Islamic doctrine where the Noble Quran recognizes equality and condemns any type of discrimination and prejudices that base on racism, tribalism, and religion (Quran,49:13,2:256,17:70).

The same is true in the Hadith which is the second source of legislation. The Messenger (P.U.O.H) announces pure principles of equality in that He says “All people are the children of Adam, and

Adam was from dust.” (Hadith, 4900). The Messenger used to participate in any social, economic, cultural and political affair equally with common people of his time regardless of his position (Būṭī, 2001). Non-Muslims (Jewish of Medina, Christians of Najran, Zoroastrians of Hajar and pagans) were treated equally during the Messenger times (Būṭī, 2001).

The general view of western scholars towards Islam is the exclusion of its concepts of rights and freedoms. This is, I think, because of their ignorance of Islam and the deviation between Islam and them. They are always measuring Islam through the head crafts of women and like. They do not have eyes to look at the fundamental basis of democracy in Islam.

The fundamental issues which made the western democracy (constitutionalism) differ from Islamic democracy are:

- In the western context, rights were established out of constitutionalism as a result of a continuous struggle between the states and individual rights and liberties.
- In Islam, rights form states. The rights save human life, dignity, and property.
- The rights are ensured in the Quran from the outset.

According to Islamic democracy the main responsibility of authorities is ensuring :

- promotion of public benefits
- prevention of harm done to people
- fundamental rights to live (life, justice, equality before the law, protection of property and dignity; privacy, freedom, movement)

The west presented the fundamental rights in a single document whereas, in Islam, these rights are part of the whole writings of scholars and jurists. M. Hashim Kamili tries to illustrate freedom by quoting from Islamic sources as capacity of a person to explain or do according to his or her interest, or to avoid so, with no violating theirs (Kamali, 2002).

Remember that during the prophet’s era, people or individuals used to question The Prophet on any aspect of life and various matters of faith. He did not only welcomed their practices but also encouraged it despite the harshness of some approaches. This freedom was continuing up to the Abasiyan dynasty. But today it is in Islam without practice.

Women used to enjoy a higher range of rights to express their views. This was despite prevailing contrary to cultural norms and practices. They used to gather with The Messenger, ask him freely, and practice. Even after His demise, women practice full freedoms. Remember the case where a woman openly and freely stood in the mosque to object to Omer over bridal money issues.

According to Islamic laws, any Muslim of religion can be the leader of the Muslim community if elected by the community with qualifications. Only minority Shiites argue that leaders must be from al-lbeyt (The Prophet's family). The monarchy system of some Islamic countries does not represent the Islamic democracy system. What I want to reveal is leader election processes to the dominant Islamic perspective rely on collective encouraging of the citizens, treated as equal participants of Islamic states.

Democracy is characterized by sovereign people with freedom and equality. It is safely possible to argue that Islam can offer theories and practices consistent with real democracy. As a conclusion, without any doubt, the present 'democracy' is being designed by western political thought. It is and re-established and institutionalized to get good governance and quality for the rule of law. Regrettably, the principles and institutions of democracy are always manifested as they were exclusively innovated by the Judeo-Christian and Greco-Roman heritage. But deep and objective research of Islam, historically, textually, and logically disproves such a hypothesis. Islam, as a religion and civilization, offered inherent innovations and principles for all fields of studies. Principles of democracy are properties of Islam from the very beginning.

The Prophet and Rashidun eras are the most golden epochs for all Muslims and fair non-Muslims. They are eras of pure Islamic teachings and very democratic administrative systems. Aspects of democracy like equality, freedom of speech, political participation, sovereignty, safeguarded life standards ... etc were seen practically. Certainly, one can say Islam supplied the world with basic theories and principles which consistent with all aspects of life. Democracy was born and brought up in Islam; then went to the west to change its shape. It is every Muslim's responsibility to show the world the real history of democracy with new readings instead of running behind fluctuating 'fabricated democracies' like the tail of a cat. And again instead of begging democracy from others

where democracy is not a gift to do so. The western ‘democracy’ is not consistent with Islam and Muslims except some aspects of it.

INDIGENOUS DEMOCRACY OF AFRICA

When the elusive concept is debated in the context of Africa the above discourse becomes more challenging. “from the era of Slave Trade”, through the age of what Africa and Africans have been said not to have or not to be, is a pretty extensive list” and high on that list is democracy (Achebe, 1993).

It is believed that Africa had no practice of democracy until “the Western came with democracy”. This concept is used by the West as a political instrument to exploit resources of the continent. Even though most of the democratic exercises were not perfect, the concept of democracy in Africa was better than that of the western ones before they penetrate to the continent. African nation-states were somewhat democratic comparing to the west. The west democracy began after the bloodshed French revolution³ in the 18th century but in Africa, nation-states used to practice day-to-day activities including tribal group leaders’ elections peacefully until the entrance of the ‘western democratic’ system-which led to a genocide of millions of Africans.

A lot of challenges to the African nation-states democracy were recorded. Among them, deep-seated ethnic rivalries, western interference, bad leadership and economic inequalities (Chege, 1995). The worst one is western interference which still controls indirectly or directly the continent. At the time of colonialism, the west used to travel for exploiting natural resources from Africa. Today, selfish leaders submit these resources to get only private positions; not for their people. This results in imposing policies on the citizens regardless of common interest. This problem with together the following two misconceptions prevent African nation-states from democratic administrations system:

- Africans do not know the concept of “democracy” means.
- Democracy is a concept given to nations that are not familiar with it.

Thanks to Claude Ake, for writing “Democratization is not something one people do for another; people must do it for themselves or it does not happen” (Ake, 1996). Studies are showing

democratic practices in Africa before the arrival of Europeans. These studies make the discourse that African nations did not know democracy before the arrival of colonizers very questioned. It is true to say many lawless tribes lived in this continent. But lawlessness for some tribes before modernization is a common character for the whole nations of the world. Even the ethnic groups of Africa had a concrete democratic system to govern their day-to-day life. This idea is supported by Joe Teffo as Africans used to live against their interest (Teffo, 2004).

Traditional African political systems were painted with democratic values. They were patrimonial, consciousness was communal (Ake, 1996:65). Remember, the Bantu socio-political administrative systems still in the kinship groups there is:

- Sense of security
- Belongingness
- Each person had a voice in social affairs
- Safeguarding each individual's identity and freedom.

Most tradition of African kinships was people-centered community institutions (Teffo, 2004). Members had freedom of voice directly or through representatives in the decision-making position. Most African empires, kinships, and leaders were characterized by, what we call today, democracy.

If we take leaders and kingdoms of democracy as an example, Axumite kingdom, Ashama (Nejashi), Imam Ahmed Ibrahim, Buganda, Bunyoro, Ankole and Jemo Kenyatta in East Africa, Ashanti, Oyo, Benin, Songhai, Mali, and Ngoni in west Africa; Muenemutapa in central Africa; and the Zulu in South Africa were best examples. By no means, all these socio-political administrative systems could be perfect democratic or ignorant of it. But they were better than today's democracy.

THE FLAWS OF MONITORY DEMOCRACY

The world is being led by “monitory democracy”. This part of the paper discusses the present day ‘democracy’ and how was it designed and changed from indigenous nature. Elites are always keeping their secret targets to shade their long-range plans. They put the world in a never-ending

fluctuation of random developments; unfortunately, they make us impair of sense of perspective, weaken our ability to sense the future.

Epochal changes occur and vibrate our standards of lives for decades through unstable democracy. The effect is more in countries that cannot decide how to fit life standards with such “democracy”. The huge cost is being paid by their citizens. There is no argumentation against this monitory democracy and conceptualization for those people because the democracy itself aids the only state and empowered them regardless of the nation under this state. The 20th-century representative democracy strikes nations especially those in developing countries. This is to advise our government to examine monitory democracy.

This paper is even against the so-called ‘liberal democracy’ or ‘western democracy’ because there are secret aspects that do not appropriate for countries like Ethiopia. The pivot point of the paper rotates around “Third Wave’ and the “End of History” which are ideas of Samuel Huntington and Francis Fukuyama respectively. The most important focus is we are living in a historic new world taking us from ‘representative’ democracy to ‘monitory’ democracy. There may come another style tomorrow. So, can we rotate like a shadow around a tree with new secret agendas of some groups that always create mechanisms? Or shall we take measures for mutual benefits for our citizens?

Societies are being changed continuously following the border-cross settings of some domestic or international powers. The very serious feature of the situation is these changes are accelerated by media-saturated propaganda without any black through globalization. What makes the nations accept such cheatings? Differentiating the causes and causers of this monitory democracy adds at least awareness to shape our future lives in a style of benefit for us and the next generations. We can even overcome the coming style of democracy.

Monitory democracy can be described as “the most interactive, complex and dynamic form of democracy, a type of post-electoral democracy that has long-term consequences and disorientating effects upon political parties, parliaments, politicians, and governments.” (Keane, 2009, pp. 35–42). The rapid and huge transformation of ‘democracy’ can be expressed by ‘monitory’ democracy. It is possible to consider monitory democracy resulting from ‘post-electoral’ politics represented by different kinds of extra-parliamentary systems.

Power-scrutinizing techniques root in states, civil societies, and cross-border settings. As a result, they change governing styles. Consequently, elections, political parties, economic levels, parliaments, cultures, architectures, will be changed. In the name of democracy, monitors change and shape domestic and international lifestyles for the sake of specific interests. The independent monitors produce tangible results. What is more serious is these monitors are complicating our existence by keeping politicians, parties, and governments permanently in their interests. By doing so, agendas are implemented as they come through monitory democracy. No one can be sure whether such a problem long last or ended but we are sure it is the reciprocal of a historically developed democracy. By observing monitory democracy's dynamic natures and institutional contours, we can certainly judge that it is the most complex shape of democracy.

Among the mechanisms by which monitory democracy covers itself are terms: the public, public accountability, the nation, the people, the citizen, etc. These terms are the most powerful mechanisms to spread political organizations or NGOs and institutions anywhere in the world. There are election announcements, political parties, and legislatures in any country. But their positions are mostly valueless for public interest. If democracy was measured by simply handling powers, elections, confining territorial states, it would be alive in all countries without any questions and nations would never pay serious costs but democracy is beyond that in its real shape. It would be again described by the unrestricted will of the majority or minority.

Among the specific nature of monitory democracy, public participation, democratic accountability, and rules of representation are more widely implemented than ever before. This is happening because when monitory democracy was born in 1945, there was a birthing date of around one hundred sorts of power-scrutinizing organizations which were unknown in previous democracy. Since monitory Democrats are always talking about only its importance, awareness of nations about this democracy is very less. But how many citizens admit and believe? Why do people believe in simple propagandas which is sung in media?

Accused governments are always breaking the needs of societies using the rule of the majority principle. Representative democracy with together gazing at numbers of elections cannot bring real democracy. In other words, monitory democracy can never be the will of citizens.

Monitory mechanisms are not merely information-providers. They work in different aspects for different purposes.

Monitory democracy style is not going back to the Athenians democracy. But many temporary democracies speak as if they were Greeks as if they are real. But they are not (Fung and Wright, 2003:5). The real natures of such democracies are being dependent on representation in the name of people or citizen or democracy or human right or “democratic election...etc. In monitory age, every possible method may be used. In the election system, for instance, the secret ballot system is widely used. Women, youth, low literacy people and disable people neither are nor active participants.

Monitory democracy, by changing its shape, usually disturbs citizens' life to gain power. Look at the old eighteen-century old phrase “civil society”. This phrase is used by ‘monitory democracy’ all over the world. No matter to use the phrase but in the name of socializing citizens, governments control movements of people. Civil society is non-political orally. But practically, governments use the phrase for power-scrutinizing.

Another nature of monitory age, governments may scarify little for the society in the way of their strategies. Civil people may be massacred for the sake of politicians. Again another nature, if governments see some advantages of monitoring even on the costs of their society, they do not hesitate to do anything. They do not care for people. Representative war is the best example of this case.

Since real democracy is not measured by simple matters like simple talk of democracy on media, Islamic feminism, complaining and accusing real leaders, establishing NGOs or political institutions, society must struggle for real democracy. Understanding monitory democracy is the best mechanism to search for real democracy. Encouraging people to engage with indigenous norms and costumes is also helpful to develop democratic life. A state which tries to govern society by avoiding useful norms and diverse traditions is the one that represents monitory democracy. Real democrats always suggest their idea for citizens for discussion and accept suggestions because dictatorship is a symptom of monitory democracy. Interest groups by nature are tools of monitory

democracy. For the sustainability of a good democracy, society must understand these groups. This is not to mean all interest groups are like that but they are used widely for power-scrutinizing.

DEMOCRACY IN ETHIOPIA

“We don’t have another choice than democracy in Ethiopia even if we don’t like it”, said Meles Zenawi. This is the most fitting expression of the monitory democracy which is imposed on nations. The former prime minister of Ethiopia seemed to explain the imported foreign monitory democracy which is not useful for countries in general, for in Ethiopia specifically.

The Aksumite Empire was considered the first kingdom of Ethiopia. But there is no clear evidence whether it controls the whole present-day Ethiopia or not. What so ever, it was an ancient kingdom located in the present-day Eritrea and Tigray region of Ethiopia approximately 100 AD to 940 AD. This kingdom was founded by Sabaeans. But there was a Cushitic civilization established independently before the arrival of Sabaeans (Stuart Munro-Hay, 1991). There were lots of kings, Islam Sultanates, military juntas that ruled Ethiopia. This makes discussion of democracy so difficult to dedicate. But depending on domestic legends, literature, and international sources, we visualize the nature of democracy in Ethiopia. The ancient Athenian democracy was seen in the Era of king Ashama (Nejashi) because during the Muslim migrants, he reveals the issue for the society representatives. There is a good witness of foreigners for his justice. Revisions of Ethiopian history show that the other kings used to practice genocides. For instance, King Yohanis was accused of his genocide of 52000 Muslims in the Wollo region and king Minilik and 5000 people in Chelenqo-Harar. A similar situation was seen under Emperor Haile Selassie and President Mengistu Haile Mariam. After a long time of monarchic rule, Ethiopia was ruled by Emperor Haile Selassie. He was overthrown in 1974 after 44 years on the throne by the ‘Derg’ military junta ruled by Mengistu. This regime was strongly accused of genocide and dictatorship, marked by a devastating civil war that lasted for 17 years under the Marxist Derg of Mengistu Haile Mariam. After 1991, at the very beginning, there seemed real democracy in Ethiopia. Then, according to global changes, democracy seems to be directed to monitory one. Ethiopians welcomed this regime at the beginning but later there came complaining. For me, the party has to revise its policy again for smooth relations. Not only domestic policy revision but also foreign relations must be revised

to the extent if previous relations lead to national harm, the government should establish other relations that bring mutual benefit. Today, regardless of “recorded developments”, citizens always complain about the ruling party that it does not give them freedom of speech and equality. This may be a ‘bell of awaking’ for the ruling party to examine itself not to enter monitory democracy.

The government’s system has a ruling network that extends from federal to regional to *wereda* (district) and *kebele* (lowest administrative unit) levels. This network is used to mobilize rural voters and “monitor and control local communities” (International Crisis Group, 2009). This is a kind of monitory system. The Ethiopian government has to revise its democracy system. If we measure Ethiopian democracy, the “5:1 system” gathers information on the day-to-day activities of households and individuals leads to define our country as a “monitory democracy”. Human rights watch international crisis Group usually accuse Ethiopia that there is no freedom or it is so weak in the country (ICG, 2009).

We have seen that among monitory democracy, most Media are controlled by the state. In Ethiopia, most news media outlets controlled by the state, they even do not reach the whole citizens. According to the Welfare Monitoring Survey in 2011, just 38% of households owned a radio, 10% a television, and 25% a mobile phone (Central Statistical Agency, 2011). This is an indicator for the government to rearrange its policy. There must be more communication media companies and free presses. When this happens, there will be a better democracy. Comparing to other countries, the political awareness of citizens is very weak. The Ethiopian government should give mobilize the people.

The so-called ‘human right watch’ and other organizations claim Ethiopian government that Opposition parties managed to win only one legislative seat in Ethiopia’s 2010 parliamentary elections – and none in 2015 – and the election process was criticized by European Union and U.S. observers. This is an indicator of the arty to examine its election systems. Election systems are the main tools to measure monitory democracy. At least the Ethiopian state must not be accused of this democracy.

CONCLUSION

The ancient democracy composed of natural democracy. It was the origin of today's "democracy" but in a different dimension. Islamic democracy clearly shows real democracy principles. The studies of Islam show that the parameters of democracy are electoral participation, justice, equality, liberty, and human rights.

A real democracy fulfills not only political scopes like elections, freedom of expression, etc. but also strongly aims at attaining society's benefits, welfares, advantages, and avoiding evils, losses, in ethical behaviors and activities. It always focuses on the protection of life, wealth, faith, intellect or faculty of Reason, Progeny or Offspring and deep practicality of these principles. Monitory democracy is not much concerned with these. Monitory democracy was born from a liberal democracy. Liberal democracy is in tension with itself because many shapes of democracy come out of it. It also concerns with problems and solutions. This is not more democracy; people need more than conflict resolutions. Liberal democracy seems not more than the majority rule which does not even constitute democracy. The majority rule is nothing but a tyrannical regime tool of controlling. Nazi Germany was the best example of liberalism. There is no real democracy in 51% percent election where 49 percent has no willingness. This all is a concern of liberal democracy. Its main aim is getting the hands of the vote. Democracy is beyond that. Liberal democracy focuses on the constitution (right to vote, right to form parties, freedom of the press and associational autonomy) and participation (fairness of the election, the extent of suffrage). These are the conceptual logics for this democracy.

Monitory democracy is characterized as representative. Developing countries are always victims of this democracy. This democracy, by nature, imposes policies on the nation inside or outside the state. Global politics is a feature of monitory democracy. This democracy can reach anywhere through new policies sometimes with internal organizations. It results in conflict between state and citizens because state officials move out of national interest to satisfy hidden agendas of their own or for another state.

Researches about present-day Ethiopian democracy suggest that there are gaps between the state-officials and the people. Political awareness of citizens is very weak. This, in turn, will affect the state. A good relationship between state and people is an indicator of political progress. Interactions

must not be ‘wolf and goat’ relationship. If there is good democracy, outcomes will be growth, stability and conflict resolution, long life of state, unity of state and citizens, sacrifice will come from citizens for their state. The governments must not use the term ‘democracy’ to cheat their people. Leaders have to search for the real methodology governing including real democracy. They must not follow the unstable concept ‘democracy’ which is reshaped by anyone according to his or her interests and attitudes. Moreover, it is usually fabricated like goods and services. This implies that ‘democracy’ from the perspectives of US, for instance, does not fit the politics in Ethiopia because social, political, economic and cultural situations are different in the two countries. That means realities in the two geographical locations are different. There must be a precise revision of the democracies to select the real ones which fit human nature.

REFERENCES

- Achebe, C. (1993). *African Literature as Restoration of Celebration*. Oxford: Oxford University Press.
- Aeschines, & Fisher, N. R. (2001). *Against Timarchos*. Oxford: Clarendon Press.
- Ake, C. (1996). Rethinking African Democracy. *The Global Resurgence of Democracy*, 63–75.
- Aristotle (1981). *The Politics*. (t. T. A. Sinclair, Trans.) London: Penguin Classics.
- Bernal, M. (2020, 01 17). *Black Athena: Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. CHICAGO: Rutgers University Press. Retrieved from www.jstor.org/stable/j.ctt5hj0x0
- Būṭī, M. S. (2001). *The Jurisprudence of the Prophetic Biography*. (N. Roberts, Trans.) Damascus: Dar Al Fikr Al Mouaser.
- Chan, S. (1998). *Village Self-Government and Civil Society*. Hong Kong: Chinese University Press.

- Chege, M. (1995). Democracy's Future: Between Africa's Extremes. *Journal of Democracy*, 6(1), 44-51.
- Easton, S. C. (1970). *The heritage of the ancient world*. Holt, Rinehart and Winston.
- Finley, M. I. (1973). *Democracy Ancient and Modern*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Hansen, M. H. (1999). *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and Ideology*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Hazlitt, W. C. (1886). *History of the Venetian Republic*. Harvard : Harvard University.
- Hornblower, S., & Dunn, J. (1992). Chapter 1 "Creation and development of democratic institutions in ancient Greece" in *Democracy: the unfinished journey, 508 BC to AD 1993*. *Democracy: the unfinished journey, 508 BC to AD 1993*.
- ICG (2009). *International crisis Group*. Brussels: ICG.
- Isakhan, B. (2015). *Edinburgh Companion to the History of Democracy*. Great Britain: Edinburgh University Press.
- Ismaeilian, M. (2006). *Islam Vs. Democracy*. Manchester: Trafford Publishing.
- Jacobsen, T. (1957). Early Political Development in Mesopotamia. *Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie*, 52(1), 91-140.
- Kamali, M. H. (2002). *Freedom, Equality and Justice in Islam* (Vol. 2). Kuala Lumpur: Islamic Texts Society.
- Keane, J. (2009). *The Life and Death of Democracy*. New York: Simon and Schuster.
- Lewis, B. (1993, 02 8). Islam and Liberal Democracy. *he Atlantic*, 89-9.
- Lomperis, T. J. (2000). *From People's War to People's Rule: Insurgency, Intervention, and the Lessons of Vietnam*. Coralina: Univ of North Carolina Press.

- Lund, N. (1995). Scandinavia, c. 700–1066. In R. McKitterick (Ed.). *The New Cambridge Medieval History*, 202-227. doi:10.1017/CHOL9780521362924.011
- Norwich, J. J. (2003). *A History of Venice*. London: Penguin UK.
- Nun, J. (2003). *Democracy: Government of the People Or Government of the Politicians?* (G. Haskell, & D. Haskell, Trans.) USA: Rowman & Littlefield,.
- Plato (1956). *Protagoras*. (B. Jowett, G. Vlastos, M. Ostwald, Eds., B. Jowett, & M. Ostwald, Trans.) Liberal Arts [Press, .
- Rogers, H. E. (2007). *The History of Democracy-from the Middle East to Western Civilizations*. Bloomington: AuthorHouse.
- Schrecker, J. E. (2004). *The Chinese Revolution in Historical Perspective* (2 ed.). Westport: Greenwood Publishing Group.
- Teffo, J. (2004). Democracy, Kingship, and Consensus: A South African Perspective. (I. K. Wiredu, Ed.) *A Companion to African Philosophy*, 443–449.
- The University of California (1957). Civic Affairs. *Local government*, 5(5-8).
- Thucydides (1858). *The History of the Peloponnesian War*. New York: Harper, .
- Traynor, I. (2009, 01 30). Iceland to be fast-tracked into the EU. *Plan for cash-strapped state to become member by 2011*.
- Wolf, C. U. (1947, 4). Traces of Primitive Democracy in Ancient Israel. *Journal of near eastern studies*, 6(2).

WESTERN TRAVELLERS AND THE IMAGE OF OTTOMAN, TURKS AND ORIENT IN THEIR ACCOUNTS

BATILI SEYYAHLAR VE ESERLERİNDEKİ OSMANLI, TÜRK VE DOĞU İZLENİMLERİ

Zühal GÖKBEL¹

Makale Geliş:02.10.2020

Makale Kabul: 11.10.2020

ABSTRACT

The expeditions of Western travellers to the East and their travel writings, although they are biased and non-objective, are important texts in the shaping of Orientalism. In this context, most travellers head towards to the Ottomans and write down their own observations. Unfortunately, most of the western travellers preferred to romanticize the east and the Ottoman Empire and to express their experiences and the mystical impressions they use a marginalizing language. In this article, prominent western travellers in the 17th and 18th centuries, Richard Knolles, Lady Mary Wortley Montagu, Richard Chandler and their writings and letters on Eastern culture, Ottoman and Turkish identity have been examined and interpreted comparatively. It is emphasized that there are as much differences as similar points about Ottoman and Turkish identity in the works of travellers discussed in this article.

Key words: Orientalism, Travel Literature, Ottoman, Turkish Identity

ÖZ

Batılı seyyahların doğuda gerçekleştirdikleri gezileri ve kaleme aldıkları gezi yazıları her ne kadar önyargılı ve taraflı olsa bile özellikle Oryantalizmin şekillenmesinde önem arz eden metinlerdir. Bu bağlamda çoğu seyyah yönünü Osmanlıya çevirmiş ve kendi gözlemlerini kayıt altına almıştır. Maalesef çoğu batılı gezgin doğuyu ve Osmanlıyı romantize edip, zihinlerinde oluşturdukları mistik izlenimleri ötekileştirici bir dille anlatmayı tercih etmişlerdir. Bu makalede 17. ve 18. yüzyıllarda öne çıkan batılı seyyahlardan Richard Knolles, Lady Mary Wortley Montagu, Richard Chandler ve onların doğu kültürü, Osmanlı ve Türk kimliğine ilişkin yazıları incelenmiş ve karşılaştırmalı şekilde yorumlanmıştır. Bu makalede ele alınan seyyahların eserlerinde Osmanlı ve Türk kimliğine dair benzer noktalar kadar farklılıklar da olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Gezi Edebiyatı, Osmanlı, Türk Kimliği

¹ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, zuhal.gokbel@ahievran.edu.tr, 0000-0003-2772-7042

INTRODUCTION

The marginalization process of mysterious and unseen has existed since the very beginning of the history. The mystery and attractiveness of the unknown has caused an indispensable search for further investigation. The source of the Oriental discourse was the mystery of East and its illusions on the minds of Western people. All of these dreams, fantasies and illusions are called as the Oriental discourse for a very long time.

As Edward Said (1978) clearly pointed out in his work, the concept of the Orient was nothing but an accumulation of all dreams, fantasies and illusions created by the Western people deliberately in order to make the East a very appropriate place for their own benefits. For the West, East means more than a continent near to them; it is also the place where they can start their colonial activities, as the Orient has tremendous underground sources and with its cultural richness it is a place beyond their imagination. And this charming atmosphere of East makes West more curious about it and all of these explorative activities have caused to the emergence of the “Orient” discourse.

The interaction between Turks and British people goes beyond the historical records, thus it would be logical to analyse this relationship firstly between the Muslims and Christians. The first confrontation of Muslims and Christians is believed to be the struggle for the conquest of Jerusalem between the armies of Richard I and Salahaddin-i Eyyubi which resulted in the victory of the Muslims. Then, when it comes to the first interaction between the Turks and British, it goes back to Crusade against the Ottoman Empire in Niğbolu. (Aksoy, 2004: 35)

Furthermore, we witness the usage of the word “Turk” in Chaucer’s Prologue part of *Canterbury Tales* for the first time. He mentioned the courageous knight as a brave man “going a crusade against the Turks”. While defining this knight as an honourable honest man, the word “infidels” ascribed to the Turks. As a result of these interactions, we see the Eastern stories were brought to West which will be very popular in time.

With the increasing popularity of Eastern stories, these narratives started to have a special influence on Christian culture and West. British people accounted these stories as reflections and real sources of the life in East which are generally based on the dreams and fantasies of its writers while only a

small part of these accounts represent the reality of East. When we turn the interaction between Turks and British, it can be said that especially with the increasing power of Ottoman Empire over the world, it became one of the frequent destinations for merchants, tradesmen, travellers, ambassadors and writers. As a result of these journeys, in addition to the Eastern stories, there started to be Ottoman literature in Britain. Notably after the conquest of Constantinople, interaction of two nationalities increased intensively. Especially after the foundation of the Levant companies (1581-1825) in Ottoman Empire, impressions of the merchants and their families have accounted for a significant part of these narratives.

After Ottoman became a place of wanderers, all of their writings, accounts and records paved the way for the improvement of Orientalist works. As the readers of the coffee houses in Britain were really eager to read these stories, nearly every person went to Ottoman started to share their observations and experiences with a fusion of their own foresight. When they return to their own country, they started to publish their experiences in books. Thus, Ottoman and Turks became the most popular theme of the day. In this paper I will try to make a comparison of those famous books of that time and in the core of the study there will be Lady Montagu who is famous for her challenge to the male writers before her, Richard Knolles' *General History of Turks* which is known as the first British chronicle about Turks, Ottoman Sultans and lastly Richard Chandler's ideas about Turks and Ottoman.

WESTERN TRAVELLERS AND THE IMAGE OF OTTOMAN, TURK AND ORIENT IN THEIR ACCOUNTS

Travel writings have presented a prejudiced documents related to the writers' own perceptions about Orient and the country that is mentioned. And when the Ottoman and Turks are the points, the same prejudiced approach is valid in travel writings, as they generally hold a self-centred thought in their accounts. Especially in 16th century, most of the travel writings are based on the assumptions of European statesman and ambassadors. Thus, there are numerous travel documents related to the observation of those politics about Ottoman and its culture. Before going into further investigation of Lady Montagu's and other travel writings, we can follow a chronicle of how Ottoman and Turks are mentioned in travel writings and accounts.

The first translated work in Britain about the Turks was *The Order of the Great Turckes Courte* by Antonie Geoffroy and it was translated by Grafon in a distorted way. In a great contrast to Geofreoy's moderate commentaries about Turks, Grafon reflected Turks as a "lusty, arrogant and tyrannical" society. Especially in the late Medieval and the beginning of Renaissance, Turks and Ottoman started to have a significant role directly proportional to the emergence of Ottoman through the Europe (Baktır, 2014: 68). As Baktır stated in his study, there were two popular ideas about the Turks in those times; admiration and hatred. The source of the admiration is the political and military success of the Ottoman and at the heart of the hatred there lays the enmity against the Islam and the prophet Mohammad. In addition to these two ideas, there started to be different definitions used for Turks in Venice sources. The most common one is that; Turks are the "scourge of God" and one another define Turks as "great Terror of the World" (Baktır, 2014). Fear of Ottoman and Turk reached such a point that "Turning Turk" started to be used in order to define someone who seems like Turk as the many Christian merchants, tradesmen and adventurers converted into Islam. And Turks are mentioned in works of many famous writers of the age like Shakespeare and Marlowe. Even in their works incompatible references to Turks are obvious. Images that are attributed the Turks are same, with reference to the works that are written before them; "almighty and terrifying Turks" (Baktır, 2014: 69). Furthermore, in some cases written documents of captives are rendered as trustworthy sources by West. To exemplify, Bartholomaeus Gergovic, captured by Ottoman during the Mohac war for 9 years, wrote his observations as dairy. Gergovic frequently made mention of the difficult conditions of the captives living in Ottoman. Most of the time his claims are beyond reality as he suggested that during the snowy winter nights they were compelled to sleep on the ground outdoor. However, these claims do not reflect the reality as the masters of those captives are expected to obey the Islamic law and to act fairly. (Çolak, 2017; 197). One another travel book by Curipeschitz, an interpreter of Magyar, committed their İstanbul journey to paper. Along with the previous documents, Curipeschitz adopted a highly prejudiced way of expressing his ideas. In *Narrative of Journey*, Curipeschitz defined Ottoman as "tyrant, terrifying and the greatest enemy of the Christians" (1530). Most of his claims are hearsay evidences, as they distort the truth. As an instance, in devshirmeh system family's status is taken into consideration and if a person is the only child of the family, he is not adopted into devshirmeh.

However, Curipeschitz asserted that regardless of considering the conditions of the families, their children are deforced into the devshirmeh.

When we come to the sixteenth century England, there were numerous books, accounts and records about Turks and Ottoman. Richard Knolles' *The General History of the Turks* (1603) is the first ever known compiled work written in English even if its source goes back to Italy. There are many important reasons for considering this work as the most significant work of the Renaissance. First of all, it is the first account written in English not in Latin and this can be accepted as an indicator of military and political success of Ottoman and increasing demand of England for obtaining much more knowledge about Turks. The West considers Ottoman and Turks as the source of the terror of the World. That's why they want to convey their messages to general public through English. There were three main sections about the lives of Ottoman Sultans and their military success and general history of Turks. Another important point is that, as Knolles' masterpiece is a kind of compilation he translated many travel writings, accounts in Latin, Italian, German into English and all of these works are written in Europe. Thus, the book presents us a wide range of ideas, comments about Western attitude toward the increasing power of Ottoman and Turkish life style. Knolles described his own work as; "Faithfully collected out of the best Histories, both ancient and moderne, and digested into one continual Historie". (Knolles, 1610, title page) And Knolles succeed to be known as the first English composing such a work, and the book was published six times after its first publication.

Richard Knolles consulted to the studies of noteworthy Orientalists of the age while forming his work and as a result, we see a process of marginalization of Eastern people in a great contrast to the superiority of the Western people over them. In spite of the power and military superiority of Ottoman over the European countries, in most of the studies about the Ottoman, Turks and Orient the discourse of their studies were hatred-centred and despising. The reason behind this antipathy is definitely the crusades and the fast prevailing of Islam against Christianity. And we cannot underestimate the expectations of Christian reader of Knolles' book and as a result his *The General History of the Turks* (1603) is also propagandist and full of Turkish description in a prejudiced and biased way. In the description of the conquest of Constantinople by Ottoman, Turks were described as "barbaric, bloodthirsty and uncivilized";

In this fury of the Barbarians, perished many thousands of men, women, and children, without respect of age, sex, or condition. Many for safeguard of their lives, fled into the Temple of Sophia, where they were all without pity slain, except some few reserved by the barbarous victors, to purposes more grivous than death itself. The rich and beautiful ornaments and jewels[...]of the magnificent Church of that most sumptuous and pluckt down and carried away by the Turks. (Knolles, 1610: 347)

As a result of this conquest, the threatening image of Ottoman and fear of Turks increased and the struggle between East and West comes to the peak point as both sides sees their missions as “divine”. While Ottoman considers their progress as a necessity of their Gaza-Jihad politic in Islam, West thinks that all of the Holy Land must be taken back from the hands of these infidels and enemies of God. Religion appeared as an obvious reason for Knolles to attack on Ottoman and Turks in his work. In a great parallel to the common view of his age, he welcomed his Christian readers by calling Ottoman as “infidels”, “barbarous”, “cruel” and “treacherous” (Knolles, introduction). And he justifies all of their activities under the name of Crusade and war against Ottomans as they are not only their enemies, but the “enemies of all Christianity”. The Muslim identity of Ottomans also causes a great hatred, Knolles called Prophet Mohammad as “false Prophet”, “imposter” and for Islam “superstition”. Knolles’ biased approach to Ottoman and Turks arrived such a point that he mentions all of other countries and their actions as “honourable” as “Turks are the great enemy of Christians”, he appraised the deeds of Timur and Mamluk against Ottoman and accused Turks for not fighting manly, “if the battaile might have been tried by true valour” Memluku won the victory. As Ottoman Turks are mortal enemies of all Christians, every other country and their enterprises against them are honourable deeds. With all of these specialities, Knolles historical chronic can be called as an “anti- Turkish propaganda”.

Common point among the sources that Knolles used while forming *The General History of the Turks* (1603) was that all of them were heavily influenced by Giovi’s ideas about considering Turks as the “scourge of God” in addition to the effects of Crusades and captivation of Constantinople by Ottoman Turks (Baktır, 2014: 79). Furthermore, in some circumstances they evaluate the presence of Ottoman as a punishment of God. Knolles mentions this situation in his dedication to King James;

... the greatest , is just and secret judgement of the Almighty [God], who in justice delivereth into the hands of these merciless miscreates [Ottomans], nation after nation, and Kingdome upon Kingdom, as unto the most terrible executioner of his [God] dreadful wrath, to be punished for their [Christians] sin.

As Şenlen states: “Accordingly, Turks success was not connected to their military power, but instead, was God’s judgement on the wicked generation of Christian everywhere” (p.379). In spite of all the negative commentaries about Ottoman Turks and their deeds, there is an indisputable fact about Turk’s success, power and growth of their land. As a requirement of the Britain “admiration” and “hatred” politic about Ottoman Turks, Knolles also mention some positive qualities of them in his chronicle. In introduction part, Knolles especially seems to be fascinated by the military power and unity of Ottoman in a great contrast to the untrained Christian soldiers, and summarizes the reasons behind the military success of Ottoman;

First, in them is to be noted an ardent and infinite desire of sovereignty [sovereignty], where with they have long since promised unto themselves the monarchie [monarchy] of the whole world[...]; their carefull observing of their ancient Military Discipline, their cheerfull and almost credible obedience unto their Princes and Sultans; such, as in that point no Nation in the world was to be worthily compared unto them[...] whereunto may be added the two strongest finewes of every well governed Commonwealth; Reward propounded to the good, and punishment threatened unto the offender (Knolles, Introduction).

After arranging the reasons of Ottoman military, Knolles starts to propagate Christians against Ottoman Turks by blaming the Christian soldier fighting among themselves instead of fighting against Turks in a unity. Knolles appraises the military unity and obedience of Turks to their head that we cannot see in Christian armies. Knolles may also criticizes the disintegration in Christianity and the conflicts between the Catholics and Protestants. And while defining the Ottoman Empire he says

beginning, progresse, and perperuall felicitie of Ottoman Empire, there is in this world nothing more admirable or strange; if the greatnesse and lustre thereof, nothing more magnificent or glorious; if the power and strength thereof, nothing more dreadfull or dangerous (Parry,1603: 84).

In addition to all of the unfavourable characteristics of Ottoman Turks, most commonly referred as “barbaric”, “treacherous” and “cruel”, now positive characteristics like “splendour”, “fonnidable”, “greatness”, “infinite desire of sovereignetic” are all ascribed to Ottoman Turks. (Özbaran, 2004: 318)

Richard Knolles’ *The General History of the Turks* (1603) can be evaluated as a reference book for the Oriental studies even today. In this chronicle, Knolles adopted an attitude between hatred and admiration against Ottoman Turks. We have to take into consideration the social, political and cultural background of the age in order to comprehend the general approach adopted by Knolles.

We cannot ignore the expectation of Christian reader of the age and the political struggle between Britain and Ottoman Empire and neither Knolles did while collecting his works. Especially religion was one of the non-negligible reasons behind the prejudiced and biased approach hold by Knolles and in order to gather all of Christians against the increasing power of Ottomans Knolles had to provoke them. With this Christian chronicle, he aims to accelerate the antipathy against Turks which appeared since the beginning of first Crusade and conquest of Constantinople.

In the following part of this article, a detailed picture of the Orient and Turks will be given as it reflected in the works of Lady Montagu's *Turkish Embassy Letters* and Richard Chandler's *Travels in Asia Minor*. These two works are especially significant for the Oriental studies as they represent totally different images about Orient and Turks. Lady Montagu constitutes a really outstanding figure in the history of Oriental study particularly from the perspective of a female. Lady Montagu's unbiased and fantastic approach to Turks in contrast to the solipsistic and prejudiced expression holds by Chandler present radically two different pictures of Orient. Additionally, it is necessary to underline that Montague is believed to reflect the reality of Ottoman Turks as she accompanied her husband. As a female, she is believed to witness much more Ottoman court than her contemporary male travellers.

In sixteenth century interest towards Ottoman Empire and Turks increased seriously. The geographical position and political power of Ottoman offers an attractive mystical Orient for the European travellers of the age. When the rich background of Ottoman and its boundaries are considered, it offers a great variety of cultures, and most notably with its Holy Land it constituted a great centre for the European and Christian travellers. As a result of scientific and technological development, desire for seeing "other" increased a lot among Westerner travellers. And their observations and experiences in the East take their place in travel writings. While some of these accounts reflect the reality of Orient, most of them present distorted images of East and Eastern people.

Lady Mary Wortley Montagu (1689-1762) and Richard Chandler (1738-1810) are two important figures of their age with their travel writings. Although both of them had a close observation of Ottoman, they had drastically different views on Turks. Lady Montagu was an actual traveller of

Ottoman as the wife of the British Ambassador Edward Montagu and she had the chance of observing the Turkish female life in Ottoman and thus her observations present a feministic perspective while Chandler holds a totally “alienating” and “othering” attitude towards Ottoman (Kutlu, 2007). This dichotomy in their view related to the same land is spectacular. And it is unignorable that those writings contributed to the eighteenth-century studies of Orient considerably.

In Lady Montagu’s *Turkish Embassy Letters* we see a detailed picture of Ottoman daily life from perspective of a female observer. In this context, Montagu’s accounts are unique in comparison to what was previously written about Ottoman and Turks because of her objective approach to East. In contrast to the cultural solipsistic adopted by European travellers in Ottoman, Lady Montagu adopted an unprejudiced and unbiased approach to Ottoman. Even sporadically she criticizes this prejudiced approach hold by West about East (Umunc, 2013: 304). In one of her letters to Abbé Antoni Conti, she criticized Sir Paul Rycaut’s view of Islam as a kind of disbelief and says; “The Alcoran ...is the purest morality, delivered in the very best language” (1992, 109). In her letters we see a kind of comparison of East and West on several accounts; beauty of Turkish women, richness of Ottoman poetry and their unique kind of music that we cannot see in West. Montagu especially appreciates Ottoman for their invention of smallpox vaccines which she later brings to her own country (1992, 124). She absolutely refutes discourse of Ottoman and Turkish women uttered by male travel writers of her age;

The Turks are very proud and will not converse with a Stranger they are not assur'd is considerable in his own Country. I speak of the Men of Distinction, for as to the Ordinary Fellows, you may imagine what Ideas their Conversation can give of the general Genius of the people.'(104, 1717).

She accused the previous narrative of travel writings as not being able to reflect the reality Ottoman and Turks, as she was an actual traveller as the wife of ambassador in Ottoman; she had the access into the seraglio and harem life. Thus she could see the reality that was distorted before by the one-sided view of the Western travellers, she does not despise Turks. Furthermore, in one of her letters she compliments Turks; “Thus you see, Sir, these people are not so unpolished as we represent them, Tis true their Magnificence is of a different taste from ours, and perhaps of a better”

(1717, 58). As Seccor (1999) stated in her article, Montagu mention good characteristics of Turks and their moderate life in Ottoman and praises the value of Oriental culture and discredit negative Orientalist stereotypes adopted by the Western people (394). As Lady Montagu is an educated and aristocratic woman of her age, she appears as an important figure with her exceptional views and commentaries related to Orient and Turks.

Richard Chandler, another important Orientalist with his rigid and biased approach against Turks and Ottoman Empire actively took part in the archaeological studies in the Aegean (1764-65) was an actual traveller in Ottoman, too. But their approaches are so dissimilar with Lady Montagu's that while Montagu appreciates Turks, Chandler humiliates Turks, their way of life and even their religion. As Umunç (2013) stated in his study, at the very basic of these different perceptions about the same country and same nationality there lays intricate imagining of East and the Orient. Richard Chandler compiled his experiences and observations about Ottoman Empire and Turks under the title of *"Travels in Asia Minor, or an Account of a Tour made at the Expense of the Society of Dilettani"* (Chandler, 1971). In his account he adopted a hate filled discourse against Turks; he judged Turks as the "other", appraises Europe, their Christian ethnicity and scorn Orient and Turk because of their Islamic origin and called Turks as "uncivilized", "savage" and "terrifying" (Umunç, 2013: 306). In spite of his education and aristocratic background, he cannot break the traditional framework of Orient thus he embraced conventional views of Orient and Turks. At the very centre of his hatred against Ottoman Turks there may be his own branch of archaeology and his love of ancient civilizations which are now occupied by Muslim Turks. From the beginning of encounter with Turks, he had a kind of "othering" attitude. When Chandler and his team first arrived at the excavation site, they all welcomed by Turks and Chandler called these dark coloured people as "savage figures" (1971, 16). While speak of Turkish and Greek women, he said "the muffled other" for Turkish women; "curious to see us, glided as ghosts across the glades, in white, with their faces muffled" (Chandler, 189). In contrast to the strangeness of Turkish Women, we see beauty and stature of Greek women. All in all, for the attitude of Chandler it can be said he adopted a self-centred, antagonistic and solipsistic approach. He always evaluates Turks as the other, all of their activities are defines "savagely" and they are the occupier of the ancient civilizations.

CONCLUSION

All things considered, travel literature is one of the important sources of Oriental works and as we can see there were plenty of different ideas related Ottoman and Turks. While Knolles' and Chandler's approaches were alienating and solipsistic, Lady Montagu's approach was more realistic, that it to say, objective. As a female, her letters and accounts have importance when we take into consideration of the conditions of her age. All of these voyagers shared their observations depending on the conflict of East and West in their inside. Unfortunately, most of the western travellers failed to reflect their experiences and observations objectively. Essentially, behind the prejudiced attitude of those westerners, there lies the accumulation of historical and political developments of East and West. In addition to the crusades and conquest of Constantinople, especially with the emergence of Ottoman Empire as the power of the world, the hatred against the East and Muslims has reached to the peak points. Thus, most of the travellers to Ottoman are unable to express their thoughts and ideas impartially as a result of the hatred for centuries.

BIBLIOGRAPHY

- Aksulu, N. Melek . (1998) Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgievic (1506-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları, Ankara.
- Baktır, Hasan. (2014). *Sir Paul Rycautun Halihazırdaki Şarkiyatçılığı*. Ankara. Tiydem Yayıncılık
- Chandler, Richard. (1971). *Travels in Asia Minor, 1764- 1765*. Ed. and abr. Edith Clay London : The British Museum
- Çolak, Kamil. (2017). *XVI. Yüzyılda Batılı Seyyahlara Göre Osmanlılar*. Tarihın Peşinde, Sayı: 17 Sayfa : 193-208.
- Curipeschitz, Benedict: Yolculuk günlüğü 1530. (Çev.: Özdemir Nutku). Ankara: 1977. VIII+56s. (Türk Tarih Kurumu Yayınları; Türk Tarihının Kaynakları Dizisi: 25).
- Knolles, Richard. (1603). *The General Historie of the Turkes*. A, Islıp. London, England.

- Kutluk, Aslı. (2007). *Orientalist Representation of Turkey and the Turks in Richard Chandler's Travels in Asia Minor and Lady Mary Wortley Montagu's Turkish Embassy Letters*, Selçuk University- Department of English Language and Literature.
- Montagu, L. (1717-1718). *Türkiye Mektupları*. Ankara, Turkey. (Translator; Aysel Kurutluoğlu). Tercüman 1001 Temel Eser.
- Özbaran, Salih. (2004). *Bir Tarihçinin Oluşumu; Richard Knolles ve Türk Tarihi*. The Journal of Ottoman Studies, p.307-319. İstanbul, Turkey.
- Said, Edward. (1978). *Orientalism*. New York: Vintage-Random House.
- Seccor, A. (1999). *Orientalism, Gender and Class in Lady Mary Wortley Montagu's Turkish Embassy Letters: Topersons of Distinctions, Men of Letters and c's*. Cultural Geographies (formerly Ecumene) Volume 6, Issue 4 (pp. 375-398). Arnold Publishers.
- Şenlen, Sıla. (2005). *Richard Knolles' The Generall Historie of Turkes as a Reflection of Christian Historiography*, Ankara University, Faculty of Letters, p. 380-393.
- Umuñç, H. (2013). *Doğu ve Ötekilik: İngiliz Seyahatnamelerinde Türk Kimliği(Lady Montagu and Richard Chandler)* Bilig, 66, (p. 297-314).

İRAN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ VE ARAP BAHARI

İRAN-SAUDI ARABIA RELATIONS AND ARAB SPRING

Hakan KILIÇ¹

Makale Geliş: 14.10.2020

Makale Kabul: 01.11.2020

ÖZ

İran ve Suudi Arabistan'ın bölgedeki çıkarları büyük oranda birbirleriyle örtüşmektedir. Bu örtüşmenin sebebi olarak ta aralarında büyük bir rekabet ortaya çıkmaktadır. Bu rekabetin sonucu olarak bölgesel etkinlik için destekledikleri bazı gruplar üzerinden Vekalet Savaşlarını yürütmektedirler. Özellikle 1979 yılında İran'da gerçekleşen İran İslam Devrimi sonrasında Ayetullah Humeyni'nin ülke yönetimine geçmesi sonucunda ilişkiler giderek kötü bir hal almaya başlamış ve bu dönemin başlarında ilişkiler çıkmaz bir hale gelmiştir. Bölgede bu çıkar tartışmalarının temel nedeni bölge coğrafyasına hakim olma ve enerji kaynaklarını kullanabilme isteğidir. Enerji kaynaklarında söz sahibi olmak demek bölgede etkin olma ve diğer ülkeleri kendi mecbur bırakmak anlamına gelmektedir. Bu çıkar çatışmalarının gölgesinde diğer önemli rekabet ise mezhepsel rekabettir. İran İslam devriminden sonra özellikle ilişkilerin bozulmasının temel nedeni olarak İran'ın devrimi komşu ülkelere de yaymak istediği söylentisi üzerine ilişkiler çıkmaz bir hal almaya başladı. 1989 yılından itibaren ilişkiler yumuşamaya başladı ancak 2001 yılından itibaren yeniden ilişkiler gerilim dönemine girmiştir. 2011 yılında Arap Baharının ortaya çıkmasıyla birlikte bölgede etkili olan süreç yüzünden iki ülke bölgedeki diğer ülkelere destek olmayı amaçlamışsa da süreç sonunda birçok rejim ve iktidar yıkılmıştır. Çalışmanın amacı temel noktada İran-Suudi Arabistan arasındaki rekabetin nelerden kaynaklandığı ve neler üzerinde durulması gerektiği üzerine bir takım görüş önerileri sunmaktadır. İran İslam Devriminden günümüze kadar geçen süreçte rekabetin nasıl ilerlediği konusunda okuyucuya bilgi vermek amaçlanmıştır. Arap Baharı sonrası süreç içinden çıkılmaz bir hal almışsa da rekabet halen devam etmektedir.

Anahtar kelimeler: İran, Suudi Arabistan, Arap Baharı

ABSTRACT

The interests of Iran and Saudi Arabia, overlap largely. As a reason for this overlap, great competition emerges. As a result of this competition, they conduct proxy wars over some groups they support for regional activity. Especially after the Iranian Islamic Revolution that took place in Iran in 1979, as a result of the transfer of Ayatollah Khomeini to the country administration, the relations started to get worse and the relations became deadlock at the beginning of this period. The main reason for these discussions of interest in the region is the desire to dominate the geography of the region and to use energy resources. Having a say in energy resources means being active in the region and compelling other countries. Another important competition in the shadow of these conflicts of interest is sectarian competition. After the Islamic revolution, the relations started to become deadlock after the rumor that Iran wanted to spread the revolution to neighboring countries, especially as the main reason for the deterioration of relations. Although the two countries aimed to support other countries in the region due to the process that was effective in the region, many regimes and powers were destroyed at the end of the process. The aim of the study is to provide some suggestions on what the rivalry between Iran and Saudi Arabia stems from and what should be focused on. It is aimed to give information to the reader about how the competition has progressed in the period from the Islamic Revolution of Iran until today. Although the post-Arab Spring period has become an inexhaustible situation, competition still continues.

Keywords: Iranian, Saudi Arabia, The Arab Spring

GİRİŞ

¹ hakankilic4024@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9849-6929

1979 İran İslam Devriminden 2010-2011 yılları arasında başlayan ve Ortadoğu’da bir halk ayaklanması olarak anılan Arap Baharı dönemine kadar olan süreçte İran ve Suudi Arabistan ilişkileri sürekli hareketli bir dönemden geçmiş ve ilişkiler kimi zaman ılımlı kimi zamanda rekabete ve çatışmaya dayalı olarak ilerleme kaydetmiştir. İran ve Suudi Arabistan üzerine günümüze kadar birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen Arap Baharı dönemi ilişkileri için bir çalışma yapılmamış. Bu çalışmanın yapılmasındaki temel amaç ise Ortadoğu’da etkin konumda olan 2 büyük devletin bölge faaliyetlerini belirlemek ve neyi amaçladıklarını ortaya çıkarmaktır. Bölgede en etkin konumda İran bulunmasına rağmen Suudiler İran’ın bu etkinliğini azaltmak adına bölgedeki diğer devletlerle gerekli işbirliği antlaşmaları yapmak suretiyle çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerin sonucu bölgedeki gerginlik giderek artmıştır. Bu süreç içerisine genel hatları ile bakıldığında süreci 3 dönem olarak ele almak mümkündür(Akdoğan,2016). İlişkilerde 1979 -1980 yılları arasında karşılıklı rekabet ve düşmanlık üzerine adımlar atılmıştır. Bunun temel nedeninin ise İran’da gerçekleşen İran İslam Devrimi’nin, İran tarafından başka ülkelere ihraç edilmek istenmesi olarak algılanmış ve Suudi Arabistan tarafından endişeyle karşılanmıştır(ydh.com.tr/HD801_arabistan-ve-iran-arasindaki-ittifakin-ve-dusmanligin-uzun-tarihi.html). İran yönetiminin içinde bulunduğu durumun bölge coğrafyasına sağlayacağı olumsuz etkilerden endişe duyan Suudi yetkililer İran’ı bölgede dengelemeye çalışma ve sakinleştirme politikaları uygulamaya karar vermişlerdir.

Bu politikalar çerçevesinde bölgede işbirliği, ortak hareket düşüncesi ve İran’ın faaliyetlerini sınırlandırmak amacıyla Körfez İşbirliği Teşkilatı kurulmuştur. Körfez İşbirliği Teşkilatı (KİK);Basra Körfezine kıyısı bulunan ve ortak tarihi, dini ve sosyal özellikleri olan ülkeleri bir araya getiren bir örgüttür(mfa.gov.tr/körfez-arap-ulkeleri-isbirliği-konseyi.tr.mfa).Teşkilatın Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri(BAE), Suudi Arabistan, Umman, Katar ve Kuveyt olmak üzere 6 üyesi bulunmaktadır. Bu teşkilatın temel amacının körfeze kıyısı olan ülkeleri İran üzerinde etkili olan devrim etkilerinden, siyasi ve ekonomik baskıdan kurtarmayı amaçladığı bilinmektedir. Teşkilatın ana merkezi Suudi Arabistan’ın başkenti Riyad’dır. Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan teşkilatın kuruluştaki tek amacının bölgedeki İran etkilerini azaltmak olduğunu biliyoruz ancak ilerleyen süreçte teşkilat yavaş yavaş şekil değiştirmeye başlamıştır. Teşkilatın kurulmasıyla birlikte ilişkiler çıkmaz bir hal almaya başlamış ve 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen İran-Irak savaşı ile birlikte gerilim daha da tırmanmıştır. Bu dönemde Suudi Arabistan’ın korktuğu başına gelmiş ve İran İslam Devriminin diğer ülkelere yayılma süreci başlamıştır. Irak’ta bulunan Şii nüfusun yönetime karşı ayaklanmalarını sebep olarak bulan Irak’ın İran’a karşı başlattığı savaşta Suudi Arabistan Irak’ı desteklemiştir. Bu

destekleme ekonomik, askeri ve siyasi olmak üzere 3 boyutta devam etmiştir. Savaşın en önemli gelişmesi olarak Suudi Arabistan'ın Irak'a ordusunu güçlendirmesi için verdiği 40 milyar dolarlık ²kredidir(Amiri, Samsu ve Fereidoini,2011:680).1987 yılında Hac sırasında gerçekleşen gösteri yürüyüşlerin de Suudi güvenlik güçlerinin müdahalesiyle birlikte 401 Hac adayı vefat etmiş ve ilişkiler karma karışık bir hal almıştır. Devrimden sonra gerçekleşen 10 yıla bakıldığında Körfez'in iki yakasında bulunan Suudi Arabistan ve İran ilişkileri bölgesel rekabet ve güvenlik tehditleri nedeniyle kopmuş ve Suudi Arabistan İran'da bulunan büyükelçiliğini kapatmış ve İranlı Hac adaylarına vize vermeme kararı almıştır. Bu dönemde ilişkiler kopmuştur.

YUMUŞAMA DÖNEMİ(1989-2001)

İran-Suudi Arabistan ilişkilerinde 1989-2001 döneminin yumuşama dönemi olarak adlandırılmasının nedeni; ilişkilerin ılımlı hale gelerek karşılıklı diyalog dönemine geçilmesi olarak adlandırılmaktadır. Yumuşama döneminin başlamasındaki en önemli olay 8 yıl süren İran-Irak savaşının sona ermesi olarak adlandırılır. İran-Suudi Arabistan ilişkilerini olumsuz olarak etkileyen ve gerilimi tırmandıran olay bu savaştır. İki ülke arasındaki savaşta Suudi Arabistan yönetimi Irak'ı desteklemiştir. Aynı dönemde Soğuk Savaş dönemi de sona ermiş ilişkiler olumlu yol almaya başlamıştır. İlişkilerin olumlu yol almasındaki en önemli ikinci değişken ise İran'da yönetimin değişmesi olmuştur. Bu dönemde vefat eden Humeyni'nin yerine Hamaney geçmiştir. Hamaney'in yönetimi ele alması ile birlikte Haşimi Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilen Haşimi'nin temel amacı; 8 yıl süren İran-Irak savaşının sonrasında meydana gelen ekonomik ve siyasi etkilerini ortadan kaldırmak istemiştir. Bölgede istikrar ve güçlenmeyi amaçlayan İran diğer bölge ülkeleri ile olumlu ilişkiler içine girmeyi amaçlamıştır. Tüm bu gelişmelerin hemen sonrasında Bağdat yönetiminin Kuveyt'i işgal etmesi bölgedeki endişeleri tekrar artırmıştır. Kuveyt'in işgali ile birlikte Riyad yönetimi tedirgin olmuştur. Tedirgin olmasındaki temel neden ise; müttefiki olan Kuveyt'in işgal edilmesi sonucunda Irak yönetiminin hakimiyet alanını genişletmesi ve bunun sonucu olarak da gelirlerini arttırması olmuştur. Bu dönemde olayların bu noktaya gelmesinde bölge politikalarında İran'ın etkilediği tutum ve davranışlarda önem araz etmektedir. Hemen bunların akabinde İran-Suudi Arabistan arasında yapılan görüşmeler neticesinde ilişkilerin daha ılımlı

bir hal alması adına elçilikler açılmış ve Haz vazifesini yerine getirmek isteyen İran vatandaşlarına izin verilmiştir.³

YENİDEN REKABET VE GERİLİM (2001-2010)

1997 yılında Körfez İşbirliği TEŞKİLATI(KİK) tarafından yapılan açıklamada önceki yıllara konu olan bölgesel İran tehdidinin abartıldığının, İran'ın asıl amacının Körfez ülkeleri ile ilişkileri canlandırma isteğinde olduğunun belirtilmesi ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır (Kechichian,1997:237). Bu açıklamaların hemen ardından ilişkiler olumlu yol almaya başlamış ve İran bölge politikalarında etkin bir rol almaya başlamıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleşen ikiz kulelere gerçekleşen saldırıların hemen ardından ABD terörle mücadele adı altında Afganistan ve Irak'a askeri operasyonlar başlatmış ve müdahalede bulunmuştur. Bu dönemde ABD'nin Afganistan'da Taliban, Irak'ta ise Baas Rejimini çökertmesiyle birlikte İran bölgede rahat hareket etmeye başlamıştır. Çünkü İran hem Baas rejimini hem de Taliban'ı kendine düşman olarak görmekteydi. Bu olayların hemen ardından yaşanan Irak'taki yönetim değişimi ve Şii'lerin yönetime gelmesi İran'ı daha da güçlendirmiş ve Suudi Arabistan'ın kaygıları giderek artmaya başlamıştır. Suudiler bölgede bir Şii yönetiminin kurularak Sunnilerin dışlanacağı düşünmekteydiler. Bu düşüncenin hemen ardından İran'ın 2004 yılından itibaren üzerinde yoğun emeklerin olduğu Nükleer Enerji programlarını artırması sonucunda iki ülke arasında ilişkiler çıkmaz bir hal almaya başlamıştır. Nükleer politikalarında vazgeçmeyen İran bölge ülkeleri tarafından dışlanmaya başlamıştır. Irak'taki yönetimle arasında sıkı ilişkiler bulunan İran burada Riyad yönetimi aleyhine karalama kampanyaları başlatmış ve Suudi Arabistan Batı'nın bölgedeki ajanı olarak tanımlanırken, Filistin davasının bayraktarlığı yönündeki dış politika çizgisini arttırarak Suudi hanedanlığının bölge üzerindeki etkin olma çabalarına kafa tutmuştur(Wehrey ve diğerleri,2009:ix). Ayrıca İran hükümet politikalarında nükleer enerjiye yüklenmesindeki temel amacın bölgedeki dış tehditlere karşı kendini korumaya alma amacında olduğu söylenmektedir. Özellikle nükleer enerji politikası ABD'nin bölgedeki politikalarını arttırmasının sonucu olarak ortaya çıkan bir politika olmuştur. Bu politikaların hemen karşısı olarak Suudiler Filistin'de 2006 seçimlerini İran ile iyi ilişkileri olan Hamas'ın kazanmasını ve Lübnan'da Hizbullah'ın İsrail hükümetine karşı kazandığı zaferi İran'ın bölgede daha güçlü olabileceği gelişmeler olarak yorumlamış ve bölgede İran'ın güç kazanmadan susturulması gerektiğini savunan bir politika izlemeye başlanması gerektiğini vurgulamıştır(Calvin,2010). İran'a karşı izlenilen

politikaların etkin olmaması sonucunda İran'ın bölgedeki etkinliği artmış ve bölgede Rusya'nın da desteği ile İran lider ülke konumuna gelmiştir.⁴

ARAP BAHARINII BAŞLANGICINI TETİKLEYEN OLAY VE GELİŞMELER

2010 yılında başlayan süreç, dalganın diğer ülkelere de hızlı bir şekilde yayılması ile birlikte Ortadoğu bölgesi içinden çıkmaz bir hal almaya başlamıştır. Fitili ateşleyen nokta ise Tunus'ta üniversite mezunu olan seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin ekonomik durum ve adaletsizliklere karşı kendini Tunus Valiliği önünde yakması ile başlamıştır. Yaşanan bu olaylar sonucunda halk sokaklara dökülmeye başlamış ve ülke genelinde protesto gösterileri yapılmaya başlanmıştır. Yaşanan gelişmelerin akabinde Tunus hükümetinden birçok üst düzey yönetici görevden alınmıştır. Tunus hükümet başkanı Zeynel Abidin halkın kızgınlığının geçmesi adına 300 bin kişiyi işe alacağını bildirdi([www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304 adresinden 14.07.2020](http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304-adresinden-14.07.2020) tarihinde alınmıştır). İsyanların yayılmasının bu kadar hızlı olmasının nedeni olarak; zenginin daha zengin fakirin ise daha fakir olması gösterilebilir. Tunus'ta olayların başlaması üzerine bazı basın kuruluşları ve yayın yapan televizyon kuruluşları olayların uzun sürmeyeceğini ve kısa süre de biteceğini öne sürsede Tunus isyanı Arap Baharı başlatan bir isyan olarak Ortadoğu'da uzun yıllar sürecek bir kaosu başlatmıştır(C.Çakmak ve diğerleri,2011:s.4-5). Bu olaylar sonucunda toplanmanın uzun yıllar alacağı süreç başlamış ve diğer ülkelere yayılmaya başlamıştır. Protestoların yayıldığı diğer ülkeler ise; Mısır, Libya , Suriye, Bahreyn, Ürdün ve Yemendir. Tunus'ta olayların kısa sürede bitmesinde ki tek etken olarak Zeynel Abidin'in ülkeyi olaylar başladıktan sonra kısa sürede terketmesi olarak söyleyebiliriz. Zeynel Abidin ülkeden kaçtıktan sonra halk sokaklara dökülmüş ve zafer kutlamaları yapmıştır. Ancak bu durum diğer Ortadoğu ülkeleri için aynı olmamış ve etkisini uzun yıllar devam ettirecek iç savaşlara neden olmuştur. Özellikler tarihler 2020 yılını göstermesine rağmen Suriye'de olaylar son bulmamış ve iç savaş halen devam etmektedir. Olayların Suriye'de bu kadar ateşli devam etmesi ve artmasındaki temel neden olarak ülkenin etnik yapısının farklılık göstermesi olarak söyleyebiliriz. Ülke bu süreçte birçok terör örgütü ve etnik grup tarafından parçalara ayrılmış ve ülke yönetimindeki çok başlılık, ülkenin içinde bulunduğu vahim durumu çıkmaz bir hale sokmaya devam ettirmiştir. Bu süreçte Esad yönetiminin bu kadar güçlü olmasındaki etken ise bölgede Rusya'nın izlediği ⁵politikalar olmuştur. Bunun akabinde bölgede NATO ve Türkiye'de asker bulundurmuş olaylardan kaynaklı olumsuz etkilerin ülkemiz ve Avrupa ülkelerine yayılması önlenmiştir. Tüm bu

gelişmelerin sonucunda; Suriye toprak bütünlüğü parçalanmış, terör örgütleri ve bazı etnik gruplar ciddi kazançlar elde etmiştir. Milyonlarca insan yurdundan olmuş, Türkiye ve Avrupa üzerine büyük göç dalgaları gerçekleşmiştir. Göçmen krizi sonucunda birçok ülkenin düzeni bozulmuştur. Bugün itibariyle bakıldığında Arap Baharının en acı sonuçları Suriye’de yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir.

İRAN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNDE ARAP BAHARI ETKİLERİ

2010 yılında ortaya çıkan ve 2011 yılında etkisini birçok Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde gösteren Arap Baharı akımı İran-Suudi Arabistan arasında yıllardır devam eden bölgede etkin olma güdüsünü yeniden harekete geçirmiştir. Arap Baharının ortaya çıkması iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden alevlendirmiş ve ilişkilerin zıt kutupta ilerlemesine neden olmuştur. Akım ortaya çıktıktan sonra bölgede etkin olma davranışları artmış ve bunun sonucu olarak bölgesel güç mücadelesi önem kazanmıştır. İki yönetimde bir yandan kendi ilişkilerini korumak isterken, diğer yandan ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek adına bölgesinde akımın etkili olduğu diğer ülkelere müdahale etme çabası içine girmişlerdir. İki ülkenin bölgedeki temel stratejisi ulusal güvenlik ve istikrarı sürdürmek olmuştur. Protestocuların gösterilerini artırmaması adına sıkı tedbirler uygulanmış ve protestocular tehdit edilmiştir. Riyad yönetimi gösterileri biraz da olsa dizginlemek adına birçok destek paketi açıklamıştır. Bunların başına ise 37-38 milyar dolar eğitim, barınma ve sosyal güvenlik alanları gelmektedir. Yapılan vaatlerin ardından gösteriler biraz da olsa hız kesmiştir. İran açısından Arap Baharı ideolojisi İran İslam Devriminden bu yana yeni yaklaşımların ortaya çıktığı bir dönem olarak görülmektedir. Ancak yapılan hareketler sonucunda Tahran yönetimi etkili olmak isteyen gösterilere sert müdahalelerde bulunmuş ve birçok can kaybı meydana gelmiştir. Tüm bunlardan anlayacağımız üzere İran’ın içinde bulunduğu yapıyla ters düştüğünü görmekteyiz. İran İslam Devriminde yeni oluşumu savunan yapı Arap Baharı olaylarında bunu reddetmiştir. Bu süreç içerisinde Tahran- Riyad yönetimi bölgesel rekabet içerisine girmişlerdir. Bunun yansıması olarak da Mısır, Suriye ve Bahreyn’de güç mücadelesi içinde olmuşlardır. Bu üç ülkenin de yönetimleri dışardan müdahaleler sonucunda büyük zararlar görmüşlerdir. En büyük zararı Mısır yönetiminin başında olan Muhammed Mursi tahttan indirilerek görmüştür. Yapılan darbe sonucunda iktidarı ele alan darbeciler tarafından yargılanmış ve ev hapsine mahkum edilmişti. Yapılan duruşmaların birinde fenalaşan Mursi duruşma salonunda hayatını kaybetmiş ve Mısır tarihinde kara leke olarak kalmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda Suriye’de ise; Esad yönetimi bırakmamak adına birçok adım atmış ve atılan adımların sonucu olarak ülke parçalara ayrılmıştır. Bundan hiç çekinmeyen Esad yönetimi kararlılık adı altında savaşa devam etmiş ve

ülkenin giderek kötü bir hal almasında etkin olmuştur. Arap Baharı'nın başlamasından günümüze 9 yıl kadar bir süre geçmiş olsa da süreç etkilerini halen devam ettirmekte ve bazı yönetimlerin yıkılmasına neden olmaktadır.⁶

SONUÇ

Körfez'in iki yakasını kaplayan bütün ülkelerin ticari, ekonomik ve siyasi çıkarları örtüşmektedir. Bu örtüşmenin sonucu olarak da bölgesel rekabet ortaya çıkmıştır. Bölge de çıkarlar konusunda en etkili olan iki devlet ise İran ve Suudi Arabistan yönetimleridir. Bölgesel rekabet için yıllardır birbirleri ile çatışan İran ve Suudi Arabistan bu mücadeleyi vekalet savaşları şeklinde yürütmüşlerdir. Özellikle 1968 döneminde İngilizlerin körfezden çekilme kararı alması sonucunda bölgede yönetim boşluğu olacağı açıktı. 1971 yılında İngilizler körfezden çekildi ve bu boşluğu doldurmak ABD'ye düştü. Bu dönemde Vietnam savaşından ağır bir yenilgi alarak çıkan ABD Körfezde etkin olmak istiyordu. Bunu İran üzerinden gerçekleştirmek isteyen ABD İran'ın nükleer enerji konusunda gelişmesi için silah ve mühimmat yardımları gibi adımlar atmıştır. Bu dönemde bölgesel güç rekabetinde İran'ın etkin olduğunu göre Riyad yönetimi bölgesel güç unsurlarını kendi etrafında toplamaya çalışmıştır. Bu çekişmelerin sonucunda en çok zararı bölge yönetimleri ve halkları görmüştür. Bu nedenle büyük güç mücadelelerine ara verilip bölgesel işbirliğine önem verilmelidir. Bölge ülkeleri kendi politikalarını belirlemediği sürece bölgenin istikrar içinde olması hayal olarak görülmektedir. Ülkeler kendi politikalarını belirlemedikçe dış aktörlerin etkileri devam edecek ve müdahale kaçınılmaz olacaktır. Bu olaylarında kısa vadede etkili olacağı beklenmemektedir. Arap Baharının Tahran-Riyad yönetimi ilişkileri üzerindeki en önemli etkisi ise; Suudi yönetiminin müttefiklerinin yıkılması sonucunda bölgede İran'ın daha etkili konuma gelmesi olmuştur. Bu durum Riyad yönetimini endişeye sevk etmiş ve bölgede kendine destek verecek güçler arama çabası içine sokmuştur. Özellikle 2003 yılında Irak ve 2011 yılında Mısır yönetimlerinin yıkılması sonucunda İran bölgesel olarak daha da güçlenmiş ve bölgedeki diğer ülkelerin dikkatini çekmiştir. Arap Baharının ortaya çıkması ile birlikte Suudilerin güçlü bir arap devleti, etkin bir mekanizma ve statükocu politikası Arap Baharı ile çökmüştür.

KAYNAKÇA

Akdoğan, İ.(2016). "İran İslam Devriminden Arap Baharına Suudi Arabistan-İran İlişkileri", Ortadoğu Analiz, Cilt:8 sayı: 73

Amiri, Reza, Ku Samsu and Hassan Fereidouni(2011): “ The Hojj and Iran’s Foreign Policy
7Towars Saudi Arabia”, Hournal of Asian and African Studies, vol.46, no.6 p.678-690

Cakmak, Cenap, Yetim, Mustafa ve Çolak, F.Gözde, Ortadoğuda Devrimler ve Türkiye,
Bilgesam, İstanbul,2011.

Calvin, Ross(2010): “Cuz off head of snake” Saudis told U.S. an Iran”, 2010

Kechichian, Joseph A.,(1999), “Trends in Saudi National Security”, Middle East Journal,
Vol.53,No.2(Spring 1999), p.232-253

Reuters(20,7,14) Reuters web sitesi: <http://www.reuters.com/article/us-wikileaks-İran-Saudis-id USTREGAS02B20101129> adresinden alındı.

Tarihi Olaylar(20,7,14). Tarihi Olaylar web sitesi: <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304> adresinden alındı.

Wehrey, Frederic , Theodore W. Karasik, Alireza Nader, Jeremy J, Ghez Lydia Hansell and
Robert A. Guffey (2009): “Saudi- Ianian Relations Since the Fall of Saddam: Rivalry,
Cooperation and Implications for U.S Policy”, RAND Corporation Report, (Çevrimiçi)
http://www.rand.org/content/dem/ran/pubc/monographs/2009/RAND_mg840.pdf